ČUVAJ SVOJU ROGJENU GRUDU

PRAVNA UPUTA ZA PUK.

NAPISAO:
DR. MILAN GRUBER.

NA SVIJET IZDALO
DRUŠTVO SV. JERONIMA.

U ZAGREBU. TISKARA HRVATSKOG
KATOL. TISKOVNOG DRUŠTVA. 1911.

Za ravnanje.

1. Godišnji književni dar društva sv. Jeronima razašiljat će se najprije doživotnim članovima, koji su uplatili jedamput za uvijek 10 K (deset kruna). Ako ne bude osobitih zaprjeka, knjige će se razaslati doživotnim članovima mjeseca listopada i studenoga. Po § 24. društvenih pravila plaćaju članovi sami poštarinu od knjiga.

2. Čim budu nadijeljeni svi doživotni članovi, razašiljat će se krunašima. Ovi mogu kupiti knjige i u društvenoj pisarni (Trenkova ulica broj 1 prizemno desno). Vanjski članovi, koji naručuju knjige putem dotičnoga p. n. g. povjerenika, ili ih traže na svoje ime, neka pošalju novac unaprijed i neka prilože, ako ne cijeli iznos za poštarinu, barem neka pošalju 16 filira za tovarni list i dostavu. Ako ne pošalju ni jedno ni drugo, neka barem u listu navedu, da žele »pouzećem«, pa ćemo imati dokaz, da su tako htjeli i željeli, te ne će moći izgovarati se, da im je poštarina preskupa.

3. Osobito se preporuča upisivanje za doživotnoga člana.

4. Nijedan dosmrtni član ne može svoje pravo na knjige ni na koga prenositi.

5. Na odresku novčanog lista, kojim se šalju novci, neka se izvoli uvijek navesti svrha, u koju se novac šalje, da ne nastanu nepotrebna pisanja i zapitkivanja.

6. Čim doživotni član promijeni svoje boravište, neka izvoli to odmah najaviti dopisnicom, ali zajedno neka ne zaboravi navesti i mjesto, gdje je prije podizao knjige; inače će knjige otići u staro boravište, pa će imati većega troška, dok dogje do svojih knjiga.

7. Članovima, koji ne spadaju ni u jedno povjereništvo, slat će se knjige samo na pismeni zahtjev. Društvo ne može znati, gdje je dotičnik, ako se sam ne javi. Još valja da unaprijed pošalje poštanski trošak.

Svaki prijatelj dobre knjige neka izvoli nastojati, da društvo sv. Jeronima dobije što više doživotnih članova, a to se može ishoditi kod veselih zabava, kod krštenja, kumovanja, kod plemenitih imućnika i svakom drugom zgodom.

PUČKA KNJIŽNICA

IZDAVANA OD

DRUŠTVA SVETOJERONIMSKOGA.

KNJIGA CLXXII.

ČUVAJ SVOJU ROGJENU GRUDU.

PRAVNA UPUTA ZA PUK.

NAPISAO

DR MILAN GRUBER.

U ZAGREBU.

TISKARA HRV. KATOL. TISKOVNOG DRUŠTVA.

1911.

ČUVAJ SVOJU ROGJENU GRUDU.

PRAVNA UPUTA ZA PUK.

NAPISAO

DR. MILAN GRUBER.

NA SVIJET IZDALO

DRUŠTVO SV. JERONIMA.

U ZAGREBU.

NAKLADA DRUŠTVA SVETOJERONIMSKOGA.

1911.

Nešto o zakonima.

Svatko zna iz svakdanjeg iskustva, da je svaka država i zemlja uregjena po zakonima, kojima se moraju svi državljani bezuvjetno pokoravati. Osim toga svakomu je poznato, da ima ljudi, koji zakone izvršavaju, i oblasti, kod kojih su ti ljudi namješteni. Ove su oblasti različite, a ima i različitih po državi namještenih službenika ili činovnika, koji zakone izvršavaju i koji po njima sude, što je pravo i što je krivo.

Zakoni su dakle onaj temelj, na kojem je svaka država osnovana. Svi zakoni imadu dvojaku svrhu. Oni najprvo odregjuju p r a v a državljana, naime one povlasti, kojima se smije pojedinac u javnom i gragjanskom životu u svoju korist služiti. Zatim su u zakonima sadržane i d u ž n o s t i državljana, a to su one odredbe, kojima se nalaže, što moraju izvršiti ili propustiti u korist države i čovječjega društva.

Broj zakona je opsežan i ogroman, jer se njima uregjuju svi pravni odnošaji pojedinca čovjeka i cijele društvene zajednice, što se uopće mogu zamisliti u ljudskom životu. Zato nije moguće, da pojedinac poznaje sve zakone i njihove ustanove. To je posao onih ljudi, koji se posvete tomu zvanju, da proučavaju ili da izvršuju same zakone. A to su suci, upravni činovnici i razni drugi službenici.

No zakoni ipak od svakoga traže, da im se mora pokoravati. Oni naime kazne svakoga, koji se o njih ogriješi i koji prekrši njihove ustanove. Zato zakoni naročito odregjuju, da se nitko, kad mora pred su-

dom odgovarati za kakav prestupak zakonske odredbe, ne može izgovarati, da mu nije bilo poznato, što zakon propisuje. To zna dobro svaki od nas, makar ga i nije nitko o tome podučio. Ako i nije iskusio na samu sebi, opazio je kod drugoga, da je svaki put, kad je počinio nešto, što nije u skladu sa zakonskom odredbom, morao dati pred sudom račun o svojem djelu i da je bio osugjen, kadgod mu se je dokazalo, da je tužba protiv njega bila opravdana.

Zato svatko i bez poznavanja zakona znade i osjeća, da ih mora poštovati i da mora svoj način života tako udesiti, da ne dogje, kako se obično veli, sa zakonom u sukob. Istina je, teška je stvar, da se čovjek mora nečemu pokoravati, što mu nije sasvim poznato. Ali se zato zakoni dandanas tiskom javno oglasuju, da može svatko, komu je do toga stalo, saznati za njihov sadržaj.

Za ravnanje može svakomu jedino to služiti, da zakoni po svojoj svrsi samo ono odregjuju, što je dobro i pravično. Hoće li dakle čovjek, da njegova djela budu u skladu sa zakonima, mora svagda paziti, da čini samo ono, što po zdravom razumu i svojoj uvigjavnosti može smatrati, da nije zlo i nepravedno.

Budući da zakoni sadrže ne samo prava, nego i dužnosti svakoga čovjeka, mora svatko da pazi na dvoje: On se mora svojim pravima tako služiti, da time nikomu drugomu ne nanosi krivice, dakle, da ne bude morao drugomu za to odgovarati, što je povrijedio njegovo pravo. K tomu mora i na to paziti, da li mu tko drugi ne čini kakvu nepravdu, jer onda mora da on protiv njega ustane na obranu svoga prava. Svaki čovjek može dakle doći u položaj, da brani svoje pravo protiv onoga, koji mu ga krnji, ili drugim riječima, da tuži, a može i po drugomu biti pozvan na odgovornost zato, što ga je povrijedio u njegovom pravu, dakle, može biti tužen.

Kad netko pretrpi kakovu pravnu štetu ili kad mu tko okrnji pravo, što mu ga zakon zajamčuje,

mora naročito imati na umu, da nije vlastan, da sâm traži zadovoljštinu za učinjenu mu nepravdu i da za uzvratu nasrće na onoga, koji ga je u čem povrijedio. U državi, koja je po zakonima uregjena, nije nitko vlastan da sam sebi kroji pravo i da bude sudac u svojoj stvari. To zakoni naročito zabranjuju. Oni odregjuju, da svatko, kad mu se dogodi ma kakova, bud imovinska, bud lična nepravda, ima pravo, da traži zaštitu kod redovitoga suda. Sudovi su u svakoj državi zato uregjeni, da izravnavaju razmirice, koje nastaju izmegju pojedinih državljana u uživanju njihovih prava i ispunjavanju njihovih dužnosti. Svatko će razuman priznati, da je ova zakonska odredba mudra i pravedna. Kad bi naime čovjek mogao sam suditi onomu, koji mu je učinio kakvo zlo ili krivicu, dao bi se zanijeti svojom ćudi, strašću i sebičnim svojim pohotama, pa bi bio pristran i nepravičan. Njegov pravorijek ne bi bio ono, što mora biti svaka osuda, naime odredba, kojom se mora dati zadovoljština povrijegjenomu pravu.

Jedino u izvanrednim slučajevima, gdje je u časovitoj opasnosti život i imovina čovjeka, njegova čast i njegovo zdravlje, vlastan je da tugji nasrtaj i silu vlastitom snagom suzbije te da nastoji štetu i pravnu povredu, koja mu od drugoga prijeti, po mogućnosti ukloniti. Samo dakle u skrajnjem slučaju vlastan je čovjek, da pravednim načinom obrani sebe i svoju imovinu. No, posluži li se pri tom većom silom, nego što je bila potrebna za obranu ugroženog prava, odgovarat će sudu isto onako, kao da je drugog iz čista mira napao ili mu uzrokovao štetu bez ikakva povoda. Ovo treba da svatko ima vazda na umu, pa će se tako u životu često uzdržati od mnoge nepravde ili ukloniti mnogim neprilikama. Kad bi se ljudi uvijek držali ovog zlatnog nauka, bilo bi mnogo manje sukoba sa zakonom, te bi uštedili sebi mnogo jada, briga i imovinske štete.

Čovjek dakle treba znati, kako će u životu udesiti svoje ponašanje i djelovanje. Zato mu je po-

trebno poznavanje zakona, jer se pravicom smatra samo ono, što je sadržano u zakonima, koje izdaje državna vlast i koji jednako vrijede za sve članove države. Svatko mora znati, koliko ima prava, što smije, a što ne smije činiti. Uzradi li čovjek protiv zakona, osjeti njegovu gvozdenu ruku i ne može se izgovarati, da je pogriješio samo s toga, što mu nije bilo poznato, što zakon odregjuje. Ovo pravilo: da se nitko ne može ispričati neznanjem zakona, sadržano je u zakonima cijeloga prosvijetljenoga svijeta. Ova je odredba potrebna, jer inače ne bi nikad bilo nijednoga krivca. Kadgod bi tko počinio, što se protivi zakonu, pa bi bio pozvan pred sud na odgovornost, ispričavao bi se, da to nije navlaš učinio, nego zato, što nije znao, što zakon dopušta, a što zabranjuje. Na takav način ne bi se mogla u svijetu krojiti nikakva pravica.

Zato je svakomu čovjeku potrebno, da se uputi bar o glavnim odredbama zakona, jer će inače na svakom koraku života imati smetnje, neprilike i štete. To je potrebno ne samo onim ljudima, koji su po svojoj naravi pravdaši i koji često imaju posla sa sudovima. Poznavanje zakona potrebno je i svakomu čestitomu i miroljubivomu gragjaninu, da mu bude kažiputom i savjetnikom u životu, kako ne bi i protiv svoje volje i bez zle nakane došao u sukob sa zakonom.

Mnogi se ljudi ne mogu otresti svoje pravdaške navike samo stoga, što im nisu jasni pojmovi o pravici i što ne poznaju zakonskih propisa. Radi toga često sebi utvaraju, da imaju neko pravo, koje im u istinu ne pripada ili da su pretrpjeli nepravdu, gdje joj nema ni traga. Zaslijepljeni ovakvom pogubnom utvarom, napastuju neopravdanim zahtjevima ne samo svoje nedužne protivnike, nego i svojim obijesnim parnicama zadavaju sudovima suvišna posla. Ova nemila navika pravdaštva ukorijenjena je od davnine i u našem narodu te je izvorom mnogomu zlu i nedaći u njegovu životu. Ljudi gube dragocjeno

vrijeme i trate mukom stečeni novac za parnice, u kojima se bore za kakvo svojatano pravo, ili se brane od kakove umišljene nepravde. Kad se jedamput zakvače sa svojim protivnikom, obično ne ostaje kod prve razmirice, već u neutaživoj strasti ili pohlepi za tugjom imovinom nemilice progone jedan drugoga, od čega se izlegnu beskonačne i nepomirljive parnice, kojima je čestoputa posljedica propast i rasulo ne samo pojedinaca, nego i cijele porodice. A sve to većinom samo zato, jer im u svakoj zgodi nije poznato, što je pravo, a što nije, što po zakonu smije, a što ne smije biti.

Poznavanje prava i zakona spada u odgojnu i prosvjetnu zadaću našega puka. Kao što mu je potrebno znati, kako će rukoviditi svoje gospodarstvo, kako će obragjivati polje, timariti stoku i sticati imovinu, tako mu je potrebno i znati, kako će braniti svoju grudu zemlje od tugje nezasitne pohlepe i kako će upravljati svojim svakdanjim imovinskim poslovima, da ne bude imao štete od svoga neznanja. Ovo će znanje prisvojiti samo tako, ako se upozna sa zakonima, s njihovim zapovijedima i zabranama te ako se bude u svemu po njima ravnao. Poznavanje zakona probudit će u duši naroda pravnu svijest, smisao i ljubav za pravicu, a samo tako će se čuvati, da ne zadijeva bez povoda u tugje pravo i da ne svojata ono, što mu po Bogu i zakonu ne pripada. Samo u onoga, koji — uz živu vjeru u Boga — pozna zakon, može biti i živa pravna svijest, a samo takav čovjek znade poštovati tugje dobro i tugje pravo te mu srce ne će hlepiti za onim, što nije njegovo.

Našemu je puku od prijeke potrebe, da ga se uputi bar o onim zakonskim ustanovama, koje su usko svezane s njegovom imovinom i koje sadrže odredbe za one pravne prilike, koje ga malo ne danomice na svakom koraku susreće. On živi na svojoj rogjenoj grudi i hrani se njezinim plodovima, pa mu zato mora biti prva briga, da osigura sebi pokretnu

i nepokretnu imovinu, koja mu služi za opstanak njegove porodice. Zato mu je ponajprije nužno, da se uputi o tome, što je posjed i što je vlasništvo, jer su to dva glavna temelja, na kojima počiva cijela zgrada njegova opstanka. Većina prijepora, koji nastaju u obrani njegova doma, vrte se oko posjeda i vlasništva zemljišta. Ove parnice nastaju ponajviše s toga, što ljudima nisu poznati glavni pojmovi jedne i druge pravne uredbe. — Za svako gospodarstvo potrebna su i novčana sredstva, a ova se mogu pribaviti samo vjeresijom, kad se ne će da prodaje imovina. Vjeresija se pako ne može inače postići, nego, ako se zalaže pokretna ili nepokretna imovina, pa je zato i poduka o zalogu i založnom u pravu nerazdružno vezana s posjedom i vlasništvom.— Isto tako je i čovječja imovina podvržena neprekidnoj promjeni te prelazi sveudilj iz ruke u ruku. Ove promjene nastaju u svakdanjem životu samo onakvim dogovorima, koje zovemo pogodbama, pa je zato bila naravna potreba, da se u svezi s pomenutim pravnim pojmovima razloži u glavnim crtama i nauka o pogodbama. Tako smo u zaokruženom i saveznom obliku pokušali, da shvatljivim načinom podamo kratku, ali prijeglednu sliku o najvažnijim pravnim pitanjima, s kojima se naš čovjek u uživanju svoje imovine i obrani rogjene grude, gotovo dnevno susreće u svakdanjem životu.

Posjed.

ŠTO JE POSJED?

Što je posjed, nije mnogima jasno, jer ova riječ ima u svakdanjem životu posve drugo značenje, nego li po zakonu. Ljudi obično ne razlikuju posjed od vlasništva te misle, da oboje isto znači. No zakon strogo luči jedan izraz od drugoga i svakomu pripisuje neka posebna svojstva.

Da se pravo shvati, što je posjed, potrebno je prije razmotriti pojam vlasništva. Ovo je za cijelo svakomu dobro poznato, jer svatko zna, da je vlasništvo ono, što je njegova svojina i što njemu potpuno pripada. Vlasnik je onaj, koji može s nekom stvari raditi, što hoće i koji ju može po miloj volji upotrebljavati. Ovako zamišlja sebi svaki razuman čovjek pojam vlasništva, pa zato nije čudo, da ga zamjenjuje s posjedom. Megjutim, odmah ćemo vigjeti, kakova razlika postoji izmegju jednoga i drugoga pojma. Vlasnik ne samo, da ima stvar u svojoj vlasti i da može s njom raditi, što ga je volja, već on i znade, da je stvar samo njegova, pa zato i ima volju, da ju drži kao svoju. I posjednik ima neku stvar i želi ju takogjer držati kao svoju, ali on ne zna ili ne mora znati, da je stvar doista samo njegova i da on ima po zakonu pravo, da ju drži u svojoj vlasti. Posjedovati znači dakle, prema shvatanju našega zakona, da čovjek drži neku stvar u svojim rukama, da ju ima u svojoj vlasti i da može s njom činiti, što god mu se prohtije, bez obzira, da li je ona njegovo vlasništvo, ali on mora svakako imati volju, da ju drži kao svoju.

Kod posjeda se po tome ne pita, da li posjednik ima ili nema pravo, da drži stvar u svojoj vlasti, pa je zato posjednik i onaj, koji drži neku stvar, ma da znade, da nema zato nikakva prava. Ako li je megjutim posjednik uvjeren, da on ima pravo, da sebi prisvaja neku stvar i da ju drži kao svoju, tada postaje vlasnikom. Prema tomu vidi se, da je svaki vlasnik u pravilu i posjednik ili da bar može biti, ali da svaki posjednik nije ujedno i vlasnik.

Ovo će svatko najbolje shvatiti, ako mu razjasnimo jednim primjerom: Ivan ima konja, što ga je naslijedio od svoga oca. On je živio u očevoj kući na zajedničkom gospodarstvu, pa je kao jedini sin po njegovoj smrti preuzeo cijelu imovinu. On ima konja u staji i služi se njime za svoje gospodarske potrebe, pa kako nema braće ni sestara, uvjeren je, da je on jedini baštinik očeva imetka, pa da će mu uz ostalo i konj pripasti u vlasništvo. Zato on i drži konja i upotrebljuje ga kao svojinu. On je dakle po zakonu posjednikom konja, premda još nije dao provesti ostavinsku raspravu iza očeve smrti i premda mu još nije sud očevu imovinu po zakonu uručio. Kad to učini, pa kad dobije iza provedene ostavinske rasprave t. zv. urudžbenu ispravu, onda će biti ne samo posjednik, nego i vlasnik konja. Isto je tako i Petar posjednikom oranice, što ju je kupio od svoga susjeda Josipa, komu je isplatio kupovninu, i koji mu ju je predao u posjed; on ju obdjelava kao gospodar, premda ju još nije dao na se uknjižiti. Kad to učini, postat će i vlasnikom oranice.

Tko drži neku stvar u svojim rukama, da može s njom raditi, što hoće, ali da nema volje, da ju drži kao svoju, taj nije posjednik, nego zakon veli, da je držalac. Uzrok tomu može biti ili zato, što dotičnik zna, da stvar nije njegova, pa da dosljedno nema prava, da ju drži kao svoju. Na primjer: netko nagje na ulici izgubljenu novčarku s novcem; on ju ima u rukama i mogao bi ju zadržati kao svoju, jer ju je našao u noći, kada nikoga nije bilo na ulici, pa ga i nitko nije vidio. Novčarku može baciti, a novac zadržati. Ali on zna, da nitko nema prava, da zadrži i zataji nagjenu stvar, već da mora to prijaviti oblasti. Zato on ne će da novčarku zadrži, nego ju preda mjesnomu redarstvu. Dok mu je novčarka bila u rukama, on je bio držalac, ali nije bio posjednik, jer nije htio, da ju za sebe zadrži.

Uzmimo drugi primjer: Ja posudim od svoga znanca jednu knjigu za čitanje. On mi dopusti, da ju zadržim stanovito vrijeme ili po volji, dok ju pročitam. Dok je knjiga u mene, ja sam vlastan, da ju držim, jer me je znanac na to ovlastio. No ja nemam volje, da knjigu kao svoju zadržim, već ju mislim povratiti vlasniku, kad ju pročitam. Ja dakle nisam posjednikom knjige, nego držaocem. Svatko, tko posudi ili uzajmi kakovu stvar za porabu, nije posjednik, nego držalac, jer ne drži stvar kao svoju, nego kao tugju i u tugje ime. Isto tako tko primi od drugoga kakvu stvar na čuvanje, smatra se po zakonu takogjer držaocem, jer ju čuva za drugoga i jer zna, da je tugja svojina.

Da se steče posjed kakove stvari, potrebna su četiri uvjeta: sposobna osoba, prikladna stvar ili pravo, prisvojenje stvari i volja, da ju se drži kao svojinu.

TKO MOŽE BITI POSJEDNIKOM?

Kako je za svaki posjed potrebna volja, da se stvar drži u vlasti, naravno je, da posjednikom može biti samo onaj čovjek, koji ima razum i koji može svoju volju izraziti. Prema tomu ne mogu biti posjednici djeca (do sedme godine života), a zatim ljudi, koji trajno ili časovito nemaju razuma, kao slaboumnici, lugjaci i potpuni pijanci. Malodobna djeca mogu steći posjed, ali ne sama, već po svojem zastupniku; to je njihov otac ili, ako ga nemaju, štitnik

(tutor), a za ostale skrbnik. Osim toga ne mogu biti posjednicima redovnici, koji polažu zavjet siromaštva.

NA ŠTO SE MOŽE STEĆI POSJED?

Posjed se može steći na svaku stvar, koja po svojoj naravi može dospjeti u vlast čovjeka i koja nije po zakonu naročito zabranjena. Osim pokretnih i nepokretnih stvari mogu biti predmetom posjeda i sva prava, koja se mogu izvršavati i koja imaju neku imovinsku vrijednost. Ali ta prava moraju biti takova, da se mogu trajno vršiti, a ne da odmah prestanu, čim se jedamput izvrše. Takova su prava, primjerice, služnosti, zakupno i najamno pravo, uživanje, dosmrtno uzdržavanje itd.

KAKO SE STIČE POSJED?

Posudiš li ti od svoga susjeda plug za porabu, treba, da ga od njega primiš i da ga k sebi odneseš. Isto tako, hoćeš li, da stvar dogje u tvoju vlast, moraš izvesti i neko djelo, kojim ćeš stvar sebi prisvojiti. No da stečeš posjed, moraš još i pokazati volju, da želiš stvar kao svoju zadržati. Posugjenu stvar ne smiješ zadržati, ali kupljenu i plaćenu možeš, pa zato svatko, tko nešto kupi, primi stvar u ruke od pregjašnjeg vlasnika i zadrži ju kao svojinu. Način, kojim se stvar uzima u posjed, nije uvijek jednak, nego se ravna po tome, kakova je stvar, koju se hoće zaposjesti. Stvari mogu biti tjelesne ili netjelesne; prve su one, koje zapremaju prostor, a druge su prava. Zatim mogu biti pokretne, to jest one, koje se mogu gibati s jednog mjesta na drugo, ili nepokretne kao kuće, zemljišta itd. Napokon mogu stvari ili nekomu ili nikomu pripadati, prve imaju vlasnika, druge nemaju. Ako je stvar ničija, na primjer divljač u šumi ili riba u vodi, može ju svatko samovlasno prisvojiti; čovjek ne pita nikoga za dozvolu i ne prima stvar ni od koga, jer nikomu ne pripada. Tugja stvar može se samo onda uzeti u posjed, ako privoli onaj, koji drži stvar u svojoj vlasti, naime pregjašnji posjednik. U takvom se slučaju predaje stvar iz ruke u ruku, pa se zato veli, da se posjed prenaša predajom. Tjelesne se pokretne stvari uzimlju u posjed, kad se odnesu, odvezu ili spreme. Na primjer, kad kupiš na sajmu govedo, pa ga preuzmeš od predavaoca i odvedeš kući ili kada požanješ žito, pa ga spremiš u svoj hambar. Nepokretne tjelesne stvari (kuća, zemljište) zaposjednu se tako, kad se u nje ili na nje stupi, kad ih se omegjaši, ogradi, obdjela ili kojim drugim vidljivim načinom obilježi.

Posjed prava stiče se, kad ih tko vrši u svoje ime i kad hoće da se tim trajno služi. Kad dobiješ pravo, da grabiš vodu iz susjedova bunara, onda ćeš stupiti u posjed toga prava, kad staneš vodu doista grabiti iz njegova bunara ili kad tvoji ukućani stanu to u tvoje ime činiti.

Svatko može posjed sâm steći, ali mora za to biti po zakonu sposoban, t. j. ne smije mu to zakon naročito braniti. Tko ne može sâm steći može sticati po drugomu, koji ga zastupa. Ali zastupnik ne smije imati nakane, da prisvoji stvar za sebe ili za koga drugoga, već upravo za onoga, koji ga je ovlastio ili koga po zakonu zastupa.

ZAKONIT I NEZAKONIT POSJED.

Zakon pozna više vrsti posjeda. On dijeli posjed prije svega u zakonit i nezakonit. Zakonit je onaj posjed, koji je nastao načinom, što je u zakonu propisan, t. j. koji se osniva na takvom pravnom razlogu ili temelju, po kojem se uopće može što steći. Ovakav se razlog zove u zakonu naslovom, kao primjerice: darovanje,

kupnja, zamjena, nasljedstvo itd. To je svaki onaj posjed, koga svatko priznaje i koga nitko drugi ne svojata. Tko dakle dobije na dar ili kupi ili uopće kojim god po zakonu dopuštenim načinom steče kakovu pokretnu ili nepokretnu stvar, smatra se zakonitim posjednikom, ako tu stvar drži kao svoju. Nezakonit je naprotiv svaki onaj posjednik, koji se ne može iskazati nikakvim naslovom, po kojem je došao do stvari, na primjer tat ili razbojnik ili tko ima naslov, ali taj nije osnovan na zakonu, na primjer, ako se odvjetnik pogodi sa strankom za svoju zaslužbu, kad ga ova ovlasti na zastupanje. On ima naslov za svoju zaslužbu, jer ju je ugovorio sa svojom strankom i jer je ona na nju pristala, ali taj naslov nije zakonit, jer naš gragjanski zakon naročito zabranjuje, da se odvjetnik ne smije unaprijed pogoditi sa strankom za nagradu, što će ju zastupati u parnici.

POŠTEN I NEPOŠTEN POSJED.

Tko ima kakovu stvar, te je svijestan, da je ona njegova svojina i da svojim posjedom ne čini nikomu krivicu, taj je pošten posjednik. Ovo njegovo uvjerenje mora biti opravdano i osnovano na vjerojatnim razlozima, a ne da on samo misli, da je stvar njegova, dok bi po svemu morao znati ili opaziti, da to ne stoji. Naprotiv, tko zna ili po svim okolnostima mora znati ili zaključiti, da stvar, što ju ima, pripada komu drugomu, taj je nepošten posjednik. Pošten posjednik mora biti, kako se veli, uvijek u dobroj vjeri. Može se doduše dogoditi, da se posjednik i prevari, te da i tugju stvar drži svojom. Pošten posjednik može dakle biti i u bludnji, ali ta bludnja ne smije biti očita i krupna, tako da bi ju već uz primjerenu pažnju bio mogao opaziti. Prilike, u kojima je on došao do posjeda, morale su biti takove, da je mogao vjerovati, da je stvar njegova. Na primjer: netko kupi u selu kola, ne znajući, da ona ne pripadaju prodavaocu, već da ih je on imao kod sebe samo u pohrani. On će postati posjednikom tih kola, ako je prodavalac sam kolar ili takav gospodar, da ima i svojih kola, jer je onda imao razloga držati, da su kola u istinu prodavaočeva svojina. No kupi li tko kola od kakova siromaka, za koga zna, da nema svojih kola, ili od čovjeka, o kojem može slutiti, da ih je od drugoga posudio ili možda i ukrao, tada je njegov posjed nepošten.

Nepošten je posjednik i onaj, koji se služi kakvim pravom, premda zna, da mu ono ne pripada. Tvoj susjed vozi ili prolazi preko tvoga zemljišta, makar mu ti to nisi dopustio ili si mu pače naročito zabranio. On se po zakonu smatra nepoštenim posjednikom prava služnosti, i to kolnika ili puta. Tko kupi stvar za mnogo manju cijenu, nego li se u ono doba u nekom mjestu može dobiti, taj je takogjer nepošten posjednik, jer mu je moralo odmah udariti u oči, da onaj, koji mu nugja svoju stvar tako jeftino, ne može biti njezinim vlasnikom. Pravi vlasnik ne će htjeti, da proda svoju stvar u bescijenu.

ISTINIT I NEISTINIT POSJED.

Tko drugomu silom otme kakovu stvar, tko se kradomice ili varkom domogne posjeda nečije stvari, toga smatra zakon neistinitim posjednikom. Isto tako je neistinit posjednik i onaj, tko drugoga zavede u bludnju ili se posluži njegovim neznanjem, da se dočepa njegove stvari ili tko isprosi od drugoga, da mu ustupi neku stvar za porabu, pa poslije hoće, da ju kao svoju vlastitu upotrebljuje. Neistinit je posjednik obično nezakonit i nepošten, jer onaj, koji

je u dobroj vjeri i koji ima pravo na kakav posjed, redovno se ne će poslužiti silom, niti će se potajno i lukavim načinom ušuljati u posjed, nego će se obratiti na sud, da ga uvede u posjed. No nije uvijek tako. Ti, na primjer, posudiš nekomu vršaći stroj na stanovito vrijeme za porabu. Vrijeme mine, a on ne će da ti stroj povrati. Ti pogješ k njemu, pa mu ga silom oduzmeš. U tom slučaju nisi nezakonit, a niti nepošten posjednik, jer je stvar tvoja, pa si vlastan, da ju tražiš natrag, kad isteče ugovoreno vrijeme porabe. Ali za to si ipak neistinit posjednik, jer nisi po sudu tražio povratak svoje uskraćene stvari, već si se poslužio silom. Naprotiv svaki onaj, tko je stekao posjed dopuštenim po zakonu načinom, koji se nije služio niti silom niti varkom, tko ga nije od drugoga isprosio, a niti se potajice u nj ušuljao, smatra se istinitim posjednikom.

Kako je tko stekao posjed, prosugjuje se uvijek po onom vremenu i prilikama, kad je posjed nastao. Tko dakle dogje u posjed dopuštenim načinom, pa tek kasnije sazna, da je stvar tugja, postane doduše nepoštenim posjednikom, ali je još uvijek istinit, makar je i ne će da povrati vlasniku, koji ju od njega traži.

KAKO SE BRANI POSJED?

U životu obično biva, da je vlasnik ujedno i posjednik stvari. Zato svatko i misli, da je svaka stvar i svojina onoga, koji ju ima u svojoj vlasti. Kad vidimo, da netko ima u svojoj staji marve, kojom se služi u svojem gospodarstvu, kad vidimo, da netko obdjelava svoje polje, onda obično držimo, da je on i vlasnikom tih stvari. U najviše slučajeva to je obično i istina. Naprotiv mnogo rjegje biva, da vlasnik nije i u posjedu svoje stvari, nego da to pravo pripada komu drugomu. Stoga je i zakon morao imati na umu, da se posjednika štiti u njegovu pravu, jer drži, da time brani samoga vlasnika. Ova zaštita sastoji u tome, da zakon odregjuje, da svaki posjed, bio kakav mu drago, ima pravo na sudbenu zaštitu i da nitko nije dužan pred sudom dokazivati, kojim je načinom došao do posjeda. Nasuprot onaj, koji tuži posjednika, onaj, koji traži od njega stvar, što ju ovaj ima u svojoj vlasti, mora dokazati, da on ima više prava na tu stvar i da mu ju zato posjednik mora odstupiti. Kada se ne može odmah ustanoviti, čija je za pravo stvar, da li posjednikova ili onoga, koji tuži, odregjuje zakon, da stvar ima ostati u posjednikovim rukama, dok se redovnim putem parnice ne riješi, tko je njezinim vlasnikom. Dakako, da zakon ima uvijek pred očima, da je posjed pošten i tko protivno tvrdi, taj mora to i dokazati. Budući da u svakdanjem životu obično biva, da je stvar svojina onoga, koji ju i drži, svakako je i pravično, da zakon posjednika štiti, jer je više vjerojatno, da je on vlasnikom nego li drugi, koji stvar od njega potražuje. Inače bi se dogodilo, da bi zakon često štitio onoga, koji ne bi imao prava na stvar.

Pravni i društveni red zahtijeva već sam po sebi, da se svačiji posjed poštuje i brani, pa zato nitko nije vlastan, da ga samovoljno i nasilno vrijegja. Zato je i izraženo u zakonu kao glavna odredba, da svaki posjed ima pravo na sudnu zaštitu i da se ne pita, kakav je, je li zakonit ili nezakonit, pošten ili nepošten.

Neka dakle svatko dobro upamti, da ne smije dirati u ničiji posjed i da se nikomu ne smije silom uzeti stvar, što ju drži u svojoj vlasti.

Tko misli, da je stvar, što ju netko ima, njegova svojina i da on ima pravo, da stvar bude u njegovim rukama, neka mu ju silom ne otima, nego neka se svagda uteče u pomoć suda i neka po sudu traži, da mu ju preda ili povrati. Kad bi ljudi imali svagda na umu ovo pravilo i kad bi im jasna bila

zakonska odredba, ne bi se tako često dogagjali sukobi i borbe radi posjeda, niti bi sudovi imali toliko parnica radi

smetanja posjeda.

Mnogi bi uštedio puno zlatnoga vremena i dragocjenog novca, koje potrati nepotrebnim i neopravdanim parnicama, a ne bi ni imao toliko briga i uzrujanosti, koje mu smućuju duševni mir. Po iskustvu, što ga imamo iz odvjetničkog zvanja, možemo mirne duše reći, da bi naši sudovi imali manje bar za polovicu parnica radi smetanja posjeda, koje i onako malone najviše opterećuju sudačko uredovanje.

Naši ljudi griješe najviše stoga, što im nije jasna razlika izmegju posjeda i vlasništva i što većinom misle, da se u parnici radi smetanja posjeda rješava i pitanje o vlasništvu same stvari i da će onaj, koji uspije u toj parnici, ostati za vazda i vlasnikom stvari. Izgubi li tko parnicu radi smetanja posjeda, misli, da ne će više nikad doći do svoje stvari i da mu je za uvijek izgubljena. Otuda ona tvrdokorna, strastvena i očajna borba, što ju ljudi vode za posjed svoje imovine, naročito nepokretne, kao da se u takvim parnicama i zbilja radi o sudbini njihova vlasništva. Dapače se ove parnice smatraju i najvažnijima, te se za njih žrtvuje mnogo više, nego li za druge, kud i kamo važnije prijepore. Ovo je megjutim velika bludnja, jer se u parnici radi smetanja posjeda ne odlučuje nimalo o pitanju, čija je prijeporna stvar i tko je njezinim pravim vlasnikom, već jedino o tome,

tko je posljednji imao stvar u svojoj vlasti,

jer zakon nalaže, da se njemu mora i pružiti zaštita.

Ljudi doduše misle, čemu da ja moram tražiti pomoć u suda, kad se tko zadre u moj posjed i kad hoće da prisvoji moju stvar? Zašto ne bih ja imao pravo, da sam branim svoju imovinu od onoga, koji

mi ju samovoljno hoće da otme ili koji me bez opravdanog razloga priječi, da se slobodno služim svojom stvari. Sudbena zaštita ne može biti naravno svaki čas pri ruci, jer za svaki sudbeni postupak treba vremena i propisnog uredovanja, a dok se to obavi, dogodit će se već davno smetanje posjeda. Zato se ljudi većinom laćaju sami sredstva, da se obrane u svojem posjedu i da sebi opet prisvoje one stvari, koje im netko samovlasno oduzme.

SAMOOBRANA POSJEDA.

Pitanje je dakle, smije li se svatko sam braniti u svojem posjedu, kad mu prijeti opasnost, da će mu ga netko oteti ili kad ga sprječava u mirnom i slobodnom izvršavanju njegova posjeda? Na to pitanje moramo svakako odgovoriti sa dà. Istina je, zakon priznaje posjedniku pravo samoobrane ili nužne obrane, ali samo u toliko, da zaštiti sebe u posjedu svoje imovine i da ne da, da mu ju tko silom preotme. Prijeti li mu opasnost, da će mu netko oduzeti kakovu pokretnu stvar, da će ga spriječiti u tome, da se slobodno služi svojom nepokretnom stvari ili da hoće sebi prisvojiti kakovo pravo na njegovu stvar, vlastan je, da se sam svojom snagom uzdrži u posjedu. Pokuša li netko, da ga silovitim načinom smete u posjedu ili da mu ga preotme, vlastan je takogjer, da tu silu suzbije silom. No treba dobro zapamtiti, da sa svim tim nitko ne smije, da se bez potrebe prvi služi silom, nego da ju može samo onda upotrijebiti, ako drugi navali na njegov posjed i ako ne može očekivati, da će mu pomoć suda ili vlasti za vremena stići. Ali i u tom slučaju smije onaj, koga drugi napada, poslužiti se samo onakvom silom, koja je nužna, da suzbije nasrtaj napadača i sačuva svoj posjed. Ali treba vazda imati na umu, da se nitko u obrani

svoga posjeda bez skrajnje potrebe ne služi silom, naročito, da se kloni tjelesnih ozleda i tučnjave, jer za to mora odgovarati pred drugim t. j. kaznenim sudom. Sila nije umjesna, naročito onda, ako vidi, da je nasrtaj takav, da protiv njega ne će moći obraniti svoga posjeda, jer bi mu onda borba bila bez uspjeha, te bi mu dapače nanijela štetu u zdravlju i imovini. Ovakvo pravo samoobrane dopušteno ti je, primjerice, ako ti tat ili razbojnik provali u kuću, pa te hoće lišiti tvoje imovine, a ti ga možeš sa svojim ukućanima lasno otjerati i spriječiti, da izvede kragju ili razbojstvo. Isto tako si vlastan, da zapriječiš, ako netko pokuša, da ti ispred kola ili pluga ispregne tvoga konja ili vola i da ih sobom povede ili kad netko pokuša, da preore tvoju oranicu ili pokosi tvoju livadu. U svakom drugom slučaju, vidiš li, da mirnim načinom, bez svagje, tučnjave i bez uporabe veće sile ne možeš obraniti svoga posjeda, nego da ćeš sebe ili svoju porodicu i ukućane izvrći kakvoj opasnosti ili zlostavi, a da ipak ne ćeš moći odoljeti nasrtaju i sačuvati posjed svoje imovine, uzmakni pred nasiljem i posluži se zakonitom pomoći suda.

SUDBENA ZAŠTITA.

Nitko nije dužan, da ikomu ustupa svoj posjed, makar ga tko izvan suda i od njega traži. Sa svim tim se često dogagja, da netko hoće, da prisvoji kakovu stvar, što ju drugi ima u svojoj vlasti ili pravo, koje on izvršava.

Ovo prisvajanje može biti na dva načina. Ili netko brani drugomu, da se može svojom stvari slobodno i mirno služiti ili ga sasvim liši njezina posjeda. U oba slučaja velimo, da se je dogodilo smetanje posjeda. Ti paseš marvu na nekom pašnjaku, na kojem je tvoja kuća od vajkada pasla, jer ima na njem pravo službenosti paše. Prvašnji vlasnik pašnjaka proda ga drugomu, a ovaj ne će da to pravo prizna, nego ti otjera blago i pastira s pašnjaka. On je svakako počinio smetanje posjeda. Ili uzmimo drugi primjer. Imaš oranicu, koju od uvijeke obragjuješ, a da te nitko nije u tome smetao. Megjutim tvoj susjed najednom pronagje, da je ta oranica u zemljišniku upisana na njegovo ime. On povede protiv tebe kod suda parnicu radi priznanja prava vlasništva i traži, da mu oranicu predaš u posjed. Parnica teče i osuda još nije izrečena. Megjutim ti hoćeš, da zasiješ oranicu, kao i svake godine, pšenicom. Tvoj susjed dogje sa svojim težacima na oranicu i spriječi te u sijanju, misleći, da to ima pravo učiniti, kad je podigao protiv tebe parnicu. On te je svakako smeo u tvojem posjedu i ti si vlastan, da pogješ odmah sudu i da ga tužiš radi smetanja posjeda. Netko opet bez tvoga znanja i dozvole stane grabiti vodu iz tvoga bunara ili voziti po tvojem zemljištu. On nema na to nikakva prava, jer to nije nikad prije činio, a to mu nisi dopustio. Ti ćeš mu naravno zabraniti, da to ne smije činiti, ali on se na to ne osvrće, već i nadalje prisvaja sebi rečeno pravo služnosti, a tebe smeta u posjedu tvoga bunara ili zemljišta. Ovo su sve primjeri, kako se nekoga može smetati u posjedu njegovih pokretnih ili nepokretnih stvari. Ali smetanje se može dogoditi i u posjedu čijega prava. Uzeo si u zakup jednu livadu, koju si sijao travom. Megjutim odlučiš, da ćeš ju zasijati djetelinom, ali vlasnik ti to zabrani. S tom zabranom smetao te je u posjedu tvoga zakupnoga prava, jer si kao zakupnik vlastan, da uživaš livadu kao svaki vlasnik i da ju po volji obragjuješ, ako nije pogodbom inače ugovoreno.

Ako dakle netko misli, da ima kako pravo na stvar, koju drugi drži u svojoj vlasti, ne smije da to pravo sam sebi prisvoji i

da se sam postavi u posjed stvari, već se mora svagda uteći u pomoć sudu.

Preotme li sam drugomu posjed, pokušao je, da sam

sebi otkroji pravo i stvori osudu, a to zakon naročito zabranjuje. Samo sudovi imaju pravo i vlast, da kroje pravicu i da rješavaju pravne razmirice, koje se porode megju ljudima. Tko uzradi samovoljno protiv ovoga glavnog pravila, služi se silom, a sila nije zakonita. Zato sud ne može drugo učiniti, nego da odstrani učinjeno nasilje i da povrati stvar u prijašnje mirno stanje. Tko misli, da mu se čini krivica, da drugi drži stvar ili uživa pravo, koje njemu pripada, eno mu suda, da mu se prituži i da zatraži, da izreče presudom, komu zapravo pripada prijeporna stvar ili pravo. Ova je odredba i sasvim opravdana, jer se slaže i sa zdravim razumom. Da nije tako, ne bi nikad nitko bio siguran za svoju imovinu i vazda bi morao strepiti, da će mu kakav nasilni susjed ili zlobni protivnik navaliti na njegovu svojinu i da će ga samovoljno lišiti one imovine, što ju ima u svojoj vlasti. Na svijetu ne bi vladalo pravo, nego sila i tko bi imao veću tjelesnu snagu, taj bi imao najveće pravo, jer bi radio po svojoj volji i sam sebi krojio pravicu.

Već smo rekli, da ima nezakonitog i nepoštenog posjeda, pa će se zato mnogomu krivo činiti, da zakon daje zakrilje svakomu posjedu, dakle i onomu, koji je nezakonit i nepošten. Ali i ova je odredba sasvim opravdana i razborita. Kad bi zakon dopuštao, da se u nezakonit i nepošten posjed smije dirati, da ga se smije i oduzeti, onda bi posjed bio najnesigurnija stvar na svijetu. Svatko, kome bi se prohtjelo tugje imovine, tvrdio bi, da je ova ili ona stvar njegova, da je njegov protivnik nezakonitim i nepoštenim načinom došao do posjeda stvari, pa bi se pod tom izlikom zadrô u njegov posjed. Nitko ne bi bio siguran, da mu njegov protivnik ne će okrstiti posjed nezakonitim i nepoštenim i da pod tim naslovom ne će pokušati, da mu ga preotme. Onda bi se dnevice dogagjala smetanja posjeda, a u svakoj bi se parnici moralo najprvo dokazivati, da li je po-

sjed zakonit i pošten ili nije? Zakon se je postavio na protivno stajalište, pa veli: ako ti imaš u svojoj vlasti neku stvar, pa si ju neko vrijeme mirno i nesmetano posjedovao, mora se svakako smatrati, da imaš za to valjda i pravo te da si zakonitim i poštenim načinom došao do njezina posjeda. Zato te zakon i štiti, a svaki onaj, koji misli, da mu je takvom sudačkom zaštitom nanesena nepravda, mora po redovitom putu parnice tražiti i dokazivati svoje jače pravo na stvar.

TUŽBA RADI SMETANJA POSJEDA.

Zakon je uveo posebnu tužbu, koja ima jedinu svrhu, da brani sâm posjed, ne pitajući, kakav je i kojim je načinom nastao. Ova se tužba zove tužba radi smetanja posjeda, a poznata je dobro našemu narodu, jer će jedva biti koga seoskoga gospodara, koji nije bar jednom došao u priliku, da se je za obranu svoga posjeda morao poslužiti s tom tužbom ili da je bio od koga drugoga tužen.

Da vidimo, kakva je to tužba i kakva joj je svrha? Ovo je potrebno razmotriti, jer to našemu narodu nije pravo jasno, premda su ove tužbe tako česte u njegovu svakdanjem životu. Već smo kazali, da zakon zabranjuje, da se ne smije zadijevati u ničiji posjed i da svatko ima pravo, da svoju imovinu, bila ona pokretna ili nepokretna, mirno i nesmetano uživa. No svi ljudi nemaju smisla za pravicu i nisu voljni, da poštuju tugje pravo, pa se tako često dogagja, da netko misli, da ima pravo na onu imovinu, koja drugomu pripada ili drži, da ga je tko drugi povrijedio čime u njegovu pravu. Kad se zbilja dogodi, da netko takne u tugji posjed ili da ga bud u čem smete u mirnom uživanju njegove imovine, onda zakon nalaže, da sudovi moraju uspostaviti poremećeni pravni red i pružiti zaštitu onomu, koji je povrijegjen u svojem mirnom posjedovanju. Ova je zadaća namijenjena tužbi radi smetanja posjeda, koja

dakle nema druge svrhe, nego da ukloni posljedice onoga čina, kojim je netko narušio tugji posjed i da sve opet povrati u onomirno stanje, kako je prije bilo.

Kod ove tužbe nema zato sudac drugoga posla, nego da ispita dvoje: a) Da li je onaj, koga se tuži, zbilja počinio ono djelo, koje tužilac smatra smetanjem? b) Da li je tužilac dotičnu stvar ili pravo, u kojima ga je tuženik povrijedio, doista posjedovao ili, kako se u zakonu veli, da li je bio u posljednjem mirnom posjedu. Odlučno je dakle, tko je dotičnu stvar imao u svojoj vlasti ili tko je stanovito pravo izvršavao u času, kad se je zbilo smetanje. Kad bi se dakle predala tužba u slučajevima, što smo ih prije naveli, morao bi sudac najprije ispitati, da li si bio u posjedu onog pašnjaka, na kojem si pasao svoju marvu, t. j. da li si na tom pašnjaku već prije svoju marvu redovno i mirno pasao. Dalje bi morao ustanoviti, da li ti je onaj, koga tužiš, odagnao marvu s paše, te da li te je u istinu zapriječio, da nisi mogao pasti. Ako je samo tvrdio, da ne smiješ i da nemaš prava, da na tom pašnjaku paseš ili ti se samo zagrozio, da će ti marvu otjerati, ali to ipak nije učinio, ne može se još govoriti o smetanju.

Pita se sada, kako dugo mora biti u posjedu onaj, o kojem se drži, da je u posljednjem mirnom posjedu? Je li dosta, da sam ja tek kratko vrijeme ili možda tek onaj dan, kad me je netko pokušao lišiti posjeda, dobio dotičnu stvar u svoje ruke, ili sam ju morao već prije kroz stanovito vrijeme posjedovati. Zakon doduše veli, da se posjed stvari stiče onim časom, kad je ona bud kojim načinom prešla u njegovu vlast, a posjed prava da se zadobiva onda, kad ga netko stane u svoje ime i za sebe izvršavati. U pravilu može dakle svaki posjednik, čim je dobio stvar u svoje ruke ili čim je počeo neko

pravo izvršavati, imati pravo na sudbenu zaštitu, jer se i on nalazi u posljednjem posjedu. Ali ako je neistinitim načinom došao do posjeda stvari, naime, ako ju je silom prisvojio, ako se je stvari kradomice dočepao ili ako ju je od drugoga samo isprosio za porabu, pa ju hoće sada da kao posjednik upotrebljuje, povrijedio je time vlasnika ili pravoga posjednika u njegovu posjedu, pa ga ovaj ima pravo tužiti radi smetanja i sud će prvomu naložiti, da mora potonjemu predati stvar natrag u posjed. Ovakav neistiniti posjednik nema prava na sudbenu zaštitu i to je jedina iznimka od općenitog pravila, da se svaki posjed, bio kakav mu drago, mora štititi. No ako bi ovakav neistiniti posjednik zadržao kroz 30 dana prisvojenu stvar mirno u svojoj vlasti, t. j. ako ga vlasnik ili pravi posjednik ne bi kroz 30 dana tužio radi smetanja posjeda, postao bi neistiniti posjednik pravim posjednikom stvari kao i svaki drugi i nitko mu više ne bi mogao tužbom radi smetanja oduzeti posjed. Dapače i sam vlasnik ne bi više mogao takovom tužbom tražiti od njega, da mu stvar povrati i ako bi pokušao, sud će ga bezuvjetno odbiti i zaštititi posjednika, makar je i neistinit.

Ovo je jedini slučaj, gdje je potrebno, da nečiji posjed traje kroz stanovito zakonom odregjeno vrijeme, ako hoće da ima pravo na sudbenu zaštitu. Inače se u parnici radi smetanja posjeda nimalo ne pita, tko je vlasnik prijeporne stvari i kako dugo traje posjed onoga, koji je posljednji imao stvar u svojoj vlasti, već jedino, da se pruži zaštita onomu, koji je u mirnom posljednjem posjedu. Zakon ne može dopustiti, da drugi samovoljno i silom zadire u tugju imovinu i da sam osvaja onu stvar ili pravo, o kojima misli, da mu pripadaju.

Svatko će dakle lasno uvidjeti, da je ova zakonska odredba zaista razumna i opravdana, jer sveopća dobrobit i društveni poredak zahtijevaju, da nitko samovlasno ne dira u tugju imovinu i da

svatko poštuje tugje pravo. Ovi isti razlozi zahtijevaju nadalje, da se svaka posjedovna razmirica što prije pretrese i riješi, da smetnja u redovnom i mirnom uživanju imovine dugo ne traje i da se što prije sve povrati u ono stanje, u kojem je bilo prije smetanja. Zato zakon odregjuje, da u parnicama radi smetanja posjeda bude

što brži i kraći postupak,

da se dugo ne raspravlja i ne istražuje, nego da se što prije izreče odluka, kojom se ima jednu ili drugu stranku zaštititi u posjedu. Tko se dakle uvjeri, da ga je netko smeo u posjedu, neka podnese tužbu svomu kotarskomu sudu. Tužiti može ili sam kod suda, a za to treba, da na uredovni dan dogje k sucu ili k njegovu zamjeniku, te da naznači ime onoga, koji ga je smetao u posjedu, dan, kada se je to zbilo i u čem sastoji samo smetanje. Ako je stvar osobito silna, može predati tužbu u svako doba, a sud je dužan, da ju primi u zapisnik. Sud mora da u najkraćem vremenu odredi ročište za raspravu i to ili u sudnici ili na samom mjestu, gdje se je zbilo smetanje (kako se obično veli, na »licu mjesta«) ako je potrebno, da se smetanje lakše ustanovi. Na raspravi presluša sud stranke i svjedoke, jer se po ovima redovno mora ustanoviti, tko je bio u posljednjem posjedu i tko prema tomu ima pravo na zaštitu. Budući da se rasprava ne smije po mogućnosti duljiti, moraju stranke da svoje svjedoke odmah sa sobom povedu i druga dokazala sa sobom ponesu, jer se rasprava, preslušanje stranaka i svjedoka, ako je ikako moguće, mora na jednom ročištu svršiti. Naravno je, da to ne biva često, jer sudovi imaju obično na isti dan po više rasprava, pa ne mogu mnogo vremena posvetiti jednoj stvari, a više puta se ne može rasprava ni uz najbolju volju nabrzo provesti, pa se zato ročište odgodi i stvar raspravi istom na više ročišta. Sa svim tim nije sud vlastan, da stvar bez potrebe odgagja i zavlači, pa stranke imaju pravo, da se u tom slučaju prituže ili predstojniku suda, ako drugi sudac vodi raspravu, ili ako ju vodi sam predstojnik, onomu kr. sudbenomu stolu, u čije područje spada dotični kr. kot. sud. Posebice ističemo, da u parnicama radi smetanja posjeda ne mogu same stranke polagati nikakove prisege, već se jedino svjedoci pod prisegom preslušavaju. Zato neka se svatko za svjedoke i za druga dokazala pobrine, jer inače ne bi imao potrebnog dokaza. Ustanovi li sud, da se je smetanje u istinu zbilo i da je tužilac bio u posljednjem posjedu, izreći će odluku, kojom će tužioca zaštititi u njegovu posjedu i smetaocu naložiti, da ne dira više u njegov posjed ili da mu povrati stvar, koju mu je oduzeo. Ujedno mu zabranjuje daljnje smetanje pod novčanom globom ili zatvorom, pa ako se smetanje ponovi, ne će više trebati, da se nanovo tuži, već je dosta, da to posjednik sudu samo prijavi, pa ako se to zbilja ustanovi, onda će sud istomu smetaocu naložiti, da plati izrečenu globu, ili će ga osuditi na zatvor.

Ne dokaže li tužilac, da je bio u posljednjem mirnom posjedu i da ga je tuženik u istinu smetao u posjedu, odbit će ga sud sa tužbom, te će prema tomu ostati tuženik u posjedu. Protiv odluke može svaka stranka, koja nije s njome zadovoljna, uložiti ništovnu žaobu za 8 dana, a onda ima viši sud (kr. sudbeni stol) konačno parnicu riješiti. Kad odluka stupi na snagu, ili, kako se veli, postane pravomoćnom, mora stranka, koja je osugjena, na zahtjev protivnika izvršiti odluku ili ako to dobrovoljno ne učini, vlasna je druga stranka, da zatraži ovrhu, t. j. da ju po sudu prisili na izvržbu.

No odlukom radi smetanja posjeda nije još stvar riješena, naročito nije riješeno pitanje, tko ima pravo na posjed? Onaj, koji misli, da on ima jače pravo, mora protiv svoga protivnika povesti vlasničku tužbu, kojom će tražiti, da mu prizna pravo vlasništva na oduzetu stvar i da mu ovu preda natrag u posjed. Ako li je lišen po-

sjeda nekog prava (na primjer, ako mu je netko oduzeo zalog ili mu brani, da izvršava neku služnost), moći će opet zametnuti drugu redovnu tužbu, da mu se to pravo prizna i da ga smije slobodno vršiti. Dogagja se nerijetko, da onaj, koji je izgubio parnicu radi smetanja posjeda, uspije vlasničkom parnicom i dogje do svoga prava. Zato treba vazda dobro promisliti prije, nego li se tko odluči na tužbu radi smetanja posjeda, jer bi često puta bilo mnogo bolje, da odmah povede vlasničku tužbu, u kojoj može dokazati vlasništvo svoje stvari, a u tom slučaju odsudit će vazda sud protivnika, da mu mora stvar predati u posjed. Naročito bi svatko morao prije dobro promisliti, nego li se posluži silom, da se domogne stvari, koja se nalazi u tugjem posjedu, imajući na umu, da ovakvim putem ne može doći do posjeda svoje stvari, nego da se primi redovne vlasničke tužbe. Mnogo puta uštedio bi sebi suvišan trošak i druge neprilike, koje su skopčane s neuspjelom tužbom radi smetanja posjeda.

KAKO PRESTAJE POSJED?

Posjed stvari prestaje:

a) Kad propadne stvar ili kad ona postane neprikladna za posjedovanje.

b) Kad stvar izgubi svoj prvašnji oblik, te ne može više služiti za prijašnju porabu.

c) Kad ju posjednik izgubi, te nema nade, da će ju opet naći ili kad stvar dospije na takvo mjesto, da je ne može više upotrebljavati.

d) Kad stvar drugi tko prisvoji i zadrži kao svoju.

e) Kad stvar ne bude više u pravnom prometu.

f) Kad posjednik stvar ostavi ili baci ili kad ju otugji t. j. za plaću ili bez plaće na drugoga prenese.

Posjed prava gubi se:

a) Ako se posjednik toga prava odreče te nema više volje, da ga izvršava.

b) Ako nestane stvari, na kojoj se pravo vrši.

c) Ako se onaj, čija je stvar, usprotivi tome, da ovlaštenik vrši na njoj neko pravo ili ako izjavi, da on ne će više činiti, što je dosele činio.

d) Napokon prestaje posjed prava zastarom, a to biva onda, ako posjednik to pravo kroz stanovito u zakonu ustanovljeno vrijeme ne izvršava.

Vlasništvo.

ŠTO JE VLASNIŠTVO?

Vlasništvo i posjed dva su glavna temelja cijeloga prava. Oba su potrebna čovjeku za njegov život, te bez njih ne bi mogao opstojati današnji poredak ljudskoga društva. Vlasništvo je ona sila, koja potiče ljude na tjelesni i duševni rad. Nitko ne bi imao volje, da što radi, kad ne bi znao, da će svojim radom privrijediti imovinu, koja mu je nužna, da može namiriti potrebe svoga života. Ljudi ne bi htjeli ni graditi kuća, ni obragjivati zemljišta, kad ne bi bili uvjereni, da će kuća postati njihovom svojinom i da će moći uživati plodove svoga zemljišta.

Što je vlasništvo prema svakdanjem shvatanju, već smo natuknuli kod posjeda, kad smo razlagali razliku izmegju vlasništva i posjeda. Sada moramo razložiti, kako pravo uopće, a napose naš zakon označuje taj pojam.

Vlasništvo je pravo, po kojemu može čovjek nekom stvari slobodno i potpuno gospodariti, a da nitko drugi nema na nju nikakve vlasti.

Vlasnik može dakle raditi sa stvarju, štogod ga je volja, on je njezin potpuni i isključivi gospodar. U svakdanjem se životu veli: ova je stvar moja, ona je moja svojina, ja sam njezin gospodar, a time se misli, da nitko drugi nema nikakva prava na tu stvar. Vlasnik može svoju stvar upotrebljavati, kakogod hoće, a u tom ga ne može nitko smetati, ni sprječavati, niti mu može zapovijedati, kako će se on svojom stvari služiti. Ako ga je volja, on može stvar ostaviti, da ju ne upotrebljuje, on ju može, ako hoće, uništiti i drugomu ustupiti, i to ili sasvim ili

samo djelomice. No ipak se mora istaknuti, da se vlasnik može svojom stvari samo takovim načinom služiti, da ne smeta nikoga drugoga u uživanju njegovih stvari ili prava, i da ne krši one odredbe, što ih je državna vlast izdala u svrhu, da se unaprijedi opća dobrobit i uzdrži poredak ljudskoga društva.

Pravo vlasništva veliko je i zamašno pravo. Ono je temelj, na kojem je sazidana cijela zgrada čovječjega društva i života. Nije moguće pomisliti, da bi čovječji rod mogao opstojati u mirnom i pravnom poretku bez prava vlasništva. Zato je i sasvim razumljivo, što je i zakon posvetio veliku pažnju tomu pravu i što mu je podijelio veću snagu i ovlast, nego li ijednomu drugomu. Ne samo, da zakon štiti neograničeno svakoga vlasnika i da mu daje pravo, da može svoju stvar tražiti natrag od svakoga, tko ju bez njegove volje prisvoji, nego i kazneni zakon strogo kazni svakoga onoga, koji silovitim načinom nasrne na tuđe vlasništvo te vlasnika liši njegove svojine. Može se zbilja ustvrditi, da zakon smatra vlasništvo čovjeka upravo nekom svetinjom, koju mora svatko poštovati i koju ne smije nitko bez pravnoga razloga dirati. Zakon ne kazni samo onoga, tko silovitom rukom liši koga njegova vlasništva ili se bez povoda zadre u njegovu svojinu, nego dapače i onoga, koji to samo pokuša učiniti. Neka dakle svatko upamti kao zlatan nauk: poštuj tudje vlasništvo i ne diraj samovlasno u njega, jer ako to činiš, činiš krivicu, za koju nećeš samo svojom imovinom odgovarati, nego će te stići i teške posljedice kaznenoga zakona, koje te lišavaju najdragocjenijega blaga — tvoje slobode.

KAKO NASTAJE PRAVO VLASNIŠTVA?

Za svako vlasništvo potrebni su isti uvjeti, kao i za posjed: sposobna osoba, prikladna stvar i stečenje samoga vlasništva.

TKO MOŽE BITI VLASNIKOM?

U pravilu sposoban je svatko, da bude vlasnikom, u koliko mu to zakon naročito ne zabranjuje. Vlasnici mogu biti ljudi t. j. žive osobe i t. z. pravne osobe, t. j. razna društva i skupovi, što ih stvaraju ljudi u pojedine svrhe čovječjega života.

NA ŠTO SE MOŽE STEĆI VLASNIŠTVO?

Vlasništvo može postojati na svakoj stvari, samo ne na onima, koje su po zakonu naročito isključene. Predmetom vlasništva mogu biti tjelesne i netjelesne stvari t. j. stvari u pravom smislu i prava. Prema tomu može biti čovjek vlasnikom svake pokretne i nepokretne stvari, a može biti i vlasnikom kakve tražbine (na primjer, kad mu tko duguje neku svotu novaca), zatim založnoga prava, prava služnosti, najamnoga i zakupnoga prava itd. No pravo koje je predmetom vlasništva, ne smije se nikad zamijeniti sa samom stvari, na kojoj to pravo postoji. Tko uzme u najam kuću ili jedan stan u njoj, taj je vlasnik najamnoga prava, ali nije vlasnik one kuće, niti onoga dijela, u kojem se njegov stan nalazi. Tko pozajmi nekomu 500 K, pa mu dužnik dozvoli, da se može za tu glavnicu uknjižiti na njegove nepokretnine, taj je vlasnik založnog prava, a ne onih nepokretnina, na kojima je to njegovo pravo uknjiženo. Vlasništvo prava sastoji u tome, da se čovjek može slobodno i potpuno s tim pravom služiti, da ga može po volji izvršavati ili neizvršavati, da ga se može odreći i na drugoga prenijeti. Ujedno je vlastan, da svoje pravo sâm brani i da traži zaštitu suda, kad ga tko priječi u izvršavanju njegova prava. No i on se može svojim pravom samo tako služiti, da ne krnji ničijeg tugjeg prava, a poimence, da ne vrijegja prava onoga, koji je vlasnikom same stvari i da ne smeta druge osobe, kojima možda takogjer pripada kakvo pravo na istu stvar.

Vlasništvo može biti na svakoj stvari, koja može biti u čovječjoj vlasti. Stoga ne može biti predmetom vlasništva ljudski stvor, jer je danas ropstvo zakonom zabranjeno. No ima stvari koje služe za opću korist i kojima se može služiti svaki čovjek, a na te ne može nitko steći posebnoga vlasništva. To su zrak, svijetlo, vode i more, koje cijelomu svijetu jednako pripadaju.

Svako je vlasništvo u pravilu potpuno i neograničeno. Vlasnik može svakoga isključiti od uživanja svoje stvari te može na svojem vlasništvu činiti, štogod ga je volja. On može svoje zemljište obragjivati, kakogod hoće i može na njem graditi, štogod hoće. Dok se služi svojim pravom onim načinom, koji mu zakon ne brani, ne čini drugomu nikakve krivice i ne odgovara za nikakve posljedice, koje otuda nastaju.

No od ovog pravila ima i jedna iznimka. Kad zahtijeva opća dobrobit i javni probitak, ima državna vlast pravo, da oduzme pojedincu njegovo vlasništvo, naravno, uz primjerenu oštetu. Ovo se pravo zove izvlazba ili eksproprijacija. Ona nastaje onda, kad se nečije vlasništvo mora upotrijebiti za kakav pothvat ili radnju, koja je potrebita za opće dobro. Ovakve pothvate mogu poduzimati zemlja, općine i gradovi, dapače i pojedina društva. Izvlazbu provodi uvijek sama država pomoću svojih oblasti, a ona udruga ili poduzeće, u čiju se korist obavlja izvlazba, ima samo pravo, da traži dozvolu za izvlazbu. Izvlastiti se mogu svi predmeti i sva prava, koja mogu služiti za kakvu javnu svrhu. Dotično poduzeće, u čiju korist biva izvlazba, mora vlasniku predmeta dati primjerenu odštetu, koja mora odgovarati vrijednosti izvlaštene stvari. Ova se odšteta svagda ustanovljuje prema mjesnim prometnim prilikama. Ima li na dotičnu stvar još tko drugi osim vlasnika kakvo pravo, na pr. najamnici, zakupnici ili ovlaštenici kakve služnosti, mora se i njima nadoknaditi vrijednost nji-

hova prava. Onaj za koga je provedena izvlazba, ostane vlasnikom dotičnog predmeta, a pregjašnji vlasnik gubi pravo vlasništva posve ili djelomice.

KAKO SE STIČE VLASNIŠTVO?

Naš zakon veli, da je za svako stečenje vlasništva potreban n a s l o v i n a č i n. Ovo svakako nije jasno, pa je zato potrebno, da to pobliže razjasnimo. Što je naslov, govorili smo kod posjeda, pa ne treba, da to ponovno razložimo. Tko hoće da bude vlasnikom kakove stvari, ne može ju naprosto prisvojiti ili drugomu uzeti, već uvijek mora da ima i razlog, zašto to čini ili drugim riječima, mora imati pravo, da stvar sebi prisvoji. Ako kupim od susjeda njegovu kuću ili livadu, ako sam sklopio s njime kupovnu pogodbu i platio mu kupovninu, onda će mi on dopustiti, da mogu stupiti u posjed dotične nepokretnine i da ju mogu dati na sebe uknjižiti. Ja sam dakle postao vlasnikom kuće ili livade na osnovu kupovne pogodbe i ova sačinjava onaj p r a v n i n a s l o v za moje vlasništvo, što ga zakon zahtijeva. Ili: ja naslijedim od svoga oca sve njegovo zemljište, što ga je on imao. Naslijedim ga po zakonu kao jedino njegovo dijete, jer nije ostavio nikakove oporuke. Ostavinska rasprava bude provedena i sud izda urudžbenu ispravu, kojom mi se uručuje u vlasništvo cijela očeva imovina. Na osnovu ove urudžbenice mogu se ja dati uknjižiti kao vlasnik nepokretnina. Urudžba, koja mi daje na to pravo i po kojoj se to obavlja, smatra se po zakonu naslovom za moje vlasništvo.

No osim naslova veli zakon, da je potreban i n a č i n stečenja. U čem sastoji način? To će nam opet pokazati primjer. Na sajmu se pogodim s nekim za njegova konja. Ustanovimo cijenu i ja mu cijenu platim. Ovim je činom sklopljena kupovna pogodba, ali ja još nisam postao vlasnikom. Imam samo pravo ili naslov, da konj bude moj. Da postanem njegovim vlasnikom, potrebno je, da ga preuzmem od prodavaoca, da ga primim u svoju vlast. U tom činu, kojim mi je prodavalac svoga konja predao i ja ga preuzeo, leži način, kojim sam ja postao vlasnikom. Dok je još konj u rukama prodavaoca, može on s njime raspolagati, pa ako nije savjestan i pošten čovjek, te mu tko drugi ponudi bolju cijenu, može ga on i drugomu prodati i predati u posjed, a ja ću ostati bez konja, makar sam ga i platio. Imam doduše pravo, da od prodavaoca tražim natrag isplaćenu kupovninu i da mi naknadi štetu, koju sam možda s tom kupnjom imao, ali ga ipak ne mogu siliti, da ispuni pogodbu, naime, da mi preda konja, kad ga već nema u svojim rukama. Od novoga kupca ne mogu konja nikako tražiti, jer je on konja takogjer kupio i primio u posjed te je po zakonu postao njegovim vlasnikom. Zakon naime veli: a k o n e t k o s v o j u s t v a r p r o d a d v o j i c i p a j e d n o m u o d n j i h s t v a r p r e d a, p r i p a d a s t v a r o n o m u, k o m u j e p r e d a n a, b e z o b z i r a, d a l i j e t a s t v a r v e ć k o m u d r u g o m u p r i j e p r o d a n a. Kad bih dakle pošao k sudu, pa tužio prodavaoca, da mi preda konja, odbio bi me sud s tužbom, veleći, da ga nemam prava tražiti, jer je konj već prešao u treće ruke, a ja sam sâm kriv, što nije moj, jer, čim sam ga platio, nisam od prodavaoca odmah tražio, da mi ga izruči. Kad sam se s prodavaocem pogodio za konja te mu ga platio, sklopio sam s njime kupovnu pogodbu te sam imao naslov za pravo vlasništva. Po tom naslovu imao sam pravo tražiti, da mi prodavalac konja izruči. No budući da to nisam učinio, ostao je konj u rukama prodavaoca i on je bio još uvijek njegovim vlasnikom, makar sam mu i platio kupovninu. On je dakle bio vlastan, da konja dalje proda, pa kako se novi kupac ne samo s njime pogodio, nego ga i odmah preuzeo u posjed, postao je on vlasnikom konja, jer ima za sebe naslov i način stečenja. Zato, tužiš li njega, da ti izruči konja, ne može sud izreći osudu, da ti ga mora predati, prema tomu neka svatko jedamput za

uvijek zapamti: kad kupuješ od koga kakvu stvar i kad mu platiš pogogjenu cijenu, traži odmah, da ti i uruči prodanu stvar, jer inače nisi postao njezinim vlasnikom.

Da se dakle steče vlasništvo kakove stvari, potrebno je, da ona pregje u ruke ili u vlast onoga, koji ima steći vlasništvo. Ovo može biti na dva načina, a zavisi o tome, da li je stvar, koja se stiče, već prije komu drugomu pripadala ili nije bila ničija. Ako je stvar ničija, stiče se na nju vlasništvo, ako se naprosto prisvoji. Pripada li stvar komu drugomu, ne može se inače steći, nego ako prijašnji vlasnik pristane, da stvar pregje na drugoga i ako mu ju u istinu preda. Po našem zakonu postoje tri vrsti stečenja vlasništva, kojima se stiču stvari, što nikomu ne pripadaju. Ovi načini su prisvojenje, priraštaj i preradba.

PRISVOJENJE.

Kad netko uzima kakovu stvar, koja nije ničija, s nakanom, da ju zadrži kao svoju, veli se, da je tu stvar sebi prisvojio. Ovakvih stvari nema mnogo, jer sve, što na svijetu postoji, ima ponajviše svoga vlasnika. Divljač u šumi, ribe u moru i vodi i donekle rude u zemlji ne pripadaju nikomu, pa ih zato može svaki državljanin posvojiti. Ali pitome i pripitomljene životinje ne mogu se slobodno uhvatiti i prisvojiti, makar su i izgubljene. Ako domaća živina odtumara, pa ju vlasnik zateče na tugjem zemljištu, može ju uhvatiti i odagnati svojoj kući. Ali ako je životinja nanijela vlasniku zemljišta štetu ili ako je šteta nastala hvatanjem, mora ju vlasnik životinje naknaditi vlasniku zemljišta. Ako pak pripitomljena životinja izostane sama od sebe za 42 dana od kuće svoga gospodara, može ju na općem zemljištu svatko, a na svojem vlasnik toga zemljišta uloviti i zadržati. Prema tomu za 42 dana prestaje vlasništvo prvašnjega vlasnika, te pripitomljena životinja postane ničija stvar, tako da ju

može svatko prisvojiti. Naprotiv domaća pitoma životinja, makar izostala kako dugo od kuće, ostaje još uvijek svojina vlasnika, pa ju onaj može od svakoga tražiti, u koga ju nagje. Zato ne smije nitko misliti, da se domaća životinja može trajno izgubiti i da ju može svatko prisvojiti, ako za duže vremena odtumara. Drugačija je ustanova za rojeve domaćih pčela. Svaki vlasnik može za 2 dana pognati ih na svačijem zemljištu, gdje ih nagje. Poslije dva dana može ih kao i pripitomljenu zvjerad drugi prisvojiti i to svatko, tko ih nagje na svojem zemljištu, a na općem zemljištu svaki nalaznik. No nije tako sa stvarima, koje su izgubljene, jer se o njima ne može reći, da nemaju vlasnika. Tko izgubi kakovu stvar, nije izgubio volju, da bude njegova, dapače ju traži i želi, da bude njegova. Samo one stvari, koje čovjek ostavi ili odbaci, te nema više volje, da ih drži, može prisvojiti svatko, tko ih nagje, jer nemaju vlasnika. No kod svake nagjene stvari ne može se znati, da li ju je vlasnik navlaš ostavio, pa zato zakon odregjuje, da se

nagjena stvar

ne smije prisvojiti. Ako je vlasnik poznat onomu, koji stvar nagje ili ga može po biljezima stvari raspoznati, dužan je, da mu stvar povrati. Pridržati ju može samo onda, ako vlasnik naročito izjavi, da je stvar bacio ili zapustio, pa ne će, da ju više ima. Svatko, tko nagje stvar, koja vrijedi više od 2 kr., mora to razglasiti načinom, kako je to običajno u svakom mjestu, da se može pronaći vlasnik. Vrijedi li stvar više od 24 kr., mora to javiti mjesnomu poglavarstvu. Poglavarstvo će odmah oglasiti, da se je stvar našla, ali ne će pobliže označiti posebne biljege stvari, jer bi se onda mogao i tko drugi prijaviti vlasnikom i stvar tražiti. Ne sazna li se za vlasnika za neko primjereno vrijeme, a stvar vrijedi više od 50 kr., mora poglavarstvo oglasiti nalaz triputa u novinama. Vlasnik stvari mora nalazniku u ime nagrade platiti 10% od one svote, na koju je

stvar procijenjena ili za koju je prodana na javnoj dražbi, ako se nije mogla bez štete sačuvati. Vrijedi li stvar više od 1000 kr., plaća se od suviška samo 5%. Ne oglasi li se vlasnik za godinu dana, ima nalaznik pravo zahtijevati, da mu se stvar preda na porabu ili da mu se dade novac, za koji je stvar prodana. Ako se poslije vlasnik nagje, predat će mu se stvar ili dobivena vrijednost zajedno s kamatima. P r a v o v l a s n o s t i n a s t v a r d o b i v a n a l a z n i k i s t o m o n d a, k a d p o z a k o n u z a s t a r i p r a v o p r i j a š n j e g a v l a s n i k a. N a l a z n i k, k o j i s t v a r n e p r i j a v i o b l a s t i, g u b i p r a v o n a n a g r a d u i m o r a n a k n a d i t i š t e t u. O s i m t o g a o d g o v a r a j o š i **radi zločina prevare, što je zatajio nalaz.**

Kad se nagju zakopane, uzidane ili sakrivene stvari, kojima se ne zna za vlasnika, postupa se jednako, kao kad se nagju izgubljene stvari. No nagje li se sakriveno b l a g o, naime novac, nakit ili dragocijenosti, dijeli se na troje: jedna trećina pripada državi, druga nalazniku, a treća vlasniku zemljišta. Tko potajice i bez vlasnikove privole traži blago i zataji nalaz, gubi pravo na trećinu. Ova pripadne onomu, koji to prijavi oblasti ili državi. Radnicima, koji u poslu slučajno nagju blago, pripada trećina kao svakomu vlasniku, ali ako ih je vlasnik naročito najmio u svrhu, da traže blago, pripada im jedino ugovorena plaća.

PRIRAŠTAJ.

Neke stvari množe se same od sebe, pa o n o, š t o o d n j i h n a s t a n e i l i š t o k n j i m a n a n o v o p r i d o g j e, z o v e s e p r i r a š t a j. Sasvim je dakle naravno, da zakon odregjuje, da priraštaj pripada onomu, koji je vlasnik stvari. Priraštaj može nastati kod pokretnih i nepokretnih stvari ili po samoj n a r a v i ili č o v j e č j o m r a d n j o m. N a r a v s k i je priraštaj opet dvojaki: ili je p l o d ili s k o t od živine. P l o d o v i su oni naravni proizvodi, što ih ragja zemljište samo po sebi bez ljudske radnje. Plodovi pripadaju vlasniku zemljišta, te ih ne treba posebice posvojiti. Drugi ljudi mogu ih steći samo onda, kad se odvoje od zemljišta. Ali i onda ne mogu ih prisvojiti samovoljno, nego samo uz privolu vlasnika.

Vlasniku živine pripada i m l a d o, koje ona okoti, a isto tako i sve koristi, što ih živina daje, kao mlijeko i vuna. Tko dade svoju živinu oploditi po tugjem živinčetu, mora platiti nagradu samo onda, ako se to naročito ugovori.

Sve, što se na tugjem zemljištu s a g r a d i i z a s a d i, pripada onomu, čije je zemljište. Sve, što netko na svojem zemljištu s a g r a d i tugjom gragjom, z a s a d i tugjim biljkama ili z a s i j e tugjim sjemenom, pripada njemu kao vlasniku zemljišta. No ako i postaje vlasnik zemljišta vlasnikom zgrade, koju si ti n. pr. svojim kamenjem, opekom i drugom gragjom sagradio, ipak ti mora naknaditi sve potrebne i korisne troškove, ako si gradio njegovim znanjem i u poštenoj namjeri. No ako je vlasnik zemljišta znao za gradnju, pa ju nije odmah zabranio, postaje vlasnikom zgrade onaj, koji ju je sagradio, te mora vlasniku samo naknaditi vrijednost zemljišta. Ali ako na svojem zemljištu sagradiš kakvu zgradu tugjom gragjom, postaješ doduše vlasnikom zgrade, jer je ona prirasla tvojoj zemlji, na kojoj stoji. No bilo bi nepravično, kad susjed ne bi imao pravo, da traži naknadu za svoju gragju, jer bi onda svatko za svoju gradnju upotrijebio tugje kamenje, opeku, lijes i uopće tugju gragju, a zakon zabranjuje, da se može samovlasno prisvojiti tugja imovina. Onaj, čija je gragja, vlastan je od tebe tražiti, da mu naknadiš vrijednost njegove upotrijebljene gragje.

Priraštaj može nastati i tako, da se koja stvar p r e r a d i ili s drugom s j e d i n i i p o m i j e š a. Ovakav se priraštaj zove u m j e t n i m. Vlasnik, koji svoju stvar prenačini, sjedini ili pomiješa s tu-

gjom stvari, ali bez privole njezina vlasnika, ne postane vlasnikom nove stvari. Vlasnici prvotnih stvari, od kojih je nastala nova, preragjena ili sjedinjena, mogu tražiti, da se stvar opet razdvoji i povrati u prvašnje stanje, ako se samo može. No ako se, primjerice, smiješaju raznovrsna vina ili razne vrsti žita ili se upotrijebi gragja za izradbu kakova predmeta ili umjetnine, postaje stvar zajedničkom, jer se ne može povratiti u prvašnje stanje. No onaj, koji nije pristao na to, da se njegova stvar smiješa s tugjom ili da se od njegove i tugje gragje načini kakav predmet, može pomiješanu ili preragjenu stvar za sebe zadržati, ali mora drugomu naknaditi trošak, u koliko je njegova stvar postala time vrjednijom. Isto tako može stvar prepustiti i onomu, koji je novu načinio, ali mu opet ovaj mora naknaditi vrijednost njegove stvari. Ako stvar nisu sjedinili vlasnici prvobitnih stvari, nego tko drugi, ima pravo izbora onaj vlasnik, čiji dio više vrijedi.

PREDAJA.

Kada je neka stvar tugja, ne možeš postati njezinim vlasnikom, a da na to ne pristane onaj, čija je. Nitko ne smije, da prisvoji tugje stvari, jer zakon veli, da je svačije vlasništvo svetinja, u koju ne smije nitko dirati. Hoću li dakle, da postanem vlasnikom tugje stvari, moram pitati za privolu njezina vlasnika. Svatko može svoju stvar drugomu odstupiti, ako ga je volja, a isto tako može i svoje pravo na drugoga prenijeti. To može učiniti z a p l a ć u ili b e z p l a ć e. Ako se stvar dariva ili ostavlja komu u nasljedstvo, čini se to bez plaće, ako li se pak prodaje ili zamjenjuje, biva to uvijek za plaću, t. j. ili za gotov novac ili za drugu stvar. Ako dakle kakva stvar ima vlasnika, ne može ona preći drugomu u ruke, ako njezin vlasnik na to ne privoli. Z a s t e č e n j e v l a s n i š t v a potrebna je stoga

privola dosadašnjeg vlasnika,

koji je voljan, da sebe liši vlasništva i da stvar drugomu ustupi. Volja vlasnika ima uvijek svoj razlog, jer, ako tko odluči, da svoju stvar drugomu ustupi, ne će to činiti nikad bez razloga. Ako ju poklanja, čini to stoga, što želi pomnožati imovinu obdarenika, što mu želi pomoći ili nagraditi ga za kakve usluge. Ako li mu stvar ustupa za plaću, čini to zato, što je s njim sklopio kakovu p o g o d b u, kojom se je obvezao, da će mu za stanovitu cijenu, u zamjenu za kakvu drugu stvar ili za inu koju uslugu, predati svoju stvar u vlasništvo. Ova pogodba sadrži onaj n a s l o v, po kojem je netko vlastan, da od drugoga traži, da mu ustupi svoju stvar ili da svoje pravo na nj prenese.

No kao kod posjeda, tako i kod vlasništva, nije dosta, da netko ima samo naslov, jer mu ovaj podaje tek pravo, da traži od drugoga nešto, na što mu se je ovaj obvezao. Osim naslova potrebno je još i neko izvanjsko djelo, kojim prelazi stvar iz ruku jednoga vlasnika u vlast drugoga. Ovaj vanjski način stečenja zove se p r e d a j a. K o d s v i h s t v a r i i p r a v a, k o j a p r e l a z e o d j e d n o g a v l a s n i k a n a d r u g o g a, s t i č e s e v l a s n i š t v o, k a d p r e g j a š n j i v l a s n i k d o t i č n u s t v a r d r u g o m u i z r u č i i l i m u p r a v o u s t u p i t e k a d i h n o v i v l a s n i k p r e u z m e.

Ovo se čini doduše sasvim naravna i priprosta stvar, a ipak je veoma važno svakomu čovjeku za svakdanji život. Mnogi ljudi, i to ne samo neuki, nego dapače i oni, koji su učeni, misle, da je dosta, da se dvojica ljudi o nekoj stvari pogode i da dosadašnji vlasnik izjavi, da svoju stvar drugomu prepušta, dakle, da očituje volju, da mu ju ustupi u vlasništvo, pa da je već ovaj u istinu postao vlasnikom stvari. Ovo mnijenje ne samo da je pogrješno, nego je često puta i uzrokom, da ljudi imaju veliku štetu, jer nisu dosta oprezni, kad sklapaju pogodbe. Višeputa nastaju zbog toga megju ljudima velike razmirice i

pravde, iz kojih se razviju dugotrajne i zamršene parnice, kojima bi se moglo lasno izbjeći, kad bi svatko kod pogagjanja bio oprezniji. Stoga neka svatko upamti, da nije dosta, da se je s kime za koju stvar pogodio i da je vlasnik izjavio, da će mu stvar ustupiti u vlasništvo, već da uvijek mora gledati, da dotičnu stvar u istinu i primi u svoje ruke ili ako je nepokretna, da ju od prvašnjeg vlasnika preuzme u svoju vlast.

Pokretne se stvari predavaju obično iz ruke u ruku, te se predajom i primanjem stiče njihov posjed i vlasništvo. One moraju promijeniti mjesto, na kojem se nalaze, jer obično novi vlasnik ne stanuje na istom mjestu, na kojem je bio prvi vlasnik, pa zato s osobom vlasnika mijenjaju obično i svoj položaj. Upravo u tome i sastoji predaja, da je stvar prešla iz jednoga mjesta na drugo i da svatko vidi, da je iz posjeda prvoga vlasnika došla u posjed drugoga. No ako nije moguće, da se stvari bez poteškoće prenašaju s jednoga mjesta na drugo, makar i jesu po svojoj naravi pokretne ili pomične, obavlja se predaja obično uz neke vanjske znakove, po kojima se može zaključiti, da je stvar prešla iz posjeda jednoga vlasnika u posjed drugoga. Kad n. pr. netko kupi stado ovaca ili čopor svinja, onda prodavalac ne predaje kupcu komad po komad, već mu preda marvinske putnice, a to je znak, da pravo vlasništva na njega prelazi. Sámo blago preuzimlje u vlasništvo time, što će ih sam odagnati kući ili na drugo mjesto. Kupi li netko skladište robe, izruči mu prodavalac u znak prodaje ključ od skladišta, a tim činom obavljena je predaja.

UKNJIŽBA (INTABULACIJA).

Drugačije biva kod nepokretnih stvari, kao kuća i zemljišta, koje se ne dadu primati iz ruku u ruke, niti prenašati s jednog mjesta na drugo. Istina je, da se i nepokretne stvari moraju preuzeti u posjed, ali to nije dosta za stečenje vlasništva, pa zato zakon odregjuje, da se pravo vlasništva novoga vlasnika mora uknjižiti i u zemljišne knjige. Ako dakle dobiješ na dar kakovu oranicu ili šumu ili ako ju kupiš od koga, ne ćeš još postati vlasnikom, ako ti je prvašnji vlasnik dopustio, da možeš oranicu uzorati i uopće obragjivati ili da smiješ u šumi sjeći drva. Potrebno je jošte, da dadeš oranicu ili šumu na sebe prepisati, t. j. da sastaviš s darovaocem ili prodavaocem darovni ili kupovni ugovor, pa da s tim ugovorom zamoliš sud, da darovanu ili kupljenu nepokretninu na tebe u zemljišniku uknjiži.

U tom pogledu griješi se mnogo kod našeg naroda, jer mu nije poznata zakonska odredba, da se bez

uknjižbe ili t. zv. intabulacije

ne može steći pravo vlasništva na kuću ili zemljište. Većina umuje ovako: »Ja sam se s vlasnikom pogodio i isplatio mu kupovninu, t. j. pogogjenu cijenu, on mi je kuću ili zemljište predao t. j. dopustio, da stupim u njihov posjed, a s tim je stvar svršena. Što treba, da ja trošim dalje novac za sastavljanje ugovora i prepisivanje u zemljišniku, da plaćam odvjetniku ili komu drugomu, tko će mi sastaviti ugovor i uknjižbenu molbu i da još povrh toga plaćam poreznomu uredu prenosnu pristojbu. Prodavalac, kad sam mu isplatio kupovninu, ne će više prodanu nepokretninu od mene tražiti, a drugi nitko i nema prava, da ju od mene traži.« Mnogi dadu istina sastaviti ugovor, da imadu u ruci dokaz, da je sklopljena pogodba, ako bi možda prodavaocu ili njegovim nasljednicima palo kada na um, da stvar od njega natrag traže. Ugovor sprave lijepo u svoju ladicu i misle: ovo mi je dokaz, pa se ne trebam bojati, da će mi tko kupljenu stvar moći prisvojiti. Čestoputa učine to zato, što se kupljene nepokretnine, sve kad bi i htjeli, ne mogu na njih prepisati, jer je tomu na putu kakova zaprjeka. Prva

je stvar, da je ona nepokretnina, koju si od nekoga kupio, doista u zemljišniku i upisana na prodavaoca, jer će ju samo onda prepisati sud na tebe kao kupca. Mnogi kupuju zemljišta i ne gledajući u »gruntovnicu« i ne pitajući, da li je onaj, koji ih drži u svojoj vlasti i od koga ih kupuju, upisan u zemljišniku kao vlasnik. Vrlo se često dogagja, da posjednik zemljišta nije uknjižen kao vlasnik. On je kupio takogjer zemljište od onoga, koji nije bio uknjižen ili ako je i bio, ali je bila kakova zaprjeka, radi koje se nije mogla uknjižba provesti, pa je tako prvašnji vlasnik ostao i nadalje u zemljišniku. Drugi opet kupuje zemljište od onoga, koji ga je od svojih roditelja ili koga drugoga naslijedio, ali nije dao provesti ostavinske rasprave i nasljedstvo na sebe prepisati. On zemljište uživa i može ga prodati, jer ga može kupcu ustupiti u posjed. No kupac ga ne može dati na svoje ime uknjižiti, jer prodavalac, s kojim je sklopio ugovor, nije još u zemljišniku uknjižen. I tako se dogagja, da kupac ima u posjedu zemljište, da ga mirno, možda i kroz više godina, obragjuje.

Megjutim svaki prodavalac nije pošten čovjek, pa se najednom domisli ili ga drugi na to potakne, da već prodano zemljište drugomu ponovno proda. Recimo n. pr. dvojica susjeda žele, da kupe istu livadu i nadbijaju se u cijeni. Jedan ponudi vlasniku primjerenu cijenu i on sklopi s njime pogodbu. Oni sastave ugovor, ali kupac misli: sada nemam novaca, da platim odvjetniku za uknjižbu i poreznomu uredu prenosnu pristojbu. Učinit ću to poslije, kad pribavim novaca. Megjutim onomu je drugomu susjedu žao, da on nije kupio livadu, a to žali tim većma, ako, primjerice, ima zlo srce na njega ili ako mu je on protivnikom. On dogje k prodavaocu, pa mu veli: zašto si prodao livadu susjedu N. za 1400 K, ja bih ti bio dao 1500. Ja sam bio u gruntovnici, pa sam izvidio, da on nije još dao zemlju na sebe prepisati. Prodaj livadu iznova meni za 1500 K, potpiši mi ugovor i ja ću ju dati odmah na svoje ime uknji-

žiti. Ja sam se popitao kod ljudi, koji se u to razumiju, pa su mi rekli, da livadu mogu još uvijek kupiti i na se prepisati, pa onda da mogu tužiti prvoga kupca, da mi ju ustupi u posjed, jer ću ja biti po zakonu vlasnikom. Kako su ovakvi slučajevi česti u svagdanjem životu, poznato je ljudima, da se na ovakav način može kupiti već prodana zemlja, jer zakon propisuje,

da onaj postaje vlasnikom, koji zatraži prvi uknjižbu u zemljišnik.

Prodavalac je lakom na novce, pa misli: »Zašto ne bih dobio više 100 K; a prodavaocu ću povrnuti njegovu kupovninu.« Oni zbilja sklope kupovnu pogodbu i napišu ugovor, a drugi kupac zamoli brže bolje sud, da prenese livadu na njegovo ime. Sud naravno ne zna ništa o tome, da je prodavalac tu istu livadu već prije drugomu prodao, a sve da i znade, nema se na to ništa obazirati, kad prvi kupac nije zatražio uknjižbe. Nekretnine budu doista prepisane na drugoga kupca, a prvi kupac ostane kratkih rukava. Kad to sazna, prigovara prodavaocu, a možda se dogje i sudu pritužiti, ali mu to sve ništa ne pomaže. Prodavalac mu nugja povratak kupovnine, samo da livadu dobrovoljno ustupi novomu kupcu u posjed. No on ne će o tome ni da čuje, misleći: »Ja sam prvi kupio, isplatio kupovninu i preuzeo livadu, moja pogodba mora vrijediti i nitko mi ne može livade oteti.« Novi kupac ne može silom ući u posjed, jer, ako to pokuša, bit će osugjen radi smetanja posjeda. Sud mora prvoga kupca zaštititi u posjedu, kad ga je preuzeo na osnovu kupovne pogodbe od samoga vlasnika. Budući da je livada na njega uknjižena, on hoće svakako, da dogje u njezin posjed, pa zato podigne protiv prvoga kupca, koji drži livadu, v l a s n i č k u t u ž b u i traži, da mu ju ustupi u posjed. I tako se razvije većinom dugotrajna parnica, jer se posjednik brani, da on nije dužan ustupiti posjeda livade, jer ju je prije kupio od vlasnika. Budući da zakon naročito odregjuje: ako je vlasnik istu nepo-

kretninu prodao dvojici, pripada ona onomu, koji ranije zaište uknjižbu, mora prema tomu sud priznati uknjiženog vlasnika, koji tuži, zakonitim vlasnikom, a pošto svaki vlasnik ima pravo, da svoju stvar ište od svakoga, u koga ju nagje, morat će udovoljiti njegovoj tužbi i osuditi ga, da drugomu kupcu preda livadu u posjed. Ovomu zahtjevu ne će udovoljiti samo onda, ako prvi kupac posjeduje zemljište preko 30 godina, jer je onda prema naročitoj zakonskoj odredbi dosjelošću stekao pravo vlasništva na zemljište, makar i nije na nj upisano i makar i nema zakonitog naslova za pravo vlasništva. Ima duduše slučajeva, gdje sudovi u ovakovom slučaju nisu prvog kupca osudili, da mora zemljište ustupiti u posjed uknjiženom drugomu kupcu, ako je bilo dokazano, da je ovaj kod kupovanja znao, da je zemljište već drugomu prodano. Sud je smatrao drugoga kupca nepoštenim posjednikom, koji nije radio u dobroj vjeri, pa mu zato nije dosudio predaju posjeda. Prema tomu je bilo slučajeva, da su sudovi u istoj stvari nejednako izricali osude, a to je dalo još više povoda, da su se dogagjale ovakve nepodopštine, da su vlasnici po dvaputa prodavali svoje zemljište, jer su se oba kupca nadala, da će uspjeti sa svojim pravom, dogje li do parnice. Još i danas se dogagja, da nekoji sudovi odbijaju s tužbom onoga uknjiženog vlasnika nepokretnine, koji ju je kupio, ma da je znao, da je već prije drugomu prodana. No ovakve osude nisu prema jasnoj ustanovi zakona, već su osnovane više na pravičnosti. U novije doba priklanjaju se opet sudovi više nazoru, da neuknjiženi posjednik mora bezuvjetno ustupiti držanu nepokretninu uknjiženomu vlasniku. Zato je svakako potrebno, da ljudi kod kupovanja kuća i zemljišta budu na oprezu i da

svagda sastave o sklopljenoj pogodbi pismeni ugovor.

Opominjemo svakoga, d a n e i s p l a t i p r i j e k u p o v n i n e, n e g o l i m u p r o d a v a l a c p o t p i š e u g o v o r i p r i j e n e g o l i s e u v j e r i, d a j e u k n j i ž e n u z e m l j i š n i k u i d a ć e s e n e p o k r e t n i n a b e z z a p r e k e m o ć i n a n j e g a p r e p i s a t i. Zato su i uvedene zemljišne knjige, koje su javne i svakomu pristupne, da se svatko, prije, nego li sklopi pogodbu, može uvjeriti, kako stoji sa vlasništvom dotičnih nepokretnina i kakovi su sve tereti na njoj uknjiženi. Tko zanemari ovu opreznost, kriv je sam svojoj šteti, jer zakon veli, da svatko mora sebi pripisati štetne posljedice, propusti li nešto učiniti, na što ga zakon ovlaštuje ili što mu nalaže.

VLASNIČKA TUŽBA.

Potrebno je, da još progovorimo o v l a s n i č k o j t u ž b i. Ove su tužbe vrlo česte kod našega naroda, jer svatko ima neku imovinu, pa zato dogje i u priliku, da se mora poslužiti s tom tužbom. Ona služi svakomu, da sačuva ono, što ima i da steče natrag ono, što mu je drugi preoteo, premda je njegovo. Po Božjem i po ljudskom zakonu ne bi smio nitko posezati za tugjim dobrom, niti bi smio težiti za onim, što zna, da mu ne pripada. Ali mnogi ljudi misle samo, kako će steći što više imovine, pa u toj težnji ne poštuju tugjeg vlasništva i ne služe se zakonitim sredstvima. Da se stane na put ovakvom nepravednom prisvajanju tugje imovine i da svatko može opet steći ono, što mu je drugi budi silom, budi lukavošću, ali bez ikakva prava oduzeo, odregjuje zakon, da svaki vlasnik može pomoću suda tražiti svoju stvar od svakoga, u koga ju nagje. Tko hoće da to postigne, mora dvoje dokazati: p r v o, d a j e s t v a r, b i l a p o k r e t n a i l i n e p o k r e t n a, k o j u t r a ž i, u i s t i n u n j e g o v a, a d r u g o, d a o n a j, o d k o g a j u t r a ž i, i m a s t v a r u s v o j o j v l a s t i. Da se prvo dokaže, naime da je stvar moja, moram prije svega iskazati, da imam na tu stvar pravo vlasništva, a zato nije dosta, da se razloži, kojim je načinom čovjek do stvari došao, već

to mora dokazati onako, kako zakon zahtijeva. Zakon veli, vlasnik je onaj, koji može dokazati, po kojem je naslovu i kojim načinom stvar stekao. Što je naslov i način stečenja, već smo razložili, a još ćemo pobliže razjasniti s jednim primjerom. Tvoj susjed treba konja za oranje i ti mu ga posudiš na dva dana. On je naravno dužan, da ti ga iza dva dana odmah povrati, ako mu nisi dopustio, da ga još koji dan duže upotrijebi. On megjutim nije s oranjem gotov, već ga treba još dva dana i zadrži konja. Pogješ k njemu i zahtijevaš svoga konja, ali on ti ga ne će da povrati. Što ćeš sada? Silom ne ćeš, da mu ga otimaš, jer znaš, da je svadljiv i goropadan, a silom se ne smiješ po zakonu ni služiti. Nema druge, nego potražiti pomoć suda. Kakvu ćeš tužbu podići? Ti si vlasnik, ali ti ipak ne treba podići vlasničke tužbe, jer ona, kao redovna parnica, može duže potrajati, ako se tuženik obijesno upusti u pravdu. Ti konja odmah trebaš, zato ćeš nastojati, da ga što prije natrag dobiješ. Ako si konja i posudio, ostao si, (kako smo već prije razložili) njegovim posjednikom, jer se nisi odrekao volje, da konj bude tvoj. Stoga možeš povesti t u ž b u r a đ i s m e t a n j a p o s j e d a, jer susjed, koji ne će da ti ga povrati poslije uporabe, smeta te u tvojem posjedu. No propustiš li ti tražiti konja natrag, pa ako ga susjed zadrži još 30 dana preko ona dva dana, što si mu ga predao na uporabu, postat će on posjednikom konja, pa ga više ne možeš od njega tražiti tužbom radi smetanja, nego moraš podići vlasničku tužbu. U tom slučaju reći će ti najprvo sudac: Ako ti tražiš konja, onda dokaži, da je t v o j. Naprvo moraš dokazati svoj n a s l o v. Konja si ili kupio na sajmu ili od koga u selu, a u tom slučaju pokazat ćeš marvinski list ili ako nemaš, morat ćeš se pozvati na pregjašnjeg vlasnika kao svjedoka, a možda i na one ljude, koji su bili svjedoci pogodbe. Ako ti se konj kod kuće izlegao, dokazat ćeš opet vlasništvo svoje kobile, od koje je konj potekao. Zajedno s naslovom dokazat ćeš i n a č i n, kako si stekao vlasništvo konja. Prijašnji vlasnik potvrdit će, da ti ga je predao na sajmu ili da ti ga je dognao u staju, a nema li njega, naći ćeš već nekoga, koji će ti to posvjedočiti. Čim ovo dokažeš, ne će sud dalje ispitivati, već će ti konja dosuditi i tuženiku naložiti, da ti konja za 14 dana preda u posjed. Ne učini li to s dobra, poći ćeš opet sudu i zatražiti o v r h u i sud će odrediti svoga izaslanika, koji će konja tuženiku silom oduzeti i tebi izručiti.

Uzmimo sada drugi primjer, kad se radi o nepokretnoj stvari. Ti si dao nekomu svoju oranicu u zakup ili kako se zove »rendu« na godinu dana. Godina izmine, a najamnik ne će da ti oranicu preda natrag u posjed, već ju ponovno zasije. Moraš opet dokazati svoje pravo vlasništva. Ako si oranicu od koga kupio, imaš u g o v o r, koji si s njim sklopio, a ako ga nemaš kod kuće, možeš ga pribaviti u ovjerovljenom prepisu iz zemljišničkog ureda, jer su u t. zv. zbirci isprava pohranjeni svi kupoprodajni ugovori. Ako si zemljište naslijedio, imaš u r u d ž b e n u i s p r a v u, u kojoj ti je megju ostalim nepokretninama i ta oranica uručena u vlasništvo. Ove isprave dokazuju tvoj p r a v n i n a s l o v. N a č i n stečenja dokazuje opet sama u k n j i ž b a. Zato ćeš priložiti tužbi z e m l j i š n i i z v a d a k, u kojem je naznačeno, da je dotična oranica u tom i tom ulošku na tebe upisana. Ova dokazala trebaš naravno samo onda, ako tuženik na tvoju tužbu poriče, da ti nisi vlasnikom oranice, jer da si ju njemu prodao ili da komu drugomu pripada.

Ne bude li poricao tvoga prava vlasništva, ne će dakako trebati tvoga dokaza i sud će ga odmah odsuditi, da ti ju mora povratiti u posjed. Ako bi, primjerice, tuženik priznao, da si ti, istina vlasnikom oranice, ali da si mu ju dao u zakup ne na godinu, nego na dvije ili više, ili da ste pogodbu inače produ-

ljiti (time, što si primio obrok najamnine za daljnju godinu), tada mora tuženik ovaj prigovor dokazati i ako bi s dokazom uspio, sud će te dakako s tužbom odbiti.

Vlasničke parnice vrlo su važne, jer se njima odlučuje o sudbini imovine. Samo onaj, koji može zakonitim načinom dokazati, da je vlasnik neke stvari, neka se upušta u tužbu. Ljudi na to slabo paze ili zbog neznanja ili radi obijesti, pa se zato dogagja, da povagjaju vlasničke parnice, kojima ne mogu uspjeti. Čestoputa je onaj, koji tuži, doista i vlasnikom stvari, ali što mu hasni, kad to ne može dokazati. On misli stvar ne pripada onomu, koji ju drži, on ne će moći dokazati, da je njegova, pa će ga sud svakako osuditi, da ju meni ustupi. Ali u tom se vara. Po zakonu onaj, koga se tuži, nije dužan dokazati, da on ima pravo na stvar, da je on njezinim vlasnikom. Ovo ljudima ne ide nikako u glavu, pa se zato često čuje kod suda, kako tužilac dovikuje sucu, kad od njega traži, da dokaže svoje pravo vlasništva: »Što je trebam dokazivati? Neka tuženik dokaže, da je on vlasnikom!« Sudac mu badava razlaže, da tuženik to ne treba dokazivati, jer to zakon od njega ne ište, već da je to dužnost samoga tužioca. Pa ako ovomu zahtjevu ne udovolji ili ne može udovoljiti, odbija ga sud s tužbom, a on onda tvrdi, da mu je učinjena krivica, da sud ne sudi po zakonu, jer je priznao pravo tuženiku i dopustio mu, da smije stvar i dalje zadržati, premda nije njegovo vlasništvo.

DOSJELOST.

Progovorit ćemo još u kratko o dosjelosti, jer je i ona veoma važna za stečenje prava vlasništva. Rekli smo, da se vlasništvo ne može steći bez naslova. Od ovog pravila ima megjutim jedna iznimka. Tko posjeduje neku stvar kroz stanovito zakonom odregjeno vrijeme, postaje njezinim vlasnikom, makar i ne može iskazati naslova, po kojem je došao

do posjeda stvari. Ovo vrijedi i za prava. U tom se slučaju veli, da je dosjelošću stekao pravo vlasništva. Dosjesti je vlastan svatko, tko uopće može nešto steći i postati vlasnikom, a dosjesti se smije svaka stvar i svako pravo, koje se može steći u vlasništvo. Što ne može biti predmetom vlasništva, ne može se ni dosjelošću steći.

Što je po zakonu potrebno za dosjelost? Prije svega treba, da netko ima koju stvar u svojoj vlasti ili da izvršava koje pravo. Ova vlast mora biti takova, da posjednik može s dotičnom stvari ili pravom tako raspolagati, kao da joj je u istinu vlasnik. No je li svatko, tko je posjednik, može i dosjelošću steći kakvu stvar ili pravo? Ne. Svaki posjednik nema to pravo. Zakon gleda prije svega, da li je posjed pošten, t. j. ne po svakdanjem shvaćanju ove riječi, nego u onom smislu, kako smo to razložili kod posjeda. Hoće li netko, da dosjelošću steče vlasništvo kakove stvari ili prava, mora njegov posjed imati dva bitna svojstva, mora biti pošten i istinit. On ne treba dokazivati, imali zakoniti naslov, po kojem je došao do svoga posjeda, ali on ne smije biti svijestan, da stvar, što ju posjeduje, nije njegova, da ona po pravu pripada drugomu i da on svojim posjedom čini drugomu krivicu. Može li mu se to dokazati, ne će moći nikad postati vlasnikom stvari, pa makar ju 100 godina držao. Isto tako mora mu posjed biti i istinit. Ne smije biti, da je on stvar drugomu silom oteo, da se je lukavošću ili kriomice dočepao stvari ili prisvojio neko pravo ili da je stvar od drugoga samo posudio i isprosio za porabu. Ovakovi posjednici ne mogu takogjer nikad postati vlasnicima.

Zakon odregjuje, da posjed mora trajati stanovito vrijeme. Ovo vrijeme nije jednako za svaki posjed, već se razlikuje po tome, da li je stvar pokretna ili nepokretna. Pokretna se stvar dosje-

lošću stiče u vlasništvo, ako ju netko

3 godine

neprekidno posjeduje t. j. *ako ju za to vrijeme mirno i svako mu očito drži u svojoj vlasti.* Uzmimo sada primjer. Ti živiš sa svojim ocem u zajedničkom kućanstvu i gospodarstvu, ali otac je vlasnik cijele pokretne i nepokretne imovine. Tvoj otac umre i ti dadeš provesti ostavinsku raspravu. Ali u ostavinu navedeš samo kuću i zemljište, ali ne navedeš blago, gospodarsko orugje, pokućtvo i druge pokretne stvari, što se u kući nalaze. Ostavinska rasprava bude provedena i sud izda urudžbenicu, kojom ti se uručuje u vlasništvo očeva nepokretna imovina. Megjutim ti ostaneš u očevoj kući i posjeduješ mirno kroz 3 godine sve pokretnine. Ti si postao dosjelošću, dakle zakonitim načinom, vlasnikom tih pokretnina, makar ti i nisu u urudžbenici uručene u vlasništvo, t. j. makar i nemaš zakonitog naslova za stečenje. Ako je slučajno megju tim stvarima bila i koja tugja stvar, recimo kola, plug ili što drugo, što je tvoj otac od koga posudio, pa ovaj nije natrag tražio, postao si ti vlasnikom i te stvari i pregjašnji vlasnik ne može ju od tebe tražiti. To bi isto bilo, ako je tko tvomu ocu dao na prihranu koje govedo, pa ga nije kroz 3 godine natrag tražio.

Za nepokretne stvari odregjuje zakon dvojaki rok. *Ako je neko zemljište upisano na tebe u zemljišniku i ako ga ti posjeduješ kroz 3 godine, postao si zakonitim vlasnikom* i nitko ti ne može ništa prigovoriti i oduzeti posjed. Može se naime dogoditi, da netko bude uknjižen u zemljišniku kao vlasnik na temelju darovne ili kupovne pogodbe, koja nije po zakonu bud s koga razloga valjana i koja bi se mogla uništiti. Megjutim progju 3 godine, a on nesmetano uživa dotično zemljište, a ujedno nitko ne prigovara pogodbi. Poslije 3 godine domisli se onaj, koji je zemljište darovao ili prodao, da pogodba nije bila valjana, pa hoće da ju tužbom pobija ili uništi. Sud će ga bezuvjetno s takovom tužbom odbiti, jer je to mogao učiniti samo u roku od 3 godine, a poslije toga vremena postao si ti zakonitim vlasnikom zemljišta.

Naprotiv, ako ti zemljište posjeduješ, ali ono nije upisano u zemljišniku na tvoje ime, mora proteći

30 godina,

da postaneš vlasnikom. Onda ne može nitko više od tebe tražiti, da mu zemljište ustupiš u posjed, makar je i na njega uknjiženo i makar on može dokazati, po kojem naslovu i kojim načinom je postao vlasnikom. Ni on ni sud ne može od tebe tražiti, da ti dokažeš svoj naslov, t. j. da li si to zemljište dobio na dar, da li si ga od koga kupio ili naslijedio, jer za tebe govori tvoj 30-godišnji mirni i neprekidnuti posjed. Ovo mora imati na umu svatko, na koga je kakvo zemljište uknjiženo, ali ga nema u posjedu. Ako je zakonitim načinom došao do vlasništva, mora protiv posjednika podići vlasničku tužbu, prije nego li mine 30 godina, jer će mu onda biti prekasno. Dogagja se često, da ljudi kupuju zemljišta od t. zv. »gruntovnog« vlasnika, koji ih nema u svojem posjedu. Isto se tako zbiva, da netko naslijedi zemljište, koje netko drugi posjeduje, jer ga je kupio od njegova oca, a da ga nije dao ili mogao dati na sebe prepisati. U tom slučaju mora uknjiženi vlasnik tražiti svoje pravo prije izmaka od 30 godina, jer onda mora tuženik, tvrdi li, da je stvar njegova, dokazivati, kojim ju naslovom drži u posjedu. Poslije 30 godina ne treba više toga dokazivati, već jedino, da dotično zemljište posjeduje, naime mirno i javno obragjuje, kroz punih 30 godina, a da ga nije nitko od njega svojatao.

Ako je dakle netko kupio, zamijenio, naslijedio ili uopće kojimgod načinom došao do posjeda nekog zemljišta, pa ga ne može dati na sebe uknjižiti, jer nema valjana ugovora ili (kod nasljedstva) urudžbe-

ne isprave, mora ili on ili njegovi nasljednici čekati, dok mine 30 godina. Onda može podići protiv »gruntovnog« vlasnika tužbu radi stečenja prava vlasništva dosjelošću i u toj parnici treba samo sa dva svjedoka dokazati, da je kroz 30 godina dotično zemljište obragjivao. Samo posjed ne smije da je bio prekinut, jer ako je posjednik neko vrijeme prestao zemljište posjedovati, onda se pregjašnji posjed ukida te se ne računa. Ako se posjed kasnije nastavi, počinje dosjelost iznova teći, kao da i nije bilo prvašnjeg posjeda.

Osim prekinuća može se dosjelost i obustaviti za neko vrijeme. To biva onda, ako nastane kakav pravni razlog, koji priječi, da započeta dosjelost ne može dalje teći, nego da se ustavi, dok traje ta zapreka. Kad nestane zapreke, nastavi se opet dosjelost, te se u nju računa i vrijeme, koje je proteklo prije obustave. To biva naročito, kad su vlasnici dotične stvari, koju netko drugi drži u posjedu, malolјetne, slaboumne ili lude osobe te sudbeno proglašeni rasipnici, koji nemaju štitnika ili skrbnika. Za to vrijeme ne može protiv njih teći dosjelost, pa ako je ona prije započela, obustavlja se privremeno, dok rečene osobe ne dobiju zakonitog zastupnika.

Treba još spomenuti jednu zakonsku ustanovu, koja je važna za dosjelost. Trideset godina, što ih zakon zahtijeva za trajanje posjeda, dugo je vrijeme, pa ne bi bilo mnogo ljudi, koji bi se mogli poslužiti ovom zakonskom blagodati, kad bi zakon tražio, da posjednik mora sam neprekidno kroz 30 godina stvar posjedovati. Zato zakon dopušta, da svaki posjednik ima pravo, da u dosjelost uračuna i posjed pregjašnjega posjednika, od koga je stvar preuzeo, naravno, ako ju je stekao poštenim načinom i ako je prvašnji posjednik bio pošten. Ako dakle netko posjeduje kakvo zemljište poštenim načinom punih 16 godina, premda nije na njega uknjiženo, pa ako ga drugomu proda

ili daruje i ovaj ga opet dalje posjeduje preko 14 godina, vlastan je drugi posjednik, da protiv »gruntovnog« vlasnika povede tužbu na priznanje vlasništva dosjelošću, kao da je on sam to zemljište za 30 godina posjedovao.

KAKO PRESTAJE PRAVO VLASNIŠTVA?

Pravo vlasništva prestaje u glavnom na onaj isti način, kao što smo rekli kod posjeda. Osim toga prestaje vlasništvo izvlazbom i sudačkom presudom, a u nekim slučajevima i odredbom zakona.

Pravo vlasništva na nepokretne stvari, koje je uknjiženo u zemljišniku, prestaje istom onda, kad je izbrisano ili izknjiženo. Megjutim nije potrebno, da se pravo vlasništva prijašnjih vlasnika posebice briše, jer kad se prenosi pravo vlasništva na novog vlasnika na svim nepokretninama, što su upisane u jednom zemljišnom ulošku, prestaje već samom tom uknjižbom vlasništvo prijašnjeg vlasnika. No ako se prenosi na drugoga samo pojedini komad zemljišta (jedna čestica ili dio koje čestice), tada se to zemljište prepisuje iz postojećeg uloška u drugi uložak na novog vlasnika, a tim otpisom prestaje i vlasništvo pregjašnjeg vlasnika.

Zalog.

ŠTO JE ZALOG I ZALOŽNO PRAVO?

Svaki čovjek treba novca, da može podmirivati potrebe svoga svagdanjeg života. Svatko ne može imati uvijek u zalihi dosta gotovine, pa mu se višeputa dogodi, da mora novac od drugoga pozajmiti. Onaj, koji pozajmljuje, pazi dobro, komu će ga dati, a u prvom redu gleda, da li je dovoljno sigurno, da će mu onaj, komu pozajmljuje, moći u odregjeno doba novac povratiti. Sigurnost je prva stvar kod svakoga zajma, pa je zato od vajkada u običaju, da ljudi, koji davaju drugomu novac u zajam, traže, da im se pruži i neka imovina, koja im ima služiti jamstvom, da će dužnik svoj dug u istinu podmiriti. Ovo jamstvo može se dati na dva načina. Ako pozajmljujem novac, a nemam imovine, umolit ću koga dobroga prijatelja ili znanca, da on za me jamči ili, kako se veli, da se za mene obveže. A u tom slučaju zove se ovaj j a m a c ili p o r u k. Ne platim li ja duga, vlastan je vjerovnik, da to traži od jamca, kao da se je on sam zadužio. No ako imam sâm imovine, koja može vjerovniku služiti za sigurnost, ne trebam da tražim nikakva prijatelja, već mogu sam osigurati svoga vjerovnika. Novac ne posugjuju samo ljudi, koji nemaju imovine, dapače ovi i najrjegje, jer im nitko i ne daje ništa u zajam. Ali i imućni ljudi trebaju često, da se posluže tugjom vjeresijom. Čovjek ima imetka, ali nema gotova novca. Megjutim nužno ga treba za svoje kućne ili gospodarske potrebe, mora platiti porez ili ostavinsku pristojbu, želi nabaviti komad blaga ili zemljišta, jer mu je to nužno za gospodarstvo. On bi mogao prodati konja ili komad zemljišta, ali to mu je šteta, jer

tu imovinu treba za svoj život ili mu nosi korist. Kad jedamput proda, novac se lako potroši, a teško je opet nabaviti istu stvar. S toga mu bolje dogje, da novac pozajmi u koga imućnoga susjeda ili znanca. Ovaj je voljan, da mu dade zajam, ali on hoće da bude siguran ,da će mu dug i povratiti, kad bude morao. Dužnik ima sada imetka, ali tko jamči, da će ga imati i onda, kada dogje vrijeme za povratak duga, osobito, ako je vjeresija uzeta na dulje vremena. Stoput se dogodilo, da su dužnici osiromašili ili svoju imovinu potratili, pa kad je došao čas, da se dug plaća, nije bilo otkuda, a vjerovnik je ostao praznih ruku.

S toga je trebalo pobrinuti se za takvu zakonsku uredbu, koja će pružati vjerovniku sigurnost, da će mu ona dužnikova imovina, što ju ima u času, kad mu on novac pozajmljuje, ostati sačuvana do vremena, kad se bude morao dug platiti i da će se on moći iz te imovine sam namiriti, ako dužnik ne bi htio ili ne bi mogao, da plati svoj dug. Ova se sigurnost daje z a l o g o m. P r e m a t o m u z a l o g j e o n a p o k r e t n a i l i n e p o k r e t n a i m o v i n a, k o j u m o ž e v j e r o v n i k u p o t r i j e b i t i z a p o d m i r b u i l i n a p l a t u s v o j e t r a ž b i n e, a k o j u d u ž n i k n e p o d m i r i u v r i j e m e, k a d a m o r a. P r a v o, š t o g a i m a v j e r o v n i k n a z a l o g, z o v e s e z a l o ž n o p r a v o i ono ga ovlašćuje, d a m o ž e z a l o g p r o d a t i t e i z k u p o v n i n e n a m i r i t i s v o j u t r a ž b i n u. Ovo pravo pristoji mu bez obzira na to, da li je zalog imovina njegova dužnika ili koga drugoga. Osim prodaje može se vjerovnik iz zaloga i tako namiriti, da za naplatu upotrijebi samo prihod založene stvari, a to biva, kad se zaplijene plodovi (t. zv. sekvestracija).

KAKO NASTAJE ZALOŽNO PRAVO?

Za zalog se može upotrijebiti svaka stvar, koja ima neku vrijednost i koja se može, kako se veli, unov-

čiti, t. j. koja se može z a n o v a c p r o d a t i. No ima stvari, koje ne mogu služiti zalogom, a to su one, koje se po naročitoj zakonskoj zabrani ne mogu založiti ili koje se ne mogu zaplijeniti. Poznato je, da ima dvije vrsti zaloga i to z a l o g r u č n i, kad se zalaže pokretna stvar i z e m l j i š n i č k i z a l o g ili t. zv. »h i p o t e k a«, kad se daje u zalog kakva kuća ili zemljište.

Da vidimo, š t o j e p o t r e b n o, d a n a s t a n e z a l o g? Kako smo rekli, zalog se daje zato, da vjerovnik ima sigurnost, da će mu dužnik o dospjetku platiti dug. Uvijek je dakle potrebno, da postoji neki d u g o v n i o d n o š a j izmegju v j e r o v n i k a i d u ž n i k a, jer gdje nema duga, ne može biti ni zaloga. Drugo je potrebno, da vjerovnik ima pravo tražiti od dužnika zalog, t. j., da ima n a s l o v za založno pravo. Ovaj naslov sastoji ili u p o g o d b i ili u z a k o n s k o j ili s u d a č k o j o d r e d b i. U prvom slučaju dogovori se sam vjerovnik sa svojim dužnikom, što će mu ovaj dati u zalog, a to obično biva onom prilikom, kad netko pozajmljuje drugomu stanovitu svotu novaca ili kad sklapa s kime pogodbu, kojom se ovaj na nešto obvezuje. Tu stranke sporazumno ustanovljuju, kakav ima biti zalog, da li ručni ili zemljišnički, a dužnik sam d o b r o v o l j n o privoli, da dade svomu vjerovniku neku stvar u zalog. No ima slučajeva, gdje se ne pita dužnika, da li je on voljan dati zalog i gdje se vjerovnik ne treba s njime pogagjati, kakav će mu zalog dati za sigurnost. To odregjuje sam z a k o n ili s u d i po njegovoj odredbi ima vjerovnik pravo zaloga na stanovitu dužnikovu imovinu ili je vlastan, da uzme u zalog t. j. da zaplijeni za sigurnost svoje tražbine svaku dužnikovu imovinu, koja mu se čini prikladnom.

Dobrovoljno založno pravo nastaje uvijek p o g o d b o m. Dužnik se i vjerovnik dogovore, što će se dati u zalog. Ako je zalog ručni, dužnik uruči obično vjerovniku odmah i sam zalog. To je potrebno

zato, da vjerovnik može stvar za sebe sačuvati, bude li trebao, da se iz nje namiri za svoju tražbinu. To je upravo i svrha založnomu pravu, da se stvar oduzme dužniku iz njegovih ruku, da ju ne bi možda prodao, darovao ili uopće otugjio, jer onda ne bi vjerovnik imao, od čega da se namiri. A potrebno je i zato, da svatko vidi i zna, da je ona stvar založena, da nije više u posjedu dužnika i da on ne može s njom po volji raspolagati. Inače bi se moglo dogoditi, da bi se tkogod prevario, pa kupio založenu stvar ili ju uzeo nanovo u zalog, a onda bi došao prvi vjerovnik, pa bi stvar prodao, a on bi imao štetu. Ima dosta nesavjesnih i nepoštenih ljudi, koji bi se možda poslužili ovakvom varkom, osobito, kad su u imovinskoj stisci, pa je zato zakon morao pronaći način, da se predusretne ovakvoj prevari.

Zalog ne daje uvijek sam dužnik, već ga može dati i tko d r u g i za njega, koji je voljan, da mu pomogne. Stoga zakon dopušta, da vjerovnik može založnu pogodbu sklopiti i s kojom drugom osobom, koja mu umjesto dužnika predaje zalog. Vjerovniku je naime svejedno, tko će mu dati sigurnost, glavno je, da se on ne treba bojati, da mu tražbina ne će biti namirena. U tom slučaju ne sklapa vjerovnik založnu pogodbu sa samim dužnikom, nego s onom osobom, koja daje umjesto njega zalog. Naravno je, da se ova pogodba može sklopiti sa znanjem i privolom samoga dužnika, što i najčešće biva, ali to ne mora baš biti. U ovom slučaju predaje treća osoba založenu stvar vjerovniku i on je vlastan, ne plati li mu dužnik u odregjeno doba, da ju proda, svejedno, kao da je svojina dužnikova.

KOJE SU ZALOŽNE POGODBE NEZAKONITE?

S v a k a z a l o ž n a p o g o d b a n i j e v a l j a n a i z a k o n i t a. Često se dogagja, da vjerovnici bezobzirno i nesmiljeno postupaju sa svojim dužnicima, osobito kad vide, da su u velikoj stisci i da silno trebaju novaca. U takvim slučajevima znadu

još osim založne pogodbe i koješta drugo ugovarati, što se protivi samoj naravi pogodbe. Tako se više- puta ugovara, da će zalog pripasti vjerovniku, ako mu dužnik ne plati duga u odregjeno vrijeme. Lukavi vjerovnici računaju obično na to, da dužnik, koji je, recimo, siromah i teško stiče gotovinu, ne će u pravo doba smoći potrebit novac, pa da ne će moći dug isplatiti. U tom slučaju morao bi on izgubiti svoju stvar, koja je čestoputa mnogo veća, nego li sam dug. Kad je čovjek u nuždi, založio bi sve, samo da dogje do novaca. Čestoputa za kakvu malu svotu daje u zalog puno vredniju stvar, kola, vola, konja ili što drugo, pa kad ne bi platio duga, pripala bi ova stvar njegovu vjerovniku, a on bi se za mali novac domogao skupe stvari. Poznato je, da se u zalog davaju redovno stvari, koje više vrijede, nego li sam dug iznosi. Obično se traži dvostruka vrijednost, jer se misli, da stvar do časa prodaje može izgubiti na vrijednosti ili da se možda ne će moći dobro prodati. A k tomu treba i to imati na umu, da se prije prodaje zaloga mora dug utužiti, pa se naberu i sudbeni troškovi. Bila bi dakle velika nepravica i šteta za dužnika, kad bi mu mogao zalog propasti, ako ne plati svoga duga. S toga razloga odregjuje zakon, da nije zakonita pogodba, kad vjerovnik s dužnikom ugovori, da će mu zalog pripasti u vlasništvo, ako tražbinu ne isplati. Ako bi dakle dvojica ugovorili takvu pogodbu, pa bi vjerovnik zaista zadržao zalog, može dužnik tužbom tražiti, da mu vjerovnik stvar povrati, ali mu mora podjedno platiti dug sa zateznim kamatima i naknaditi štetu, što ju je možda imao.

Isto tako imaju ljudi navadu, da se dogovore, da će vjerovnik, ne plati li mu dužnik u pravi čas, založenu stvar za sebe pridržati za stanovitu svotu i da će se dužni iznos uzeti u račun kupovnine. Petar n. pr. pozajmi kod Pavla 200 kr. i obveže se, da će mu ih za pol godine sa 10% kamatima povratiti. U zalog mu dade svoga konja, komu ustanove cijenu sa 400 kruna. Pol godine izmine, a Petar nema 200 kr. pri ruci, da ih povrne Pavlu. Ovaj je to jedva dočekao, pa pridrži konja i ponudi dužniku, da mu plati 200 kr., jer su polugodišnje kamate već odračunali, kad mu je novac u zajam dao. Ova je pogodba nevaljana. Dužnik ne mora na nju pristati, te može vjerovnika tužiti za povratak konja, ponudivši mu isplatu pozajmljene svote.

Isto tako nije dopuštena takva pogodba, da vjerovnik ne smije zaloga prodati ili da ga mora prodati za stanovitu cijenu.

KADA JE POGODBA O RUČNOM ZALOGU VALJANO SKLOPLJENA?

Da založna pogodba postane valjanom, potrebno je, kako smo već spomenuli, da se ručni zalog preda vjerovniku u ruke. Ovo je potrebno, da može vjerovnik izvršiti svoje založno pravo. Kad ne bi imao stvari u svojoj vlasti, ne bi ju mogao prodati i namiriti svoju tražbinu. Kad bi stvar ostala i nadalje u posjedu dužnika, mogao bi on s njom po volji raspolagati, a i svatko drugi mogao bi na nju steći pravo. Tvoj dužnik može još komu što dugovati, pa ga ovaj može takogjer tužiti i kad bude osugjen, da mu dug plati, može vjerovnik megju ostalim stvarima zaplijeniti i onoga konja, što ga je po pogodbi imao tebi dati u zalog, ali što ti ga nije predao. Zato je zakon odredio, da se založena stvar mora predati u posjed vjerovniku i da bez toga nije pogodba ni izvršena. Svakomu mora biti poznato, da je neka stvar založena, da se znade prema tomu ravnati i da ne bi na tu istu stvar stekao kakvo pravo, koje ne bi mogao izvršiti.

Zato neka svatko zapamti: Kada se s dužnikom pogodiš, da će ti dati kakovu

pokretnu stvar u zalog, onda odmah i traži, da ti

stvar preda u posjed,

a ne ostavljaj ju u njegovim rukama, jer inače nemaš nikakva založna prava na tu stvar, makar si se s njim stoputa pogodio. Tko bude na to pazio, ne će mu se nikad dogoditi nikakva neprilika. Ne će mu se dogoditi, kao što se to već mnogima zbilo, da je drugi kupio stvar, koja je njemu obećana kao zalog ili da je kasniji mudriji vjerovnik onu istu stvar uzeo za zalog i kad mu nije dug bio plaćen, prodao na javnoj dražbi, te se namirio za svoju tražbinu. Onda je badava prvomu vjerovniku tužiti kod suda i govoriti, da on ima prvi pravo, da se za svoj dug namiri iz te stvari, i da mu je drugi vjerovnik dužan povrnuti, što je za stvar na dražbi dobio, jer da je on prvi sklopio s dužnikom založnu pogodbu.

KAKO SE POSTUPA S NEPOKRETNIM ILI ZEMLJIŠNIČKIM ZALOGOM?

Kad se daje u zalog nepokretna stvar, ne može se ona naravno predati iz ruke u ruku, pa je zato morao zakon pronaći drugi način, kako će se steći založno pravo. Već smo kod vlasništva spomenuli, da se i nepokretne stvari predavaju u posjed, a ta predaja da se obavlja uknjižbom. Uknjižbe ne može biti, ako vlasnik ne privoli, da se založno pravo uknjiži na njegovoj kući ili zemljištu. Zato je, kao i kod vlasništva, za uknjižbu založnoga prava potreban ugovor, u kojem je rečeno, da je za sigurnost nekoga duga sklopljena založna pogoba i da je dužnik dozvolio, da se njegov vjerovnik za sigurnost svoje tražbine uknjiži na njegovim nepokretninama.

Pozajmiš li dakle od nekoga, recimo, 500 kr., sastavit ćete po običaju zadužnicu, koju ćeš ti pot-

pisati i u kojoj ćeš naročito dozvoliti, da se tvoj vjerovnik (bila to štedionica ili druga banka ili koji privatni novčar) uknjiži pravom zaloga na tvojem zemljištu. Ili ti ili vjerovnik podnijet ćete sudu molbu za uknjižbu založnoga prava, kojoj ćete priklopiti zadužnicu i sud će naravno u zemljišniku u onom ulošku, u kojem je upisano tvoje zemljište, ubilježiti, da je založeno za 500 kr. u korist tvoga vjerovnika. Kako su zemljišne knjige javne, može se svatko uvjeriti, koliko ti imaš duga na svojoj zemlji. Budeš li ti još kada trebao novaca, ne će ti naravno štedionica odmah dati zajam, već će prije pogledati u gruntovnici, koliko već imaš duga i kako stojiš, pa će prema tomu odlučiti, može li ti još što i koliko dati.

Ako dakle pozajmiš komu kakvu svotu novaca, pa ti je on potpisao zadužnicu, nisi još time stekao založnog prava, nego tek onda, kad ju dadeš

uknjižiti.

Zato ne budi toliko neoprezan i nemaran, da ju držiš kod sebe u džepu ili da ju spremiš u škrinju, jer bi ti se moglo dogoditi, da tvoj dužnik još kod koga pozajmi novaca, pa da se ovaj prije tebe požuri, da svoju tražbinu uknjiži u zemljišniku. Onda bi te on pretekao i imao bi prvenstvo pred tobom, makar bi se ti poslije i uknjižio za svoju tražbinu. Ako ti naime ne bi dužnik platio i ti bi ga tužio i zatražio, da se one nepokretnine, na kojima ste oba uknjiženi, prodadu na javnoj dražbi, bila bi iz kupovnine podmirena najprvo tražbina onoga vjerovnika, koji se je pred tobom uknjižio, a tvoja istom onda, ako bi što preteklo. Moglo bi se dakle dogoditi, da za tebe ili ne bi ništa preostalo ili ne toliko, koliko iznosi tvoja tražbina. Jer treba upamtiti, da se založna prava, osigurana na nepokretninama, redom podmiruju i da se na dražbi dobivena kupovnina ne dijeli razmjerno megju sve uknjižene

vjerovnike, nego da se podmiruju, kako se u zakonu veli, po redu prvenstva.

Malo prije smo rekli, da osim dobrovoljnog zaloga ima i takovih, koji nastaju po sudačkoj odredbi. Ovaj zalog nastaje, kad vjerovnik ima pravomoćnu osudu, kojom je njegovu dužniku pod prijetnjom ovrhe naloženo, da mu imade za 8 ili 14 dana platiti neku svotu. Mine li taj rok, a da dužnik dobrovoljno ne plati, ima vjerovnik pravo — kako će biti valjda svakomu iz iskustva poznato — da zatraži ovrhu na dužnikovu pokretnu ili nepokretnu imovinu. Pod ovrhom se razumijeva, da je vjerovnik vlastan dužnika prisiliti, da mora dozvoliti, da se može sudbenim putem namiriti iz njegove imovine za dosugjenu tražbinu. Ova prisilna podmirba izvodi se putem plijenidbe. Sud će vjerovniku dozvoliti, da smije zaplijeniti toliko dužnikove pokretne imovine, koliko će biti dosta, da se namiri njegova tražbina sa svim troškovima. Traži li vjerovnik podmirbu iz nepokretne imovine dužnikove, dozvolit će mu

uknjižbu založnoga prava

na nepokretnine, te će ju ujedno i provesti u zemljišniku. Iza toga može vjerovnik zatražiti dražbu zaplijenjenih pokretnih stvari, kao i uknjiženih nepokretnina, a onda će sud odrediti, da se te stvari prodadu i da se iz utrška namiri vjerovnikova tražbina. Što preostane, izruči sud dužniku, jer je to njegovo vlasništvo.

ZABRANA UŽIVANJA ZALOGA.

Vjerovnik, koji ima zalog, ne smije se s njime služiti i upotrebljavati ga u svoje svrhe, jer to zakon naročito zabranjuje. Mnogima nije ta zabrana poznata, pa zato ugovaraju često sa svojim dužnicima, da smiju zalog upotrebljavati. Ovakva pogodba ne vrijedi, kao što ni one, o kojima smo prije govorili. Ako se dužnik kao vlasnik stvari ne protivi tomu, da

ju vjerovnik upotrebljuje, onda naravno može kod toga ostati. Ali ako se on poslije tomu usprotivi i ako zabrani porabu vjerovniku, ne može ga ovaj tužbom prisiliti, da mu to mora dopustiti, jer sud ne smije takve pogodbe uvažiti. Na ovo je potrebno posebice upozoriti, jer je u našem narodu od vajkada rašireno

naopako mnijenje,

da se zalog može rabiti i da vlasnik stvari ne može to vjerovniku zabraniti. To ne vrijedi samo za ručne zaloge, jer ljudi većinom upotrebljuju založene stvari, kao da su njihova svojina, osobito ako su stvari takove, da se njima mogu korisno poslužiti u svojem kućanstvu ili gospodarstvu. Dobije li tko u zalog kola, konja ili kravu, obično ih upotrebljuje za poljske radnje i dobiva od njih koristi. Ovo još ima donekle smisla kod blaga, jer ga mora timariti i hraniti, pa tako koristi služe naknadom za uzdržavanje. No po zakonu svakako to nije i nastane li zbog toga kakva parnica, ne može sud priznati valjanost takvoj pogodbi.

Sličan običaj postoji i kod zemljišta. Naš narod zalaže zemljište, kao i svaku pokretnu stvar, a da se zalog i ne ubilježuje u zemljišniku, te dozvoljuje vjerovniku, da smije zemljište uživati, kao da ga ima u zakupu ili »rendi«. Uživanje se daje obično kao naknada, umjesto da se plaćaju kamati na založenu glavnicu. No ovo ne samo da je protuzakonito, nego je i nepravično, jer su koristi, što ih vjerovnik dobiva od založene stvari, obično mnogo veće, nego li godišnji kamati, što bi ih morao na glavnicu platiti. Ovaj je običaj vladao osobito prije, dok nije u nas bilo štedionica i drugih zavoda, gdje se je mogao novac na vjeresiju dobiti, jer su onda obično ljudi pozajmljivali kod lihvara, koji su davali novac uz vrlo visoke kamate i uopće uz teške uvjete. Većina dužnika nije mogla plaćati tako velikih kamata, pa budući da su glavničari tražili i zalog, ustupali su im svoja zemljišta na stanoviti broj godina na uživanje. Ako

je vrijednost zemljišta bila veća, a založena glavnica neznatnija, obično se ugovaralo, da se osim kamata računa i *neka godišnja svota*, koja se je imala svake godine *odbijati od glavnice*. Tako se je glavnica uživanjem zemljišta isplatila u stanovitom broju godina. Bezdušni lihvari okorišćivali su se nuždom siromaha, pa su za male glavnice uzimali u zalog zemljišta veće vrijednosti, a samo uživanje trajalo je veoma dugo, jer su samo male iznose odbijali godimice od glavnice. Ovo je najgora vrst lihve, te je najviše na štetu našemu puku. Žalibog, ovakav običaj vlada još i danas u mnogim krajevima naše domovine, premda to nije više potrebno, jer već posvuda, pače i u manjim selima, postoje *štedionice i vjeresijske udruge, kod kojih se može dobiti na vjeru novac svakako uz povoljnije uvjete*. Makar i naše štedionice uzimaju dosta znatne kamate, jer u nas nije novac onako jeftin, kao u drugim zemljama, ipak je mnogo bolje i pametnije, da čovjek pozajmi u novčanom zavodu, nego li u privatnog glavničara ili možda lihvara, jer će mu ovaj vazda računati veće kamate. Osim toga novčani zavod traži zalog *uknjižbom* ili *intabulacijom* na nepokretnine, a samo zemljište ostaje i nadalje u uživanju vlasnika, pa može svojom radnjom izbiti iz njega mnogo više koristi, nego li iznose godišnji kamati.

No ima ljudi, koji se nekako žacaju pozajmiti novac u štedionici ili vjeresijskoj udruzi, jer to smatraju nekom sramotom ili imaju prema njima nepovjerenje. K tomu mnogi misle, da će uštediti troškove uknjižbe i isknjižbe zajma, premda dandanas i privatni glavničari ne davaju novac bez uknjižbe na zemlju. No trošak za uknjižbu i isknjižbu uvijek je mnogo manji, nego li gubitak, što ga čovjek ima, kad ustupi svoje zemljište vjerovniku na uživanje, jer onda zaista plaća za glavnicu lihvarske kamate. Ovakvo pozajmljivanje novaca, gdje se ka-

mati i glavnica otplaćuju uživanjem, zove naš narod *zalaganje zemljišta »na odbitak«* ili *»na otpad«*. Ovakav način zalaganja ima još i tu zlu posljedicu, da se iz njega višeputa razviju dugotrajne i zamršene parnice, koje uzrokuju dužnicima mnogo štete. Lukavi i nepošteni vjerovnici ne vode obično tačan račun o odbitku glavnice, osobito, kad su dužnici nepismeni i neuki. Tako se često dogagja, da su uzajmljene glavnice već isplaćene, a da vjerovnici još uvijek drže zemljište u zalogu, pa ga ne će dužnicima da povrate. Ovima ne preostaje drugo, nego da vlasničkom tužbom traže predaju zemljišta, a onda nastaju radi neuregjenih i zapletenih računa duge i strastvene parnice, tim više, što su naši sudovi gdjekada i priznavali valjanost ovakvih pogodaba, premda su po zakonu naročito zabranjene. Obično se uzimalo, da to nije založna, nego zakupna pogodba, samo što se zakupnina nije u gotovom plaćala, nego se tobože prebijala sa godišnjim kamatima za pozajmljenu glavnicu. Istina, da su ti kamati redovno mnogo veći, nego li zakoniti, ali kako kod nas ne postoji zakon protiv lihvarstva, nije protuzakonito, ako dužnik svomu vjerovniku plaća dobrovoljno i veće kamate od 8%.

Stoga se ne može svakomu dosta preporučiti, *da se nipošto ne upušta u ovakve poslove i da nikad ne daje svoje zemljište na uživanje umjesto plaćanja kamata za pozajmljenu glavnicu*. Tko treba novaca za korisnu svrhu, neka se obrati seljačkoj zadruzi ili štedionici, a ove će mu dati zajam, ako njegovo zemljište pruža dovoljno sigurnosti za isplatu glavnice, t. j. ako već nije dugom preopterećeno. *No neka nitko lakoumno i bez potrebe ne pozajmljuje novac, jer je plaćanje godišnjih kamata velik teret za svako gospodarstvo, pa ako ih redovno ne uplaćuje, utužit će vjerovnik ili novčani zavod dužnu*

glavnicu i prodat će mu zemljište na javnoj dražbi. Mnogi tako pozajmljuju novac samo za svoj užitak, te ga potrate u pijančevanju ili drugim zabavama, a posljedica je onda gospodarsko rasulo. Novčani su zavodi vrlo korisna uredba, jer čovjek može pribaviti novac, kad ga nužno treba za svoju kuću ili gospodarstvo, s manjim žrtvama, nego li je to prije mogao kod privatnih glavničara ili lihvara. Ali novčani zavodi nisu za to, da čovjek opterećuje svoj posjed radi lakoumnog i rasipnog života, jer mu se to poslije ljuto i nesmiljeno osvećuje. Zato neka se svatko drži zlatnoga nauka:

Ne pozajmljuj novac, nego kad ti je skrajnja nužda ili kad ga misliš korisno u gospodarstvu upotrijebiti.

KAKO SE IZVRŠUJE ZALOŽNA POGODBA?

U uvodu smo razložili, da je vjerovnik vlastan tražiti, da se prodajom zaloga namiri, ako mu dužnik ne plati duga. No zato zahtijeva zakon neke uvjete. Prije svega treba, da je tražbina dospjela, t. j. da je nadošao dan, kad se je prema pogodbi ili zakonskoj odredbi imao dug isplatiti, a da dužnik nije to učinio. No vjerovnik ne može da odmah od suda traži prodaju založenog predmeta. On mora najprije tužiti dužnika, da mu plati dug, pa istom kad mu bude utužena tražbina dosugjena, pravomoćnom osudom ili nagodbom, može tražiti ovršnu dražbu, t. j. da sud na javnoj dražbi proda založeni pokretni ili nepokretni predmet. Sam dužnik nije vlastan, da kod dražbe učestvuje i da stvar za sebe kupi. Ako se za zalog ne dobije toliko, da se može vjerovnika potpuno isplatiti, t. j. glavnicu sa svim sudbenim troškovima, mora dužnik, da nepodmireni ostatak nadoplati iz druge svoje imovine, jer on vjerovniku osobno duguje cijelu

tražbinu. Isto tako pripada njemu sve, što od utrška iza podmirbe preostane. Proda li se na javnoj dražbi nepokretnina, koja je opterećena sa više zaloga, mora se iz kupovnine namiriti ne samo tražbina onog vjerovnika, koji je zaiskao dražbu, nego i svih ostalih uknjiženih vjerovnika. Njihove se tražbine namiruju po redu prvenstva. Najprije se podmire tražbine t. zv. povlaštenih vjerovnika, t. j. onih, koji po zakonu uživaju prvenstvo pred svima vjerovnicima (n. pr. porezni dugovi, sudbeni troškovi itd.), a zatim dolaze na red kasniji vjerovnici, dok se ne iscrpi sva kupovnina. Uknjižene tražbine, koje ne budu namirene, ne izgube vrijednost, već jedino stečeno založno pravo, a nenamireni vjerovnici imaju pravo, da traže isplatu iz ostale dužnikove imovine, ako ju možda ima.

SMIJE LI VLASNIK ZALOG PRODATI?

Dužnik ostaje vlasnikom stvari, makar je i založena, pa ju zato može bez zapreke ustupiti drugomu u vlasništvo. Ovo se doduše manje zbiva kod ručnoga zaloga, jer je ovaj u rukama vjerovnika, a malo će tko biti voljan, da kupuje stvar, koja mu se ne može odmah predati u posjed. No ovakve zapreke nema kod založenih nepokretnina, jer se kod ovih može slobodno prenašati vlasništvo, kad vjerovnik nije u posjedu nepokretnine, već je samo njegova tražbina na njima uknjižena. No, ako se i prenese vlasništvo nepokretnine na drugu osobu, ne gubi založni vjerovnik time ništa od svoga prava, jer ono ostaje uknjiženo, makar nepokretnina i promijenila vlasnika. Stoga svatko, na koga pregje vlasništvo, prima na se i teret uknjiženog zaloga. U tom slučaju dobiva vjerovnik dva dužnika. On može tražiti isplatu tražbine od prvoga dužnika, jer mu je ovaj

osobno dužan, a ujedno ima pravo i na podmirbu iz založene stvari. Kako je ova megjutim prešla na drugog vlasnika, ovlašćuje ga zakon, da tuži i novoga vlasnika. On može po volji odlučiti, od koga će prije iskati podmirbu, dapače može u isto doba i obojicu tužiti. Razlika je samo u tome, da mu osobni dužnik jamči za tražbinu cijelom svojom imovinom, a vlasnik založene nepokretnine samo njezinom vrijednošću. Jedino, ako kupac uzme u račun kupovnine i dugove, što su na prodanoj nepokretnini uknjiženi, obvezan je prema založnim vjerovnicima i osobno drugom svojom imovinom. Ovo se čestoputa dogagja kod kupovanja nepokretnina, pa smo zato smatrali potrebnim, da na to posebice upozorimo.

PODZALOG.

Svaki vjerovnik, koji ima zalog, ima po zakonu pravo, da ga drugomu dalje založi, t. j. da ga dade u podzalog. On ne treba da pita za dozvolu vlasnika zaloga t. j. svoga dužnika. To će morati samo onda učiniti, ako mu je dužnik u založnoj pogodbi naročito zabranio, da ne smije zaloga bez njegove privole dalje založiti. U takvom slučaju naravno ne vrijedi podzalog. Svaki založni vjerovnik može založenu stvar samo u toliko dati u podzalog, u koliko on sam ima na nju pravo, jer je u zakonu glavno pravilo da nitko ne može ustupiti drugomu više prava, nego li ga sám ima. Ako n. pr. imaš stvar u zalogu za 200 kr. onda ju samo do tolikog iznosa možeš dati u podzalog, ali ne za više. Duguješ li dakle svomu vjerovniku 300 kr., vrijedit će samo za 200 kr., makar je stvar, recimo, vrijedna 400 kr. Za ostatak svoga duga od 100 kr. morat ćeš još dati svoju stvar u zalog, ako to tvoj vjerovnik traži ili će taj višak tražbine ostati bez založne sigurnosti. Založnomu vjerovniku stoji na volju, da vlasnika založene stvari o podzalogu obavijesti ili ne obavijesti. Ako ga obavijesti, može dužnik svoj

dug namiriti založnomu vjerovniku samo onda, ako na to pristane onaj, koji drži stvar u podzalogu. To mora učiniti zato, što podzaložni vjerovnik ima pravo, da od prvog založnog vjerovnika, koji je njegov dužnik, zahtijeva, da mu plati dug iz one imovine, što ju je dobio od vlasnika zaloga. Ako bi u tom pogledu nastala kakva zapreka ili razmirica, mora se dug položiti kod suda. Nije li pako vlasnik zaloga obaviješten od svoga vjerovnika, da je dao stvar drugomu u podzalog, vlastan je, kad ga isplati vjerovniku, tražiti od podzaložnog vjerovnika, da mu zalog povrati, a on mu ga ne smije uskratiti, makar ga njegov dužnik i nije još isplatio. Podzaložni vjerovnik ne može uopće od vlasnika zaloga ništa tražiti, jer on njemu ništa ne duguje i ne stoji s njim u nikakvom odnošaju, već može isplatu svoje tražbine tražiti samo od založnoga vjerovnika, koji je njegov dužnik. Isplati li vlasnik zaloga tražbinu založnomu vjerovniku, a da na to ne pristane podzaložni vjerovnik, koji drži stvar u rukama, nije mu ju ovaj dužan povratiti, već stvar ostaje i nadalje u podzalogu.

KAKO PRESTAJE ZALOŽNO PRAVO?

Založno pravo prestaje, kao i svako drugo pravo, kad nestane založenog predmeta ili kad se vjerovnik odreče svoga prava. Ono prestaje i onda, kad isteče vrijeme, za koje je založno pravo ustanovljeno. Nadalje prestaje, kada vjerovnik bud kojim načinom postane vlasnikom založene stvari. N. pr. Netko ima u zalogu zlatan sat, pa ga od svoga dužnika dobije na dar, kupi ili naslijedi; u tom slučaju prestaje založno pravo samo po sebi, jer nitko ne može svoju stvar držati u zalogu. No kod nepokretnina prestane to pravo istom onda, kad se isknjiži iz zemljišnika. Kod nepokretnina, prodanih na javnoj dražbi, ne prestaje založno pravo uknjiženih vjerovnika onim časom, kad se pravo vlasništva prenese na kupčevo ime, već kad se ujedno izbriše

uknjiženi teret. Ovršnom prodajom nepokretnine ne prestaje samo založno pravo onih vjerovnika, koji su iz kupovnine podmireni, već i svih ostalih nepodmirenih vjerovnika, pa zato kupac može tražiti, da se sve uknjižene tražbine bez razlike brišu.

Založno je pravo sraslo sa tražbinom, koja je njime osigurana, pa je zato sasvim naravno, da i ono prestane, kada nestane tražbine. Ovo biva u prvom redu, kad se dug isplati. Ali dužnik nije dužan, da isplati tražbinu, ako mu se ujedno ne povrati zalog. Odreče li se vjerovnik svoje tražbine ili otpusti li ju dužniku, odriče se naravno i založnoga prava, kojim je ta tražbina osigurana. Kad se tražbina isplati ili uopće, kad prestane založno pravo, mora vjerovnik, da povrati vlasniku založenu stvar. On ju ne smije zadržati, makar mu i dužnik još što duguje ili makar i inače ima pravo, da što od njega traži.

Pogodbe.

KAKO NASTAJU POGODBE?

Ljudi živu u društvenoj zajednici, pa su zato u svojem radu i poslovanju upućeni jedan na drugoga. Čovjek ne može živjeti sam o sebi, već treba gotovo na svakom koraku pomoći od drugih ljudi. Ljudski život zahtijeva, da čovjek mora namirivati potrebe svoga života, a za to je potrebno, da stiče sam imovinu i da svoju imovinu drugomu ustupa. Čovječja je imovina u neprestanom toku i mijeni, ona ne ostaje nikad na jednom mjestu, već prelazi neprestano iz jedne ruke u drugu. Ova mijena imovine ne biva slučajno i bez ikakva pravila, a poticajem joj je uvijek čovječja volja. Ona ravna čovječjim djelovanjem. Kad čovjek hoće da poduzme kakovo djelo, kad hoće da svoju imovinu ili svoja prava prenese na drugoga, mora najprvo stvoriti u sebi odluku, a kad ju hoće izvesti, mora poduzeti neko djelo. Kod svakog djelovanja očituje čovjek svoju volju prema onim ljudima, s kojima hoće da u zajednici izvede naumljeno djelo. Kod ovakova rada sudjeluju uvijek dvije ili više osoba, a ako one hoće da izvedu u zajednici kakvu radnju, moraju najprvo jedna i druga izjaviti, što namjeravaju ili, drugim riječima, očitovati svoju volju, a zatim se moraju sporazumjeti u pogledu onoga djela, koje žele izvesti.

Kad jedan čovjek želi, da drugomu nešto dade ili učini ili da od drugoga nešto primi, moraju oba svoje želje i misli dovesti u sklad i postići suglasje glede onoga, što obojica žele. U svakdanjem se životu veli, da se moraju megju sobom pogoditi.

ŠTO JE POGODBA?

Što je pogodba, prema običnom shvaćanju, poznato je svakomu, pa nam to ne treba pobliže tumačiti. No ne će biti svakomu jasno, što se razumijeva pod pogodbom u zakonskom smislu, pa zato moramo ovaj pojam u kratko objasniti.

Naš zakon veli, da pogodba nastaje suglasnom voljom stranaka, kada jedna prihvati obećanje druge. Kako se dakle vidi, kod svake pogodbe imaju obje stranke na umu, da postignu neko djelo ili neko pravo, pa zato moraju obje izraziti svoju namisao. Najprvo mora jedna stranka drugoj nešto predložiti, što želi njoj dati ili učiniti ili što od nje zahtijeva, a druga mora na to odgovoriti, da li je zadovoljna s dotičnim djelom ili da li je voljna učiniti ono, što druga stranka od nje zahtijeva. Jedna stranka dakle nešto obećava ili nugja, a druga prihvaća, a kad je prihvatila, onda je nastalo izmegju njih suglasje volje ili

sporazumak.

Pogodba dakle nije ništa drugo, nego sporazumak dviju ili više osoba, koje suglasno odlučuju, da se ima izvesti neko djelo ili izvršiti neko pravo. Kod svake su pogodbe dakle dvije stranke, jedna ima pravo zahtijevati, da joj se nešto učini ili u njezinu korist propusti, to je ovlaštena stranka ili ovlaštenik, a druga je dužna prvoj nešto učiniti ili dopustiti, a ta se zove obvezana stranka ili obvezanik.

Sporazumak obiju stranaka mora sastojati u tome, da druga upravo ono prihvati, što joj je prva ponudila, jer ako se ponuda onako ne prihvati, kako je stavljena, te ako potonja stranka hoće nešto drugo, nego što joj prva nugja, onda nema megju njima sporazumka, a dosljedno niti pogodbe. Obično sklapaju pogodbu dvije stranke, no može ih biti i više

na jednoj ili na drugoj strani ili pak na obim stranama.

Da vidimo, kako nastaje pogodba izmegju dvije osobe? Ti si odlučio, da kupiš od svoga susjeda livadu. Poći ćeš k njemu, pa ćeš mu reći, da želiš kupiti od njega tu i tu livadu i ponudit ćeš mu za nju 1000 kr. Ti si dakle očitovao svoju volju, da želiš sklopiti kupovnu pogodbu i stavio si susjedu ponudu. On ponudu odmah ne prihvati, ali kako je voljan livadu prodati, zahtijeva za nju 1400 kr. On dakle hoće nešto drugo, nego što ti hoćeš, vaše volje nisu suglasne, pa se zato ne može reći, da se je postigao sporazumak. Tebi je stalo do toga, da livadu kupiš, jer ju nužno trebaš, a kako si uvjeren, da više vrijedi, ponudiš na novo 1200 kr. Susjedu treba novaca, a znade, da je malo precijenio i to upravo zato, jer je bio pripravan, da će morati nešto popustiti. On prihvati ponudu na 1200 kr. Sad ste se složili u cijeni, pa budući da ste već prije bili sporazumni glede livade t. j. glede predmeta prodaje, sad je polučen megju vama potpun sporazumak i pogodba je gotova.

ŠTO JE POTREBNO ZA SVAKU POGODBU?

Prema ovomu, što smo dosada rekli, bit će svakomu jasno, što je potrebno za svaku pogodbu. Najprvo treba osobe, koje pogodbu sklapaju. Onda je potrebna stvar ili pravo, o kojoj se pogodba sklapa. Napokon treba sporazumak stranaka, t. j. da dvije ili više osoba budu potpuno suglasne i da svoju suglasnost i vanjskim razgovjetnim načinom očituju.

TKO MOŽE SKLOPITI POGODBU?

Rekli smo, da je za svaku pogodbu potrebno, da se očituje suglasna volja i postigne sporazumak izmegju osoba, koje ju sklapaju. Volju očitovati mogu samo osobe, koje su zdrava razuma i

koje su slobodne. S toga je naravno, da pogodbu može svatko sklopiti, koji može svoju volju razumno izjaviti. Nasuprot ljudi, koji nemaju zdrava razuma i djeca do 7. godine života ne mogu sklapati nikakve pogodbe, te ako ih i sklope, nisu te pogodbe po zakonu valjane. Isto tako ne mogu sklapati pogodbe ni ljudi, koji su punoljetni, ali koji stoje pod skrbništvom (primjerice, proglašeni rasipnici). Za ove ljude sklapaju pogodbe njihovi zakoniti zastupnici, naime otac, štitnik ili skrbnik, a ujedno mora pogodbu odobriti i sud (dotično u gradovima sirotinjsko povjerenstvo) kao nadštitnička oblast. Ovo vrijedi samo za pogodbe, kojima se te osobe na nešto obvezuju. Ako li pak od pogodbe imaju dobiti kakvu korist, mogu ih sklopiti i osobe, koje još nisu punoljetne i koje stoje pod skrbništvom. Ima li malodobnik imovine, koju je sam svojom privredom stekao, može slobodno sklapati i takovu pogodbu, kojom sebe na nešto obvezuje.

O ČEM SE MOŽE SKLOPITI POGODBA?

Svaka je pogodba u svezi s imovinom, pa se zato može sklopiti pogodba o svakoj stvari, koja ima neku imovinsku vrijednost. No pogodbe se ne sklapaju samo o pokretnim ili nepokretnim stvarima, nego i o raznim poslovima i djelima, što ih ima jedna osoba obaviti za drugu. Zakon veli, da se pogodbe mogu sklopiti o svim stvarima, koje su u prometu i o svemu, što se može učiniti i ispuniti. Što se ne može izvesti, što je sasvim nemoguće ili što je zakonom zabranjeno, o tom se ni ne može valjana pogodba sklopiti. Svatko će odmah pomisliti, a što smatra zakon nemogućim i nedopuštenim? Nedopušteni su oni poslovi, koji nisu sami po sebi nemogući, t. j. koji se mogu izvesti, ali koji su po zakonu naročito zabranjeni. Ako se o tim stvarima ili poslovima sklope pogodbe, nisu te pogodbe po zakonu valjane,

pa makar su inače sklopljene po svim propisima, što ih zakon zahtijeva uopće za pogodbe. Takovih pogodaba ima više, pa ćemo o njima govoriti posebice, kad budemo raspravljali o pojedinim vrstama pogodbe. Tko sklapa s drugim ovakve pogodbe, pa ga navlaš zavodi u bludnju ili se posluži njegovim neznanjem, dužan mu je naknaditi svaku štetu, koja mu nastane iz njegova protuzakonitog djelovanja.

KAKO SE IMAJU SKLAPATI POGODBE?

Pogodbe se mogu sklapati **usmeno** ili **pismeno**, jer se ovakvim načinom najlakše i najjasnije može ocitovati volja. U svagdanjem životu, poimence kod neukih i priprostih ljudi, sklapaju se najviše pogodbe usmeno, jer je to od vajkada običaj i jer ljudi nisu vješti, da pismeno izraze svoje misli. Ovakve se pogodbe sklapaju obično pred **svjedocima.** Često se doduše dogagja, da se ljudi pogagjaju i na samu, jer se uzdaju u megjusobnu besjedu i poštenje, pa se veli, da poštenim ljudima ne treba ni svjedoka, ni pisma, jer ih zadana riječ veže više od zadoka. No žalibog, današnji dan nema više toga običaja, jer ljudi često puta odstupaju od svoje riječi, niječu ih i izopačuju, pa onda nastaju izmegju njih razmirice, kad dogje do toga, da se pogodbe ispunjuju. Zato je svakako opreznije i pametnije, kad se pogodbe sklapaju pred svjedocima, jer onda ovi mogu služiti kod suda dokazom, dogje li do kakva nesporazumka ili pravde izmegju stranaka.

No usmene pogodbe nisu nikad dosta sigurne. Ljudi mijenjaju svoje misli i nakane, podvrgnuti su svojim strastima ili tugjim utjecajima, pa ne će uvijek ostati dosljedni kod svoje riječi i sporazumka. Svjedoci su takogjer nepouzdani, ili se ne brinu možda dovoljno za samu stvar, pa ne upamte svega, što su stranke ugovorile ili se

dadu zavesti svojim osjećajima i ljudskim slabo- ćama, pa često za volju prijateljstva ili neprijatelj- stva, koristi ili štete, svjedoče neistinito i protiv svoga znanja.

Osim toga, usmene se pogodbe sklapaju obično u naglosti i površno, ljudi dosta mirno i zrelo stvar ne razmisle, ne dogovore se jasno i tačno o svemu, što je potrebno ili ne upamte svega, u čem su se sporazumjeli, pa onda nastaju poslije svagje i raz- mirice, a još češće parnice.

Stoga je svakako probitačnije i razboritije, da se o svakoj stvari, koja je od veće važnosti, sklopi pismeni

ugovor

i da se u nj u kratko i u glavnom uvrsti sve, što je bitno i odlučno za samu pogodbu. Ne sklapa li se pogodba pred sudom ili odvjetnikom ili ako nije pri ruci čestit čovjek, koji je vješt pravnim sastavcima, dosta je, da pismena osoba u glavnom napiše, o čem su se i kako pojedine stranke dogovorile, jer naš zakon ne zahtijeva, da se pogodbe moraju u ovom ili onom obliku sklopiti. Glavno je, da se zna, što su stranke htjele i što su imale na umu.

Pogodba može biti valjana, makar je sklopljena usmeno ili pismeno, pred sudom ili izvan suda. Samo, ako su se stranke naročito dogovorile, da će o nekoj pogodbi sa- staviti pismeni ugovor, moraju to sva- kako učiniti, inače nije ona pogodba valjana. Ovakav ugovor moraju obje stranke pot- pisati ili ako su nepismene, moraju staviti na njih svoj rukoznak (križ), a osim toga moraju ugovor pot- pisati dva svjedoka, od kojih jedan može potpisati ne- pismene stranke. Ako se pogodba mora uknjižiti u zemljišniku (n. pr. darovna, kupovna ili zajamna po- godba), mora se ugovor uvijek pismeno sastaviti. To je potrebno kod svih ugovora, koji se tiču

nepokretnina.

Višeputa, kad ljudi sklapaju kakvu pogodbu, traju dogovori duže vremena. Dogagja se, da se ne mogu odmah sporazumjeti ili ako se i sporazu- miju, da se poslije predomisle, pa promijene prvo- bitnu nakanu ili pojedine tačke prvobitne pogodbe. Poslije sastave pismeni ugovor, ali u njegov sadr- žaj ne uvrste sve, kako su se dogovorili, već samo glavne uvjete, a za ostalo misle, da je dovoljno, što su to usmeno uglavili. Oni su uvjereni, da su i oni dogovori i dodaci, koji nisu uvršteni u ugovor sa- svim tim valjani i da vežu obadvije stranke. Poslije nastanu megju njima razmirice zbog sadržaja po- godbe i dogje do pravde. Jedna se stranka pozivlje samo na pismeni ugovor, a druga na usmene dogo- vore. Čega će se sada sud držati? Sudac će svakako zahtijevati, da mu stranke predoče pismeni ugovor i riješit će parnicu samo prema njegovu sadržaju, jer u ovom slučaju vrijedi za pogodbu samo ono, što su stranke stavile na pismo. Zakon naime naro- čito veli: ako je o kakvoj pogodbi sastav- ljen pismeni ugovor, onda ne vrijede ni malo usmeni dogovori, koji su se u isto doba vodili, ali koji se protive sa- državaju pismenog ugovora. Ali ako stranke, kad već napišu pismeni ugovor, imaju nove dogo- vore, kojima nadopune ili preinače prvu pogodbu, tada vrijede ti dogovori te se imaju smatrati novom pogodbom.

ŠTO JE POTREBNO ZA VALJANU POGODBU?

Pogodba je onda sklopljena, kada su se obje stranke tačno i jasno u sve- mu složile, tako da nema dvojbe i prijepora ni o najmanjoj sitnici. Stoga je glavno kod svake pogodbe, da stranke svoju privolu izreku razumljivo i odlučno. Naš zakon zahtijeva, da se privola mora očitovati slobodno, ozbiljno, stalno i razumlji- vo. Da bude pogodba valjana, potrebno je prije

svega, da svaka stranka govori i radi posve slobodno i da ono, što hoće, bude čisti izražaj njezine volje. Zbog toga nitko ne smije drugoga ni na što siliti, da što čini ili da mu što obeća, što inače sam od svoje volje ne bi htio. Nitko ne smije, da se kod pogagjanja posluži silom, bila ta sila tjelesna ili prijetnja i zastrašivanje. Onaj, koji silom ili od straha nešto učini, učini to takogjer svojom voljom, jer ili riječima ili pismeno pristane u svoje ime na ono, što drugi od njega zahtijeva, ali ipak nije njegova volja slobodna, jer on to ne bi bio učinio, da ga nije drugi prisilio ili zastrašio. Zato svatko, kad sklapa s kime kakvu pogodbu, neka pazi na to, da on i njegov drug posve slobodno izjave svoju volju i da se kod toga ništa ne dogodi, zbog čega bi se poslije jedna ili druga stranka mogla izgovarati, da ju je drugi na što silio ili joj se čime prijetio, jer inače da ne bi bila na pogodbu pristala. Naravno je, da prijetnja i sila mora biti ozbiljna i u istinu takova, da se druga stranka može zastrašiti. Ako se netko našali ili tako zaprijeti, da svaki razborit čovjek može uvidjeti, da prijetnja nije ozbiljna, ne može se govoriti o sili, makar se je i druga osoba zbog prirogjene plašljivosti preplašila. Pogodba, kod koje se je silom, prijetnjom ili zastrašenjem druga stranka primorala na privolu, nije po zakonu valjana. Onaj, koji može dokazati, da on ne bi bio pristao na pogodbu, da ga nije drugi prisilio ili zastrašio, nije dužan, da pogodbu ispuni.

Isto tako treba takogjer imati ozbiljnu nakanu, da se hoće sklopiti pogodba. Tu dakako ne može biti govora o kakovoj šali ili obijesti, premda se više puta dogodi, da ljudi, kad im nije kakva pogodba po volji ili kad s kim drugim sklope povoljniju pogodbu, kušaju dogovor obrnuti u šalu i tvrde, da nisu kod pogagjanja ozbiljno mislili.

Pogodbe su veoma važna stvar, jer se kod svake obično radi o imovini, a kod toga ne može

biti šale. Kod svakog dogovora vrijedi ono, što čovjek govori, pa se zato ljudske misli prosugjuju po govoru. Očituje li netko svoju volju drugačije, nego li u istinu misli, ne može se poslije izgovarati, da je on imao nešto drugo na umu, pa da ne vrijedi ono, što je rekao. Svatko dakle mora svoju misao i volju tako jasno izraziti, da se iz njegovih riječi može bez ikakve sumnje razabrati, što namjerava pogodbom postići. Za to se ne smije služiti nikakvim nerazgovjetnim i dvojbenim izrazima, pa ako je to učinio navlaš, samo da drugoga zavara i da mu nanese štetu, onda pogodba ne će vrijediti, a morat će odgovarati i za sve štetne posljedice.

NESPORAZUMAK I BLUDNJA.

Budući da je za svaku pogodbu potrebno, da se ljudi o svemu potpuno sporazumiju, naravno je, da ondje ne može biti ni govora o pogodbi, gdje je nastao kakav bitni nesporazumak u pogledu samog sadržaja pogodbe ili gdje je jedna ili druga stranka bila u kakvoj bludnji. Ova bludnja može biti dvojaka. Ili se čovjek može prevariti u pogledu osobe, s kojom sklapa pogodbu ili u pogledu stvari, o kojoj se hoće pogoditi. Prvo može biti naročito onda, kad se pogodba sklapa s ljudima, koji nisu u istom mjestu i koje se ne pozna, nego pismeno ili posredovanjem drugih ljudi. Ako bi dakle tko imao nakanu, da se pogodi samo sa stanovitom osobom, a u istinu zbog pometnje ili kakvog drugog razloga sklopi pogodbu sa sasvim drugom, onda nije pogodba valjana. Isto tako je, kad se potkrade bludnja glede same stvari. N. pr. netko kupuje od drugoga kuću, koju on ima u drugom mjestu. Megjutim vlasnik ima u istom mjestu više kuća. Kupac je kuće vidio i želi samo jednu od njih, koja mu se najbolje svigja, da kupi. Kupac i prodavalac sklapaju pogodbu samo prema zemljišnim izvacima, što ih prodavalac kod sebe ima, pa budući da kupac

tačno ne opiše, koju kuću želi kupiti, dogodi se, da sastave pogrešno kupovni ugovor i da u njem označe zemljišnim brojevima drugu kuću, a ne onu, što ju je kupac želio imati. Kupac dade na osnovu ugovora prepisati kuću na sebe, ali poslije, kad pogju u mjesto, da prodavalac preda kupcu kuću u posjed, opaze, da su se kod sastavka ugovora prevarili. Pogodba dakako ne može vrijediti, jer se obje stranke nisu dobro sporazumjele o predmetu pogodbe. Prodavalac ne može zahtijevati, da kupac kuću preuzme, već ovaj ima pravo, da razvrgne pogodbu, ako mu vlasnik ne može prodati onu kuću, što ju želi imati.

Isto tako ne će vrijediti pogodba, ako jedna stranka traži, da stvar mora biti prikladna za stanovitu svrhu ili porabu ili da mora imati posebna svojstva, ali se poslije ustanovi, da stvar ne odgovara željenoj svrsi. N. pr. hoćeš da kupiš konja jahača i vlasnik te uvjerava, da je njegov konj u istinu uvježban za jahanje. Konj je inače liep i zdrav, ali ipak nije za jahanje, nego za vožnju. Ovakva pogodba ne vrijedi i možeš odmah, da konja vratiš i tražiš od prodavaoca, da ti povrne kupovninu. Ne će li s dobra, možeš ga na to prisiliti tužbom. Ovakva pogodba, kod koje se dogodila bludnja, ne vrijedi samo za onu stranku, koja se je prevarila ili koja je zavedena u bludnju, pa zato nije dužna, da pogodbu ispuni, već može tražiti, da se ukine. No druga stranka, koja nije bila u bludnji ili koja je bludnju sama prouzročila, nema prava, da odstupa od pogodbe i ako prevarena stranka hoće dobrovoljno da pogodbu ispuni, ne može se druga toj dužnosti otimati.

MANE NAŠEG NARODA KOD SKLAPANJA POGODABA.

Poznato nam je, kako se u našem narodu pogodbe sklapaju. Kod toga se ne postupa trijezno i ozbiljno, kako to zakon i svrha same pogodbe traži, nego većinom veoma površno, nemarno i lakoumno.

To nastaje najviše stoga, što se pogodbe ne sklapaju u takvim prilikama, da bi ljudi mogli mirno, ozbiljno i zrelo promisliti, što rade i kakve će posljedice pogodbe za njih imati. Kod pogodbe ne samo da se radi o imovini čovjeka, nego često puta i o njegovu opstanku i njegovoj sudbini. Koliko je ljudi, koji su gdjekada zapali u veliko zlo ili se zakopali u dug, što nisu dobro promozgali, prije nego li su se odlučili na kakvu pogodbu. Mnogi je dapače dospio i na prosjački štap, što je lakoumno i na brzu ruku sklopio kakvu pogodbu, iz koje su se poslije izlegle beskonačne pravde, kojima je bio konac, da mu je imovina došla na bubanj.

Zato neka svatko dobro razmisli i pazi prije, nego li se odvaži, da se upusti u kakvu pogodbu. Kod toga je osobito važno, da ima dvoje na umu. N e k a p o g o d b e n e s k l a p a n i k a d

u naglosti i pijanstvu.

Poslovica veli, da nikakva naglost nije dobra. U naglosti nema čovjek kada, da mirno i hladno razmišlja, da prosugjuje, kakve posljedice mogu iz njegova djela nastati. A upravo ova mana uvriježena je od vajkada u našem narodu. Ljudi ne sklapaju pogodbe, nakon što su mirno kod kuće stvar promozgali i ispitali sve, što je potrebno, već se na to odluče onako slučajno i nenadano, kad se gdje sastanu i kad se povede govor o megjusobnim potrebama. Nekim je ljudima prirogjena vještina, da umiju dobro svoje stvari hvaliti, da umiju drugoga lijepim riječima nagovoriti i zaslijepiti. Ljudi neuki i manje lukavi pogju im lasno na lijepak, a onda je pogodba za kratak čas sklopljena. Poslije, kad ljudi dogju kući, pa mirnije promisle o onom, što su učinili ili kad dogje čas, da treba pogodbu ispuniti, tada tek vide, da su se prenaglili ili da se nisu jasno i tačno o svemu dogovorili. Svaka stranka tvrdi nešto drugo i hoće nešto drugo imati. Nastanu prepirke i svagje, a konac je svemu tužba i parnica, koja stoji jednu i drugu stranku dosta vremena i novaca. K o-

liko bi manje parnica i koliko manje zla bilo u prostoga puka, kad bi svagda imali na umu, da ne sklapaju pogodbe brzo i nepromišljeno.

I još je jedna veća mana u našeg naroda, koja je uzrokom mnogomu zlu. Gotovo u cijeloj domovini vlada poguban običaj, da se pogodbe

u krčmi

sklapaju. Tu se ljudi sastaju na razgovore i zabavu, pa se tu obično pretresaju i sukromne prilike svakoga pojedinca. Tko želi što prodati, osobito zemljište i blago, ponudit će to svomu susjedu ili znancu pri čaši vina, kad im se već obojici razvezao jezik. Tu se obično umiješaju i drugi ljudi, a često ima megju njima i takovih, koji su nagragjeni zato, da svoga znanca nagovore na kakav posao, koji inače po svojoj namisli ne bi možda sklopio. S prvine, dok su još ljudi pri svijesti, ne će se možda odlučiti lakoumno na kakav posao ili trgovinu, koja im nije od koristi, ali kad im je jedamput vino pomutilo pamet ili zamaglilo duh, nisu više sposobni, da zrelo promisle, pa lakše podlegnu nagovoru prevejanih prodavalaca i njihovih nesavjesnih pomagača. Da ovakva pogodba ne može biti razborita i korisna, ne treba pobliže razlagati.

Krčma je najmanje prikladna, da se u njoj sklapaju pogodbe.

Tu su ljudi obično u veseloj raspoloženosti ili nesvijesni od prevelikog pića, a u takvom stanju nemaju razbora i promišljenosti. Pa ipak se može reći, da se najviše sklapaju pogodbe po krčmama. U nekojim se selima bave upravo krčmari tim zanatom, jer su tako sigurni, da će se ljudi najviše kod njih sastajati i da će najviše trošiti, kad se kod svake pogodbe mora po staroj navadi uvijek dosta piti. U krčmama imaju obično svoje sjedište i nadripisari, koji ondje s najvećim uspjehom obavljaju svoje uredovanje. Nadripisari

su takogjer velika rak-rana našeg seoskog života, jer je njima stalo samo do zaslužbe, pa zato nagovaraju vazda ljude na pogodbe i pravde, bez obzira, da li su im potrebne ili da li će im biti od koristi. K tomu nisu vješti zakonu, niti poznaju svih potrebnih propisa, pa su zato njihovi pravni spisi vrlo površno i netemeljito, a često i besmisleno sastavljeni. Sudovi ovakve podneske odbijaju, a time se nanašaju strankama veliki troškovi, jer moraju bez potrebe trošiti više na biljege i plaćati nadripisarima za svaki podnesak, makar i nije valjan.

Nadripisari, krčmari i njihovi bezdušni pomagači primamljuju ljude u krčme i ondje ih nagovaraju da sklapaju svakojake pogodbe, dapače i oporuke. Onaj, koji želi drugoga nasamariti, gostit će ga rakijom, vinom ili pivom ili sam ili po svojim posrednicima tako dugo, dok mu se u glavi ne zamagli i dok nije više sposoban, da trijezno i pametno misli. Kad su ljudi natrušeni, onda su ne samo nerazumni, nego i slabi i mekani te će mnogo prije na nešto pristati, na što ih u trijeznosti ne bi mogao nitko sklonuti. Onda lakoumno pristaju na svakojake pogodbe, a da niti ne znaju, o čemu su se i kako pogodili i potpisuju ili potkrižuju ugovore, koji su često puta sasvim drugačije sastavljeni, nego što im se naustice veli. Kad se drugi dan rastrijezne, pa kad druga stranka od njih zahtijeva, da pogodbu ispune, tada se ili ničega ne sjećaju, ili se čude, što drugi od njih traži, jer su oni uvjereni, da pogodba sasvim inače glasi. Videći, da su prevareni, ne će da pogodbu ispune. Druga stranka, oslanjajući se na pogodbu i svjedoke, ide k sudu i tuži, a nasamareni jadnik brani se, da je bio pijan i da ne zna, kako se je pogodio. Budući da je drugomu stalo, da se pogodba ispuni, jer je u njegovu korist, pozivlje se na svjedoke, s kojima se je već prije dogovorio. Ovi naravno potvrgjuju onako, kako je u prilog njihovu savezniku, a kad ih sudac pita, da li je dotična stranka bila u

istinu pijana, vele obično, da se je, istina, pilo, da je i stranka bila pri vinu, ali da ipak nije bila tako pijana, da ne bi bila znala, o čem je bila pogodba. Sudac će u takovom slučaju udovoljiti zahtjevu tužbe i pogodba će ostati u snazi. Pijani prodavalac mora ne samo da ustupi tužiocu prodano blago ili zemljište za prejeftinu cijenu, nego mu još mora i naknaditi troškove parnice.

Kod čitanja ovih redaka pomislit će mnogi: ovakva pogodba, koja je skopljena u pijanstvu, ne može biti valjana, pa makar to svjedoci stoputa potvrdili. Da vidimo, kako se to ima po zakonu prosuditi? Kako smo već rekli, veli naš zakon, da se svaka privola na pogodbu mora dati slobodno, ozbiljno, stalno i razumljivo. O pijanstvu se ne govori ništa, ali naravno je, da ne može biti govora o ozbiljnoj i razumljivoj privoli, koja je učinjena u pijanstvu. Zato bi svakako trebalo, da sudovi ukinu svaku pogodbu, o kojoj se dokaže, da je sklopljena u pijanstvu, t. j. da je bar jedna stranka bila toliko napita, da nije mogla razumno i svijesno prosugjivati. No, žalibog, kako nam je poznato iz vlastitog zvaničnog iskustva, ne drže se kod nas većinom sudovi ovoga pravila, te smatraju slične pogodbe valjanima, samo ako svjedoci potvrde, da stranka, koja se izgovara pijanstvom, nije bila tako pijana, da joj je bila pamet sasvim pomućena. Kod toga se pita samo svjedoke, da li je stranka rekla, da pristaje na pogodbu te da li ju je potpisala ili dala svoj rukoznak? Moramo otvoreno reći, da ovo stajalište nije ispravno te da nije u skladu ni s našim zakonom, makar se u njem i ne govori izrijekom, da u pijanstvu sklopljena pogodba nije valjana. Čim zakon zahtijeva, da svaka stranka mora ozbiljno, stalno i razumljivo privoliti na pogodbu, ne može biti sumnje o tome, da obje stranke moraju biti potpuno trijezne. Dakako da se ne može ustvrditi, da je nevaljana svaka pogodba,

koja je sklopljena pri čaši vina ili u krčmi, ali zato ipak morao bi sud ukinuti vazda pogodbu, kad se po svjedocima dokaže, da se je kod pogagjanja u većoj mjeri pilo. Ovo je potrebno već i stoga, da se ljudi odviknu od zlosretne navade, da sklapaju pogodbe u krčmi i uz piće, jer ta navika ima veoma štetne posljedice za naš narod i njegovo blagostanje. Ovakovo shvaćanje sudova bilo bi stoga opravdano, što zakon opet na drugom mjestu veli, da onaj, tko nema razuma, nije sposoban, da sklopi pogodbu. Tko u većoj mjeri pije, makar i nije tako pijan, da leži pod stolom ili da ne zna za sebe, nema svakako toliko razuma, koliko ga čovjek treba, da može ozbiljno i razborito prosugjivati, a to je prvi uvjet za svaku valjanu pogodbu.

KAPARA.

Kada je pogodba sklopljena, nije još stalno, da će se i ispuniti. Doduše, svatko, tko se na što obveže, dužan je to i ispuniti, ali više puta se u životu dogagja, da ipak do toga ne dogje. Ljudi su promjenljivi i nestalni, rado se predomisle ili požale svoju odluku. Često se sklopi pogodba u naglosti i bez zrela promišljanja, pa čovjek poslije uvidi svoju pogrešku i preplaši se posljedica, koje će ga stići. Onda naprosto odustane od pogodbe i ne ispuni svoje dužnosti u odregjeno doba. Stoga su ljudi već davno došli na misao, da se sklopljena pogodba mora nečim utvrditi, da se jednu i drugu stranku mora nečim vezati, da ne odustanu od onoga, na što su se jednom obvezale. Ovo sredstvo je u prvom redu kapara. Što je kapara, poznato je svakomu, jer je od vajkada u običaju, da se u znak sklopljene pogodbe daje kapara. Ovaj običaj postoji i u svim krajevima naše domovine te se posvuda, kad se sklopi pogodba, plati unaprijed neka svota, a to ima da služi dokazom, da je pogodba sklopljena, a ujedno je na neki način i jamstvo, da će se ta pogodba u svo-

je vrijeme u istinu ispuniti. Ovakvo znamenovanje ima kapara i u samom zakonu.

Kapara se daje obično u gotovom novcu. Kaparom se smatra samo ona svota, koja je u istinu poslije sklopljene pogodbe isplaćena. Obećanje kapare, koja nije isplaćena, ne vrijedi ništa. Mnogi ljudi imaju navadu, da ugovore kaparu, ali ju u istinu ne isplate. Poslije se predomisle i odstupe od pogodbe, a druga ih stranka tuži na isplatu ugovorene kapare. Ovakovu će tužbu sud bezuvjetno odbiti, jer zakon ne pozna obećane kapare, već samo onu, koja je u istinu isplaćena. No u ovakvom slučaju morat će ipak ona stranka, koja je odustala od pogodbe, odgovarati za posljedice. Druga stranka ima pravo tužiti ju, da pogodbu ispuni ili da joj naknadi štetu, što ju je zbog toga imala.

Ako je kapara uplaćena, pa se pogodba ispuni, onda se naravno uzima kapara u račun. No važnije je, što nastaje onda, kad se pogodba ne ispuni? Može se slučiti, da se pogodba zato ne izvrši, jer obje stranke sporazumno od nje odustanu. U takvom slučaju naravno nema kapara svrhe, te ju onaj, koji ju je primio, mora i povratiti. Kao što stranke megjusobnim sporazumkom pogodbu sklapaju, tako su i vlasne, da ju u svako doba i razvrgnu. Kad nestane pogodbe, nestalo je i razloga za kaparu. Isto tako biva i u drugom slučaju, kad se slučajno dogodi, da se pogodba ne može ispuniti, a da tomu nije ni jedna, ni druga stranka kriva. Ovakav slučaj može nastati, kada jednu ili drugu stranku stigne kakova nezgoda ili nesreća, radi koje ne može nikako pogodbe ispuniti. Krivnja nije u njezinoj volji, jer stranka ne odustaje od pogodbe i rada bi je ispuniti, ali to nije više moguće. Ja prodam nekomu svoju kuću. Sklopili smo pogodbu, sastavili kupovni ugovor i on mi dade kaparu od 200 kr. Megjutim

prije, nego mu predam kuću u posjed, kuća izgori. Pogodba se ne može ispuniti, a tomu nisam ni ja, ni kupac kriv. Isplaćenu kaparu ne smijem pridržati, nego ju moram kupcu povratiti.

Pravo na kaparu ima stranka samo onda, ako je druga stranka tome kriva, što ne može pogodbu ispuniti. Bez krivnje nema dakle govora o kapari. Zakon ima uvijek na umu, da je jedna stranka kriva, što se pogodba ne može ispuniti, a druga da je sasvim nedužna. Ona stranka, koja je primila kaparu, vlasna je po zakonu, da ju zadrži, ako druga stranka, koja je dala kaparu, ne ispuni pogodbe i ako je sama tomu kriva. Svejedno je, da li ta stranka ne će pogodbu da ispuni ili ju ne može. Nasuprot, ako je stranka, koja je primila kaparu, svojom krivnjom pogodbu ne ispuni, može druga stranka tražiti, da joj povrati dvostruku kaparu. Držimo, da ovo ne trebamo razjasniti primjerom, jer je to opće poznato. No potrebno je, da se osvrnemo na drugo jedno pitanje, koje je s kaparom usko svezano. U svagdanjem se životu obično misli, da je svaka stranka vlasna u svako doba odustati od sklopljene pogodbe, ako je samo voljna izgubiti kaparu. Ovo je mišljenje uvriježeno osobito u našeg seljačkog naroda, koji misli, kad mu pogodba nije po volji: »Ostavit ću kaparu ili povrnut ću dvostruku kaparu, pa nikome ni petka.« Ali se obično ljuto prevari. Tuži li druga stranka radi neispunjene pogodbe, osudit će sud tuženika, da ju ili mora ispuniti ili naknaditi svomu protivniku potpunu štetu. Po zakonu nije nitko vlastan, da

odstupi od pogodbe,

kad je jedamput sklopljena, osim ako nije više moguće, da se pogodba ispuni. Kapara na to nimalo ne upliva. Ako si se dakle s kime za što pogodio, nemoj nikad misliti, da

možeš od pogodbe svojevoljno odustati, te da je dosta, da mu ostaviš isplaćenu kaparu ili da mu povrneš udvojenu kaparu, ako ju je on tebi isplatio. Ako ti odustaneš od pogodbe ili ako ju po svojoj krivnji ne možeš ispuniti, drugi se ugovornik može s kaparom zadovoljiti, ako hoće, ali ne mora, jer ga zakon na to ne sili. Naprotiv daje mu zakon pravo, da te može tužiti, da pogodbu svakako ispuniš, ako je to, naravno, moguće ili da mu naknadiš svu štetu, koja mu je nastala zbog toga, što ti nisi pogodbe ispunio. Da vidimo na jednom primjeru, kako se stvar ima. Kupio si od svoga susjeda jednog konja za 400 kr. Sklopili ste pogodbu, pljesnuvši rukom o ruku, te si mu platio 50 kr. u ime kapare. Prodavalac je iz drugog sela, pa se je morao još odvesti s konjem svojoj kući. Dogovoriste se, da će ti konja za tri dana dovesti u staju. Prodavalac pripovjedi to kod kuće jednomu svomu susjedu, a ovaj mu ponudi za konja 100 kr. više. Prodavalac je lakom na novac i misli: »Pogodbu smo, istina, sklopili i primio sam kaparu, ali mu konja nisam predao. Mogu dakle u svako doba, da odstupim od pogodbe. Povrnut ću mu plaćenu kaparu i udvojiti još s 50 kr., a 50 kr. dobit ću više od drugog kupca.« Prodavalac doista sklopi pogodbu s drugim kupcem, primi kupovninu i izruči mu konja. Za tri dana ne dovede ti kupac konja. Poći ćeš k njemu, ali kad tamo, nema više konja u staji. Prodavalac ti ponudi dvostruku kaparu, ali ti nisi dužan, da na to pristaneš. Da on nije još konja prodao, mogao bi ga tužiti, da ispuni pogodbu, t. j. da ti konja preda, a ti da mu isplatiš ostatak kupovnine od 350 kr. Ali konj je već dalje prodan i pogodba se ne može ispuniti. Što ćeš sada raditi? Možeš primiti ponugjenu ti udvojenu kaparu od 100 kr., ako si time zadovoljan, ali ako ne ćeš, ne moraš, nego možeš tražiti, da ti prodavalac naknadi t. zv. izmakli dobitak, t. j. da ti naknadi sve ono, što bi bio dobio, da je on pogodbu ispunio. Konj je u istinu vrijedan 500 kr., jer mu je toliko dao za nj drugi kupac. Ti si se pogodio za 400 kr., imaš dakle gubitak od 100 kr., pa zato možeš prodavaoca tužiti, da ti isplati 100 kr. u ime izmaklog dobitka. Ovomu zahtjevu sud bi svakako udovoljio.

Već je mnogi imao dosta štete, što mu nije bilo poznato, kako se kapara po zakonu prosugjuje. Stoga neka svatko upamti za ravnanje: Ako jedan ugovornik ne ispuni pogodbe, nisi dužan, da se zadovoljiš primljenom kaparom ili da tražiš povratak dvostruke svote, već u svakom slučaju možeš kaparu odbiti i tražiti, da se pogodba ispuni, ako je to moguće ili da ti se naknadi potpuna šteta.

ODUSTATNINA I UGOVORENA KAZAN.

Kad se radi o pogodbama veće vrijednosti, onda se stranke ne zadovoljuju obično s kaparom, jer se ona većinom ustanovljuje u manjoj svoti. Hoće li se megjutim na drugu stranku djelovati, da pogodbu što sigurnije ispuni, običava se ugovoriti, da ona stranka, koja odustane od pogodbe, mora platiti stanovitu svotu. Ova svota zove se odustatnina ili pišmanluk. U tom slučaju ima svaka stranka dva puta: ili mora ispuniti pogodbu, kako je ugovorena ili je slobodna od nje odustati, a onda mora samo platiti ugovorenu odustatninu. Odustatnina razlikuje se od kapare u tome, što su u ovom slučaju stranke vlasne, da od pogodbe odustanu, što kod kapare nisu, makar su ju i voljne platiti. Ako je pogodba sklopljena uz odustatninu, ne može se nikako tražiti, da se po-

godba ispuni, ako ju jedna ili druga stranka neće da ispuni. Svaki ugovornik ima jedino pravo, da od svoga protivnika traži tužbom isplatu odustatnine, ako ne će da mu ju dobrovoljno dade. Iznimka postoji jedino onda, ako se je pogodba već djelomice ispunila. Tada se ne može više od nje odustati, makar je jedna ili druga stranka voljna, da plati odustatninu. Prodao si, primjerice, svomu susjedu pet vozova sijena, te si se obvezao, da ćeš mu ih dovesti za tri mjeseca. Ujedno ste ugovorili, da svaki, koji odstupi od pogodbe, mora platiti 100 kr. odustatnine. Megjutim ti mu dovezeš dva voza, a ostala tri predat ćeš mu, kad pokosiš otavu. Sijeno poslije poskupi i ti ne ćeš da mu ostala tri voza dopremiš za ugovorenu cijenu, već tražiš veću, koju ti kupac ne će da plati. Jesi li vlastan, da odstupiš od pogodbe i da mu platiš odustatninu? Nisi! Pogodbu si već djelomice ispunio, pa ju moraš i do kraja izvršiti, a nemaš po zakonu pravo, da odstupiš. Kupac te može tužbom prisiliti, da mu dadeš tri voza sijena za ugovorenu cijenu. No isto tako ne može ni kupac odustati od pogodbe. Recimo, da sijeno postane jeftinije, pa kupac zahtijeva, da mu tri voza dadeš za jeftiniju cijenu. Ti na to ne pristaješ, a kupac hoće da odustane od pogodbe i da ti plati odustatninu od 100 kr. On to ne može i ti ga možeš takogjer tužiti, da ti za ostala tri voza mora platiti ugovorenu cijenu.

Osim toga pozna još zakon i ugovorenu kazan ili globu. Ovo je glavno sredstvo, kojim stranke hoće jedna drugu prisiliti, da ispune ugovorenu pogodbu. Zato se kod sklapanja pogodbe ugovori, da ona stranka, koja prekrši zadanu riječ, t. j. koja pogodbu uopće ne ispuni ili ju ne ispuni u pravo vrijeme i kako je ustanovljeno, mora platiti u ime kazne ili globe stanovitu svotu. Ova globa ima služiti kao odšteta

drugomu ugovorniku, jer se obično dogagja, da čovjek pretrpi radi toga neku štetu, ako mu druga stranka ne ispuni ono, na što se pogodbom obvezala. I u ovom su slučaju vlasne stranke da pogodbu razvrgnu, te im je na volju, da li će ju ispuniti ili ne, ali ona, koja pogodbu prekrši, mora platiti ustanovljenu odštetu. Zato druga stranka ima samo pravo, da tužbom traži isplatu ugovorene globe, a inače ne može ništa više tražiti, pa makar joj je nastala otuda i veća šteta, što se pogodba nije ispunila. No, u svakom slučaju može se tražiti isplata ugovorene globe. Mnogi nesavjesni ljudi zlorabili su ovu zakonsku ustanovu, pa su ugovarali pretjerane globe za slučaj, da se pogodba ne ispuni. Često se dogodi, da stranka bez svoje krivnje, radi kakve nezgode ili nedaće, ne može pogodbu ispuniti, pa onda ne bi bilo pravo, da mora plaćati silnu globu. Ako dakle netko tužbom traži, da mu se plati ugovorena globa, a tuženik dokaže, da je globa previsoka, vlastan je sudac, da presluša vještake, pa ako ovi potvrde, da je utanačena globa zbilja prekomjerna i da tužilac nije pretrpio toliku štetu zato, što mu se pogodba nije ispunila, snizit će globu na primjerenu svotu.

ŠTO NASTANE, AKO SE NE ISPUNI POGODBA?

Pogodbom obvezuje se svaka stranka, da će ju ispuniti u vrijeme, koje je odregjeno i onako, kako je ugovoreno. No često se dogodi, da nastane kakva zapreka i da se to ne može učiniti. Druga stranka nema zato prava, da od pogodbe odustane i da traži, da se ona radi toga ukine. Ona ima samo pravo zahtijevati, da druga stranka mora svakako pogodbu tačno ispuniti, ako je moguće, da to učini. Samo, ako nastanu takve prilike, da se pogodba uopće ne može više ispuniti, onda može drugi ugovornik tražiti, da mu se naknadi pretrpljena šteta.

Kada nastaje jamstvo za otštetu?

Kada tko kupuje kakvu stvar, stalo mu je do toga, da ta stvar bude prikladna za neku porabu, jer ju zato i uzima, što mu je potrebna. Višeputa se ne može na samoj stvari već izvana opaziti, kakova je i da li će se moći upotrebljavati u onu svrhu, u koju se želi. Stvar može imati i prikrivenih mana. Sbog toga bi se često dogagjalo, da bi prodavaoci i uopće oni, koji kakovu stvar drugomu za plaću ustupaju, zatajili njezine neočite mane ili se poslužili kakvom varkom i lukavošću, samo da drugi mane ne opazi i da se tako okoriste njegovim neznanjem. Na svakom koraku dogagjale bi se kojekakve sljeparije, jer su ljudi pohlepni za dobitkom, pa se često ne žacaju i nepoštena djela, samo da postignu svoju svrhu. Da se tomu doskoči, morao je zakon ustanoviti, da onaj, koji kakovu stvar prodaje ili zamjenjuje ili ju inače odstupa uz novčanu naplatu, mora jamčiti, da stvar nema nikakvih sakrivenih mana, radi kojih bi bila nesposobna za porabu te da stvar mora imati ona svojstva, koja su obje stranke naročito ugovorile. Osim toga mora stvar biti takova, kakove su obično slične ili istovrsne stvari, t. j. takova, da ju se može upotrebljavati u svrhu, za koju je ili po naravi ili po čovječjoj namisli opredijeljena. Plug služi za oranje, zato, kad ga kupuješ u trgovca, mora biti takav, da ga možeš udobno i bez zapreke upotrijebiti za oranje. Konja trebaš obično za vožnju, zato mora biti zdrav i sposoban. Kupuješ li konja za jahanje, onda nije dosta, da je zdrav, čil i da može voziti, nego treba, da je uvježban i za jahanje. I tako mora biti kod svake stvari.

Ako se poslije, kad se pogodba sklopi i stvar izruči, najednom pronagje, da stvar nije onakova, kao što je kupac želio, a prodavalac uvjeravao, dakle da stvar nema onih svojstava, koja su obje stranke kod pogodbe naročito utanačile, mora onaj, koji je stvar predao, odgovarati onomu, koji ju je primio. Svaka stvar mora imati neka svojstva, koja leže već u njezinoj samoj naravi. Kad se ovakva stvar drugom ustupa, mora prodavalac već po samom zakonu jamčiti primaocu, da stvar ima ta naravna svojstva, koja se obično kod nje pomišljaju i koja se po tome sama po sebi razumiju. Prema tomu, kad kupuješ plug ili konja za vožnju, ne treba, da se posebice pogagjaš, da stvar mora biti za takovu porabu, jer je to njezina prava svrha. No kad kupuješ konja jahača, tada ćeš naročito ugovoriti, da konj mora biti sposoban za jahanje. Ili uzmimo drugi primjer. Kupuješ kravu muzaru i prodavalac ti jamči, da ona, uz stanovite obroke hrane, daje dnevno 10—12 lit. mlijeka. Poslije se uvjeriš, da to nije istina, makar kravu isto tako timariš, kao i njezin prijašni gospodar. U tom si slučaju vlastan, da tražiš od prodavaoca potpunu odštetu.

Zato zakon izrijekom zabranjuje, da onaj, koji kakovu stvar drugomu za plaću ustupa, ne smije tvrditi, da je ona ovakva ili onakva, a u istinu nije ili da ima ove ili one vlastitosti, kojih za pravo nema. Ako jedan ugovornik zahtijeva stvar sa stanovitim svojstvima i hoće da samo takovu stvar nabavi, a drugi ugovornik uvjerava, da stvar, što mu je daje, u istinu ima ona svojstva, tada on i preuzima potpuno jamstvo, da je stvar u istinu takova. Ustanovi li se protivno, ima primalac pravo, da zahtijeva od prodavaoca potpunu naknadu. Isto tako biva, kad predavalac zataji, da stvar ima neke mane, koje nisu obične i koje se ne daju opaziti ili ako tvrdi, da stvar nema nikakvih mana, pa se poslije ustanovi, da ima sasvim obične mane. Napokon i onda, kada netko jamči, da je stvar prikladna za stanovitu svrhu, a u istinu nije ili kad ustupa drugomu stvar, koje više nema ili koja nije njegova, odgovara primaocu za svaku štetu.

Tko stvar prima, mora ju dakako odmah pregledati i ispitati, da li ima ona svojstva, koja po naravi ili po ugovoru mora imati. Opazi li, da stvar nije takova, kakova bi morala biti, naime, da nema svojstva, kakva bi morala imati ili da ima mane, koje po svojoj naravi ili pogodbi ne bi smjela imati, mora o tome odmah drugu stranku obavijestiti. Ako je stvar takova, da se već na njoj vidi, da ima neke mane, pa ih je mogao i kupac ili uopće primalac opaziti, tada nema ovaj pravo, da traži odštetu, kad manu istom poslije opazi. To može samo onda tražiti, ako mu je predavalac naročito zajamčio, da stvar nema nikakvih niti običnih, niti neobičnih mana. Kad na sajmu kupiš ćorava ili šepava konja, ne možeš se poslije izgovarati, da ti je prodavalac zatajio te mane, jer si ih mogao lasno opaziti. Zato ni ne možeš tražiti nikakve naknade. No ako si kupio konja za vožnju, pa te je prodavalac uvjeravao, da konj bez prigovora vozi te da uopće nema nikakvih mana, vlastan si poslije tražiti odštetu, kada se uvjeriš, da je konj plah i zbog toga nepriklađan za redovnu vožnju, premda si se možda i na sajmu mogao o tome uvjeriti, da si ga upregao u kola.

Kad kupuješ kakvo zemljište, moraš poći u zemljišnički ured, da se uvjeriš, ima li na njem kakovih tereta.

Ako si to propustio, pa poslije kupnje najednom saznaš, da koji susjed vozi preko tvoga zemljišta, ne možeš pozvati prodavaoca na odgovornost. To bi mogao samo onda, ako to pravo služnosti tvoga susjeda nije u zemljišniku upisano, a prodavalac ti ga je zatajio, ili ako je i upisano, ali ti je prodavalac naročito zajamčio, da nema nikakovih tereta.

Tko kupi stvar, za koju zna, da je tugja, a ne prodavaočeva, ne može tražiti nikakva jamstva, kada pravi vlasnik stvar od njega tužbom zaište i kad mu ju uslijed osude mora predati. Isto tako ne može tražiti jamstvo ni onaj, koji se kod sklapanja pogodbe naročito odrekao, da ga neće tražiti. Odreći se može izrijekom, ali i muče. N. pr. na sajmu kupuješ konja, pa ti prodavalac veli, neka ga dobro pogledaš, jer da on ni za što ne jamči. Konja kupiš, i isplatiš, a poslije opaziš, da je, recimo, sipljiv ili da ima bijesnu vrtoglavicu. Premda ti zakon inače daje pravo, da od prodavaoca tražiš jamstvo, ipak to u ovom slučaju ne ćeš moći učiniti, jer se uzima, da si se time, što konja unatoč prodavaočevoj opomeni nisi pregledao, muče odrekao prava na zakonito jamstvo. Ovo vrijedi i onda, kad konj ima takovu bolest, koja se ne da na prvi mah po vanjštini opaziti.

Kad se stvari napoprijeko prodavaju, t. j. kako stoje i leže, bez broja, mjere i vage, ne može kupac takogjer tražiti nikakve odštete, ako i opazi, da stvari imaju kakve mane ili da nemaju ugovorene mjere ili vage.

Ako stvar ima takvu manu, radi koje se ne može rabiti prema svojoj svrsi ili onako, kako je bilo ugovoreno, onda se najprvo pita, da li se ta mana može popraviti ili nedostatak naknaditi. N. pr. kupiš kola, ali jedan točak nije u redu, tada si vlastan tražiti, da kolar točak popravi. Ili kupio si žito ili brašno, ali mjera ili vaga nije bila dobra, onda možeš tražiti, da ti prodavalac nadoknadi manjak. Osim toga može kupac ili uopće primalac, ako je i inače imao još kakovu štetu, iskati, da mu se i ta šteta naknadi. Ako je pako jedna stranka postupala kod pogodbe lukavo ili nepošteno, t. j. ako je drugu navlaš prevarila i zavela u bludnju, može ova tražiti, da joj naknadi ne samo pravu štetu, nego i ono, što je izgubila na dobitku, t. j. što bi bila mogla dotičnom stvari dobiti, zaslužiti i privrijediti, da nije imala stanovite mane. Ako se mana stvari ne može više popraviti te se sâma stvar ne može zbog toga upotrebljavati, vlasna je druga stranka,

koja je oštećena takvom pogodbom, zahtijevati, da se ona sasvim ukine.

Tko traži jamstvo za pokretne stvari, mora to učiniti za 6 mjeseci, a ako se tiče nepokretnina, za 3 godine. Ovaj se rok računa od časa, kad je stvar predana. Tko ne zatraži jamstva u tom roku, taj izgubi pravo, da ga može tražiti.

Posebne odredbe za jamstvo ustanovljuje zakon kod prodaje marve:

Ako koje živinče oboli ili skapa za 24 ure, od kako je primljeno, drži se, da je bilo bolesno prije, nego li je bilo primljeno. Isto vrijedi, ako se otkrije:

a) za 8 dana u svinja guba, a u ovaca ospice ili svrab ili kod posljednjih za dva mjeseca crv u plućima i u jetrima;

b) za 30 dana poslije primitka, ako se ustanovi kod goveda žlijezdna bolest;

c) u konja i u tegleće marve za 15 dana podmukla žlijezda ili bale (sakagija ili sipljivost) ili za 30 dana bijesna vrtoglavica (žura), crv (pundrav), ćudljivost ili jasna sljepoća ili mjesečna sljepoća.

Tko primi takvo živinče, mora, čim opazi znakove koje od ovih bolesti, javiti to odmah onomu, koji mu je živinče predao, ako se taj nalazi u mjestu. Ako li je u drugom mjestu, mora to saopćiti sudu, općinskomu poglavarstvu ili vještacima, a ujedno mora dati živinu pregledati po živinaru. Ovo mu služi kod suda dokazom, da je živina doista bila bolesna već prije, nego li ju je on primio, t. j. da nije kod njega oboljela. Ne drži li se ovoga propisa, onda mora u parnici, kojom traži, da se pogodba ukine, dokazati, da je živina doista bila bolesna prije, nego ju je kupio. Ali zakon ne brani ni prodavaocu, da i on može s vještacima i

svjedocima dokazati, da je živina prije predaje bila zdrava i da je istom poslije oboljela.*

Što može tražiti stranka, koja je pogodbom prikraćena preko polovice vrijednosti?

Tko kupuje kakovu stvar od drugoga, uvijek drži, da je ona od prilike i onoliko vrijedna, koliko za nju daje. Isto tako, kada inače prima od drugoga kakovu stvar za plaću ili kada jednu stvar s drugom zamjenjuje, pristao je na pogodbu samo zato, što je uvjeren, da ono, što on drugomu daje, bar približno toliko vrijedi, koliko vrijedi ona stvar, što ju on od drugoga prima. Inače za cijelo ne bi ni sklapao pogodbe, jer bi takova pogodba bila na njegovu očitu štetu. Sklopi li dakle netko s drugim takvu pogodbu, da ona stvar, koju on dobiva, ni s daleka ne vrijedi toliko, koliko stvar, što je on njemu dao, mora se svakako uzeti, da nije sam znao, o čem se je pogagjao ili da nije poznavao prave vrijednosti bud jedne, bud druge stvari ili napokon, da ga je drugi prevario i okoristio se njegovim neznanjem. Bila bi svakako nepravica, da netko plati dva puta više, nego li stvar vrijedi, ili da proda za cijenu, koja je manja, nego li polovica vrijednosti stvari, pa mu zato zakon daje pravo, da može tražiti, da se takva pogodba ukine, naime, da kupac povrati stvar prodavaocu, a ovaj njemu isplaćenu kupovninu. N. pr. netko kupi na sajmu vola za 800 kr., a poslije ga vještaci uvjere, da ne vrijedi niti 350 kr. Ili obratno, netko proda vola za 350 kr., koji vrijedi 800 kr. U oba slučaja može i jedna i druga stranka zahtijevati, da se pogodba razvrgne, a ako protivnik ne će da na to pristane, može ga tužbom na to prisiliti. Jedino, ako kupac ne bi više imao vola, te ga ne bi mogao prodavaocu povratiti, ne bi mogao na-

* Opširnije o tome vidi u »Danici« za godinu 1910. u članku pod naslovom: »Pravni savjeti pri trgovini marve.«

ravno od njega tražiti povratak kupovnine. Prije, nego kupac tuži, bit će potrebno, da dade vola po vještacima procijeniti, jer u parnici mora dokazati, da u istinu nije više vrijedio, kad ga je kupio. Prodavalac je vlastan, da naknadi kupcu razliku u vrijednosti, ako ne će da pogodbu razvrgne. Prema tomu bi u prvom slučaju morao prodavalac nadoplatiti kupcu 450 kr., a u drugom slučaju isto toliko kupac prodavaocu. Izjavi li megjutim kupac ili prodavalac, da ne će tražiti, da se pogodba ukine, t. j. da će se u svakom slučaju zadovoljiti kupljenom stvari ili ako je znao, koliko stvar za pravo vrijedi, pa je ipak pristao na previsoku ili prenisku cijenu, tada se ne može pogodba ukinuti. To isto biva i onda, ako se više ne da ustanoviti, koliko stvar vrijedi ili ako je stvar kupljena na sudbenoj dražbi.

KAKO SE ISPUNJUJU POGODBE?

Svaka se pogodba sklapa samo zato, da se i ispuni. U samoj se pogodbi ujedno i naznači, kako se ima ispuniti? Ispunjenje pogodbe sastoji u tome, da se učini ono, što je tko obećao ili na što se obvezao. U pravilu svaka se pogodba mora onako ispuniti, kako je uglavljena. Gdje pogodba sastoji u tome, da netko ima dati stanovitu svotu novaca, bit će pogodba ispunjena, kad se ta svota isplati.

Kod svake je pogodbe glavno, k a d a i g d j e s e i m a i s p u n i t i? Obično se u svakoj pogodbi ustanovi, u koje se doba i na kojem mjestu mora ispuniti. U takvom se slučaju ravna prema odredbi same pogodbe. Tu ne može nastati nikakva dvojba, niti može biti ikakve razmirice megju strankama. Drugačije je megjutim, kad to u pogodbi nije odregjeno. Onda se mora paziti na samu svrhu i narav pogodbe i po tome zaključiti, kada će se i gdje pogodba ispuniti. Ne može li se ni otuda razabrati, vrijedi pravilo, da se pokretne stvari predavaju odmah, čim je pogodba sklopljena, dotično na mjestu, gdje je sklopljena, a nepokretne na onom mjestu, gdje leže.

Kako je megjutim, kad se pogodba ima tako ispuniti, da se mora platiti gotov novac? Ima li vjerovnik doći k dužniku po novac ili je dužnik dužan, da ga k njemu donese? Istina je, da svatko rado prima novac, gdjegod mu se daje, pa da se i vjerovnik ne žaca poći k dužniku, kad zna, da će ga isplatiti. No sasvim tim treba znati, što biva onda, ako se vjerovnik možda krati, da to učini. Mora li dužnik svakako da mu donese isplatu u njegovu kuću? Kod toga treba razlikovati, d a l i j e d u g n a s t a o i z p o g o d b e i l i i z k a k v o g d r u g o g p r a v n o g o d n o š a j a. Ako dug izvire iz pogodbe, mora svagda dužnik da potraži vjerovnika i da mu novac donese. Vjerovnik ima pravo tražiti, on dakle ne treba, da ide za dužnikom. Dužnik ima platiti, zato on mora svoju dužnost dobrovoljno i bez vjerovnikova zahtjeva ispuniti. Ako si dakle pozajmio od koga novaca, pa je odregjeno, kad ga imaš povratiti, ne trebaš čekati, dok te vjerovnik pozove na uplatu, već moraš na odregjeni dan poći k njemu i platiti. Naravno, da to ne mora biti odmah u jutro onoga dana, već imaš cijeli dan pravo, da to učiniš. Vjerovnik nije vlastan, da te tuži prije, nego li izmine ugovoreni dan.

Imaš li što platiti ili ispuniti kakvu obvezu, ali se na to nisi obvezao pogodbom, v e ć j e t a d u ž n o s t n a s t a l a z a t e i z k a k v o g d r u g o g p r a v n o g o d n o š a j a, tada nisi dužan, da ti tražiš onoga, komu moraš platiti ili inače što učiniti, već on mora tebe potražiti. Ako je n. pr. netko obećao, da će komu davati godišnji ili mjesečni prihod u novcu, t. j. da će mu svake godine ili mjeseca plaćati dobrovoljno za uzdržavanje stanovitu svotu novaca, nije dužan, da on nosi novac dotičnomu ovlašteniku, već on mora sam po njega doći.

Tkogod sklapa pogodbu, želi svakako, da dogje što prije do svoga novca. Zato je svatko toliko pa-

metan, da zahtijeva, da mu dužnik plati dug što brže ili u što kraćim rokovima. No dogagja se ipak, da ljudi imaju jedan prema drugomu obzira, osobito kad se pogagjaju rogjaci ili dobri prijatelji. Potpuno na vjeru, naravno, rijetko tko daje, već obično zahtijeva, da mu se jedan dio tražbine, naročito kupovnine, odmah plati, a glede ostatka se ustanove posebni obroci. Ako je dužnik siromah, izgovara se često: »Ne znam, kad ću ti moći plaćati, ne mogu se obvezati na stalan rok, jer se bojim, da ne ću imati novaca. Platit ću ti, kad budem i kako budem mogao!« Istina je, današnji dan bit će malo vjerovnika, koji će se zadovoljiti ovakvom obvezom, ali, kako rekosmo, megju rogjacima i prijateljima i to se dogagja. Naročito postoji ovakav običaj još uvijek u našeg naroda. Pitanje je sada, kada mora ovakav dužnik platiti? Mnogi misle, da on nije vezan na nikakav rok i da može ostati dužan, dokgod hoće. Vjerovnik da ga ne može nikad tužiti i ako ga tuži, da ga sud ne će osuditi, jer se on može uvijek izgovoriti: sada ne mogu platiti. No, vara se, tko tako misli. To ne bi bila nikakva pravica, kad bi dužnik mogao zavlačiti isplatu, dokgod mu se hoće, a vjerovnik bi bio nemoćan, da dug od njega istjera. Tko se obveže, da će platiti, kad bude mogao i kako bude mogao, toga može njegov vjerovnik u svako doba tužiti upravo zato, jer nije opredijeljen nikakav rok za isplatu. No sudac ga ne će moći po običaju osuditi, da plati odmah (za 8 ili 14 dana), nego će mu po svojoj uvigjavnosti i prema njegovim imovinskim prilikama odrediti poseban rok.

Da vidimo, što mora dužnik plaćati? Naravno je, da prije svega mora platiti, što je u pogodbi rečeno. Mnogi misli, da ne mora vjerovniku cijeli dug najednom platiti. »Neka me slobodno tuži«, vele, »sud me ne može odsuditi, da sve najednom platim, kad ne mogu, već mi mora odrediti obroke.« Ovo je mnijenje skroz krivo. Po zakonu mora svaki dužnik, da svomu vjerovniku cijeli dug najednom plati, dakako samo kad je dospio. Nitko nije dužan, ni izvan suda niti kod suda, da pristane na obroke. Kao što dužnik ne mora platiti prije, nego dug dospije, naime prije, nego dogje ugovoreno vrijeme, tako ni vjerovnik nije dužan prije primiti isplatu, makar bi mu dužnik htio ranije plaćati. Ovo ne će učiniti već stoga, što ima pravo na glavnicu tražiti kamate sve do ugovorenog vremena, pa ako i primi isplatu prije roka, mora mu dužnik s glavnicom ili obrokom platiti i kamate sve do uglavljenog roka dospjelosti. Isto tako nije vjerovnik dužan, da primi isplatu na obroke, ako je ugovoreno, da se tražbina mora u stanovitom roku najednom isplatiti.

Neka se dakle nitko ne zanaša time, da ne će morati svomu vjerovniku

sve najednom platiti i da će mu sud dozvoliti obroke.

Sud ne može nikad vjerovnika siliti, da pristane na obroke, makar je dužnik još kolik siromak i makar mu je još kako teško, da sav dug odmah plati. Sudac može vjerovnika nagovarati, da iz čovječnosti i dobrog srca na to pristane, ali ako ne će, mora dužnika svakako osuditi. Ako te dakle vjerovnik radi duga tuži, pa ne će nikako da pristane na obroke, ne upuštaj se u pravdu i ne nadaj se, da će ti sud obroke dosuditi. Pristati na obroke, to je samo dobra volja vjerovnikova, ali ga zakon ne može na to siliti.

Tko duguje neku glavnicu, mora na nju plaćati zakonite kamate. Zato se kod svake isplate glavnice računaju najprvo dospjeli kamati, a ostatak ide na glavnicu. Često se dogagjaju razmirice kod glavnica, koje se moraju plaćati na obroke. Dužnici tvrde da su isplatili toliko i toliko na glavnicu, jer sve isplaćene obroke samo na nju računaju. Megjutim ovo ne stoji. Svaki vjerovnik, kad mu dužnik što plaća na račun glavnice, ima pravo, da najprvo

odbije od uplate, koliko zapada na kamate, a ostalo ide na račun glavnice.

Svaki dug mora se platiti samom vjerovniku. Tko plati drugomu, koga nije vjerovnik na isplatu ovlastio, ne može tražiti od vjerovnika, da mu to uzme u račun. Ako vjerovnik nije još punoljetan, ili ako je pod skrbništvom (radi umobolnosti, slaboumnosti, tjelesne nemoći ili rasipništva), ne smije dužnik njemu platiti, nego njegovu skrbniku. U tom slučaju treba uvijek, da se i sud o uplati obavijesti. Često se zbiva, da ljudi na ovo ne paze, pa plaćaju dug malodobniku ili onomu, koji je pod skrbništvom. Tko to čini, ne radi oprezno, jer mu se može dogoditi, da mora dug po drugi put platiti.

POTVRDA ISPLATE I NAMIRA.

Kad se je pogodba ispunila, potrebno je, da se ima o tome i dokaza. Inače bi se moglo dogoditi, da bi vjerovnik od dužnika još jedamput tražio, da mu dug plati. Zato svatko, tko plaća kakav dug ili uopće ispunjuje pogodbu, neka pazi, da ima o tom dokaza. Za dokaz mogu služiti dva svjedoka, ali to nije sasvim sigurno, jer svjedoci mogu umrijeti ili zaboraviti, a čestoputa se i navlaš ničega ne sjećaju. Zato je najbolje, da svatko, kad plaća dug, traži od vjerovnika pismenu potvrdu, jer mu zakon daje to pravo. Ovakve potvrde prave se na razne načine i razno se imenuju. Neki ih zovu potvrda ili priznanica, neki izdavaju opet očitovanja, no najobičnije su namire ili kako ih puk prema njemačkomu zove »kvitunge«. Namira je pismo ili spis, u kojem vjerovnik potvrgjuje, da je od dužnika primio stanovitu svotu novaca, koji mu je ovaj prema nekoj pogodbi morao platiti.

Kada je vjerovnik dužan da dade svomu dužniku namiru? Po zakonu

svatko, tko plati kakav dug, ima pravo, da traži od vjerovnika namiru. Vjerovnik je dakle dužan da dade namiru tek onda, kad mu je dužnik platio, a ne prije. Često puta nastaju o tomu prijepori. Dužnik se žaca platiti, jer se boji, da mu vjerovnik ne će dati namire. Vjerovnik opet nije dužan dati namire prije, nego mu se plati. Što se dakle ima činiti? Po zakonu mora svakako dužnik, da najprvo plati, a onda ima pravo, da traži od vjerovnika namiru. Ne će li da mu ju dade, može ga tužiti, da mu izruči namiru ili da mu prizna, da je dug plaćen. U tu svrhu potrebno je dakako, da ima dva svjedoka. Zato neka se svatko drži ovoga pravila: Imaš li platiti dug vjerovniku, a on ne zna pisati ili nisi siguran, da će ti odmah, čim mu platiš, dati namiru, nagji

dva svjedoka

i pred njima isplati novac. Ne dobiješ li namire, služit će ti svjedoci dokazom, kad ju budeš tužbom tražio. Krati li se vjerovnik, da ti unaprijed dade namiru ili ako ju nije već unaprijed priredio, zato nemaš prava, da mu dug ustegneš. Platiti mu svakako moraš, čim je dug dospio bez obzira, hoće li ti namiru dati ili ne će.

Namiru ili potvrdu mora dati ne samo onaj, koji primi isplatu novca, nego i svatko, komu je kakva pogodba ispunjena. U tom se slučaju potvrgjuje u namiri, u čem se je pogodba sastojala i što se je učinilo, da se ispuni. Namira se mora dati bez obzira na to, da li je ispunjena pismena ili usmena pogodba. I onaj, koji je platio dug, o kojem nije bila sastavljena nikakva zadužnica, već je novac bio pozajmljen ili pred svjedocima ili na dobru vjeru, vlastan je zahtijevati, da mu se izda namira.

Da vidimo još, tko mora platiti trošak za namiru? Vrlo se često zbiva, da se ljudi zbog

toga posvade, dapače i tuže. Ovo biva osobito, kad se radi o isplati većih dugova, a naročito o isplati glavnica, koje su uknjižene u zemljišniku. Vjerovnik hoće da ima cijelu svoju glavnicu, pa ne će da traži za biljege i plaća za sastav namire, osobito, kad ju sastavlja odvjetnik, pa se mora za nju platiti pristojba. Dužnik opet veli: »Ja sam platio, daj mi namiru, mene nije briga za nikakav trošak.« Često se zbog toga i razigju, jer dužnik ne će da plati glavnice, kad mu vjerovnik ne će da dade o svojem trošku namire. Posljedica je toga, da ga vjerovnik tuži i sud osudi na isplatu. Kako je po zakonu? **Ako stranke nisu naročito ugovorile, tko će nositi trošak namire, mora ga uvijek platiti vjerovnik.**

To je osobito važno **kod isplate onih dugova, koji su uknjiženi u zemljišniku.** Ovi se dugovi ne mogu brisati bez t. zv.

brisovne namire,

kojom vjerovnik priznaje, da je glavnica isplaćena i dozvoljuje, da se može brisati ili isknjižiti. Trošak ovakvih namira uvijek je veći, jer se prema visini glavnice moraju biljegovati. Osim toga mora njihov sadržaj biti jasan i moraju tačno biti označene one nepokretnine, na kojima je glavnica uknjižena. Zato brisovne namire moraju sastavljati ili odvjetnici ili drugi takovu poslu vješti ljudi, pa se i za sastav mora platiti trošak. Pojmljivo je dakle, da se i vjerovnik i dužnik nećkaju, da nose trošak brisovne namire. Da se doskoči svakoj pravdi, najbolje je, da se na to misli već kod sklapanja zajamne pogodbe i da se već u njoj uglavi, tko mora nositi trošak namire. Hoće li vjerovnik, da se riješi toga troška, koji ga po zakonu zapada, mora se s dužnikom pogoditi, da će trošak na njega pasti i to se mora odmah uvrstiti u zadužnicu. U tom slučaju ne može se dužnik nikako oteti toj dužnosti, te će se badava pozivati na zakon. Ako pak nije ništa ugovoreno, kad se novac daje u zajam, tada **mora vjerovnik bezuvjetno platiti sav trošak brisovne namire, dok je opet stvar dužnika, da dade uknjiženu tražbinu o svojem trošku brisati.**

*

* *

Kako je već u uvodu rečeno, obragjene su u ovoj knjizi samo one pravne uredbe, koje se u prvom redu tiču imovine i zemljišnog posjeda našeg seljačkog naroda. U kratkom nizu raspravica, razložene su u krupnim crtama i lako shvatljivim načinom one najglavnije zakonske ustanove, što ih mora u svom svagdašnjem životu naš čovjek poznavati, da može sačuvati i obraniti onu grudu zemlje, koja ga hrani. Ima dakako još i mnogo drugih važnih ustanova iz gragjanskog prava i sudbenog postupka, koje su takogjer u vezi sa zemljišnim posjedom te odlučno utječu na sudbinu narodnje imovine. Ali odmjereni opseg ovoga djelca nije nam nikako dopustio, da se i na njih, makar letimice, osvrnemo, jer kad bismo htjeli, da u kratko pocrpamo i objasnimo tek najzamašnije ustanove gragjanskoga i postupničkoga prava, trebali bi za to puno veće i sustavno djelo. Ovim smo raspravicama istom pokušali, da na neki način položimo makar i čedni temelj za pučku pravnu poduku, a uspije li taj pokušaj, može se s vremenom da na tom temelju izgradi i čitava zgrada pravne nauke za pučke slojeve.

Kako ovo djelce mora biti pristupno shvatanju neukog puka, koji nije imao prilike, da što nauči ili se inače uputi o pravnoj nauci, nismo mogli, da u pojedinim raspravicama navagjamo one zakonske ustanove, koje govore o dotičnoj pravnoj uredbi, niti smo se osvrtali na pojedine zakone gragjanskog i postupničkog prava, što postoje u onim zemljama naše države, u kojima živi hrvatski narod. Sav naš

narod, naime, ako i živi pod žezlom jednog vladara, nema ipak jedinstvenog pravosugja, jer je rasijan u raznim pokrajinama, u kojima ne vrijede jednaki zakoni. U Hrvatskoj i Slavoniji, našoj užoj domovini, postoje posebni zakoni, jer je hrvatski sabor vlastan, da u području unutarnje uprave, sudstva, bogoštovlja i nastave stvara samosvojne zakone, a za druga pravna područja zaključuju se opet zakoni na zajedničkom hrvatsko-ugarskom saboru. Ali hrvatski narod u Dalmaciji, Istri i kvarnerskim otocima, koji spada u austrijsku polu države, ima druge zakone, koji se za nj stvaraju u njegovom državnom saboru, t. zv. carevinskom vijeću u Beču. Bosna i Hercegovina sačinjavaju opet zasebno pravno područje, pa imaju i posebne zakone.

No uza sve to nije trebalo, da u ovoj knjizi ističemo kakove razlike zakonodavstva, jer smo pojedine pravne uredbe i pojmove prikazali tek u općim i glavnim crtama, a nismo se obzirom na opseg i svrhu djelca upuštali u potanko razlaganje. Raspravice, sadržane u ovoj knjizi, tiču se sve gragjanskoga prava, t. j. gragjanskog zakona i samo donekle parbenog postupka. Gragjanski zakon, koji vrijedi u Hrvatskoj i Slavoniji (od 29. studenoga 1852.), postoji još uvijek i u austrijskom dijelu države, dakle i u svim prije spomenutim pokrajinama. Bosna i Hercegovina imadu, istina, drugi gragjanski zakon, ali je i ovaj u bitnosti pravnih ustanova i pojmova veoma srodan našemu i austrijskomu gragjanskomu pravu.

Stoga u osnovnim načelima, što se odnose na pravne uredbe, prikazane u ovom djelcu, nema u glavnom nikakve zamašnije razlike, te razloženi pravni nazori o posjedu, vlasništvu, založnomu pravu i pogodbama, vrijede jednako za sve gragjansko-pravne zakone, koji su na snazi u našoj skupnoj državi.

Zakoni, kojima je uregjen sudbeni postupak, nisu, istina, u svim zemljama jednaki, no u našoj knjizi nije mnogo govora o načinu sudbenog postupanja, jer to i nije bila njezina svrha, već smo u svezi sa raspravljanim pravnim uredbama gdjegdje mimogred natuknuli i o propisima postupničkoga prava. Zato će se sadržajem ove knjige moći bez smetnje jednako poslužiti sav naš narod, koji prebiva u raznim zemljama i pokrajinama austro-ugarske države. Ovo smo smatrali potrebnim napomenuti, da ne bi možda tko pomislio, da je ova pravna uputa namijenjena samo puku u našoj užoj domovini, gdje vrijede zakoni hrvatskog pravosugja.

SADRŽAJ.

Knjižarska cijena knjigama

koje književno društvo sv. Jeronima jošter na rasprodaju ima:

Pivničarstvo. Napisao F. Kuralt. 60 f.
Povrćarstvo. Nap. Kv. Broz, 70 fil.
Poučni razgovori. Svezak I. 60 f., II. 60 f., III. 60., IV. 60 f.
Pripovijesti iz povjesti hrv. iz okolice križevačke. Od D. Ferkića. 20 f.
Pripovijetke za puk Lava N. Tolstoja, I. i II. sv. svaki 40 f.
Pripovijesti iz hrvatske povjesti. I. i II. svez. od Vj. Klaića, IV. i V. od dr. Rud. Horvata. Svaki po 50 f. (III. svezak raspačan.)
Pripovijesti iz bosanskog života. Napisao Osman Aziz. 30 f.
Prirodni zemljopis. Gećkie-Šenoa. 40 f.
Ribe i ribogojstvo. Napisao za puk Skender Horvat. 50 f.
Ruža. Pripovijest od J. Zorića. 60 f.
Ruske narodne pripovjetke. Preveo M. Divković. 50 f.
S ličkih vrleti. Nap. Iv. Devčić. 50 f.
Slike i uspomene sa sela. Napisao Janko Barlè. 60 f.
Slike iz svagdanjeg života. V. Kosmák. Preveo Stj. Žgurić. I. 60 f., II. 50 f.
Stari Slaveni. Povjesničke crtice. Sastavio Julije Gollner. 70 f.
Stolna crkva u Djakovu. (Sa 3 sl.) 2 K.
Supruga (žena) prava kršćanka. Za puk napisao Izidor F. Paulić. 30 f.
Svilogojstvo za puk. Napisao Stjep. Mažuranić (sa 23 sl.) 30 f.
Štitite životinje. Priredili Strzalkowski i Hofman. 20 f.
Uputa u ratarstvo. I. (Sa 71 sl.) M. pl. Eisenthal i O. Frangeš. 1 K.
Večernji razgovori o sv. obredih kat. crkve. Napisao Gj. Šimončić. 20 f.
Vjekopis biskupa tršćanskoga **Dobrile.** Od Cvj. Rubetića. 30 f.
Voće i njegova upotreba. Nap. Iv. pl. Radić. 1 K 50 f.
Vračara Klara. Od I. Lepušića. 60 f.
Za krst častni i slobodu zlatnu. Od M. Mayera. 50 f.
Zločin i pravda Božja. Pripovijest iz seoskog života. Napisao Ivan Lepušić. 40 f.
Život g. Isusa Krista. Od nadb. Stadlera. Knj. I., II. i III. po 80 f.
Život bl. Djevice Marije. Nap. dr. J. Pazman. Sv. I. i II. po 80 f.
Život sv. Josipa. Napisao dr. Josip Pazman. 60 f.
Život sv. Pavla. 1 K 50 f.
Život svetaca i svetica Božjih. Napisao dr. Fr. Iveković. Za mjesece lipanj do prosinca (izuzev rujan i studeni). 40 f. svaki svezak.
Životinje. III. i IV. Napisao prof. Šebišanović. (Sa sl.) 40 f.
Životinje. V., VI., VII. i VIII. Napisao D. Trstenjak. (Sa sl.) 40 f.